

Ds 2007:1

Preskription vid allvarliga brott

REGERINGSKANSLIET
Justitiedepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/>

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2007

ISBN 978-91-38-22690-2
ISSN 0284-6012

Förord

Förre statsrådet och chefen för Justitiedepartementet Thomas Bodström beslutade den 4 januari 2006 att ge hovrättsrådet, numera tillika vice ordförande på avdelning, Petra Lundh i uppdrag att biträda departementet med en översyn av reglerna för preskription av vissa allvarliga brott (Ju 2006:B).

Till sekreterare förordnades den 13 februari 2006 hovrätts-assessorn Åse Sundström.

Uppdraget redovisas i denna promemoria. Vi har vid utarbetandet av promemorian arbetat i nära samråd och vi har därför valt att skriva i vi-form.

Inför utarbetandet har vi haft kontakter med företrädare för bl.a. Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Polismyndigheten i Stockholms län, Polismyndigheten i Västra Götaland, Polismyndigheten i Skåne, Statens kriminaltekniska laboratorium, Sveriges advokatsamfund och Brottsofferjourernas Riksförbund.

Stockholm i januari 2007

Petra Lundh

Åse Sundström

Innehåll

Sammanfattning	11
Författningsförslag	21
1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)	21
2. Förslag till lag om ändring i polisdatlagen (1998:622).....	24
1 Uppdraget och dess bakgrund	27
1.1 Bakgrund	27
1.2 Uppdraget.....	28
1.3 Den fortsatta framställningen	29
2 Straffrättslig preskription	31
2.1 Från landskapslagar till 2000-tal.....	32
2.2 Motiv till regler om preskription	35
2.3 En beskrivning av dagens regler – 35 kap. brotts- balken.....	39
2.3.1 Åtalspreskription	39
2.3.2 Påföljdspreskription	46

3	Retroaktiv verkan av lagändringar inom straffrätten	49
3.1	Legalitetsprincipen	50
3.2	Ordalydelsen i grundlagen och Europakonventionen hindrar inte att en förlängd preskriptionstid ges verkan även för brott som begåtts innan ändringen trätt i kraft	53
3.3	Särskilda regler om verkan av ändrade preskriptionsbestämmelser	54
3.4	Straffrättsliga preskriptionsbestämmelser som har givits retroaktiv verkan	56
3.5	Efter andra världskriget har i skilda sammanhang förts diskussioner om att förlänga preskriptionstider retroaktivt för att kunna lagföra krigsförbrytare	58
3.5.1	Debatten i Västtyskland	58
3.5.2	Internationella överenskommelser	60
3.5.3	Svenska överväganden	61
4	Tidigare lagstiftningsarbete	63
4.1	Utgångspunkt för beräkning av preskriptionstid för bokföringsbrott	64
4.2	Särskilda preskriptionsbestämmelser för skattebrott	65
4.2.1	Förlängd preskriptionstid	65
4.2.2	Preskriptionshindrande åtgärder m.m.	68
4.2.3	Utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden m.m.	75
4.3	Förlängd preskriptionstid för brott enligt aktiebolagslagen	76
4.4	Utgångspunkt för beräkning av preskriptionstid för vissa sexualbrott mot barn	77

4.4.1	Preskriptionstiden räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år	77
4.4.2	Preskriptionstiden räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år	80
4.5	Förlängd preskriptionstid vid överförande av lagföring till annan stat	83
5	Internationell utblick	85
5.1	Norden	86
5.1.1	Danmark.....	86
5.1.2	Finland.....	87
5.1.3	Island	88
5.1.4	Norge.....	89
5.2	Övriga Europa.....	91
5.2.1	Nederländerna.....	91
5.2.2	Portugal	92
5.2.3	Schweiz.....	92
5.2.4	Spanien	93
5.2.5	Tyskland.....	94
5.3	Preskriptionsbestämmelsers betydelse i internationella sammanhang.....	95
5.3.1	Krav på dubbel straffbarhet.....	95
5.3.2	Principen ”ne bis in idem”.....	95
6	Att utreda gamla brott	97
6.1	DNA-tekniken som hjälpmedel vid brottsutredningar.....	98
6.1.1	DNA-teknik	98
6.1.2	Lagstiftning av betydelse för användning av DNA-teknik i brottsutredningar.....	101
6.1.3	DNA-teknikens betydelse i brottsutredningar	103
6.2	Annat som påverkar förutsättningarna att klara upp gamla brott	106

6.3	Svårigheter med att utreda gamla brott.....	107
6.3.1	Särskilda arbetsgrupper utreder gamla brott som innefattar dödligt våld.....	107
6.3.2	Exempel på brott som utretts efter lång tid.....	108
7	Allvarliga brott	113
7.1	Folkmord och folkrättsbrott enligt svensk rätt	114
7.1.1	Folkmord.....	114
7.1.2	Folkrättsbrott.....	114
7.2	Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen och Internationella straffrättsutredningens förslag	116
7.2.1	Romstadgan.....	116
7.2.2	Internationella straffrättsutredningens förslag.....	117
7.3	Brott i svensk rätt som innefattar eller kan innefatta uppsåtligt dödande	121
7.3.1	Mord och dråp.....	121
7.3.2	Barnadrap.....	122
7.3.3	Terroristbrott.....	123
8	Överväganden och förslag.....	127
8.1	Inledning.....	127
8.2	Folkmord och allvarliga former av folkrättsbrott.....	128
8.2.1	Nuvarande ordning och Internationella straffrättsutredningens förslag.....	128
8.2.2	Överväganden	129
8.3	Skäl för och emot att utsträcka preskriptionstiden för allvarliga brott.....	131
8.3.1	Ny syn på brott och straff.....	132
8.3.2	Bättre förutsättningar att utreda gamla brott.....	134
8.3.3	Resurser	137
8.3.4	Överväganden	138
8.4	Hur skall preskriptionstiden utsträckas?.....	140

8.4.1	Överväganden	141
8.5	Vilka brott bör undantas från preskription?	142
8.5.1	Utgångspunkter	142
8.5.2	Mord	144
8.5.3	Dråp	146
8.5.4	Terroristbrott	148
8.5.5	Brott med livstids fängelse i straffskalan	149
8.5.6	Andra allvarliga brott	151
8.6	Försök, förberedelse och stämpling till brott m.m.	156
8.6.1	Försök	158
8.6.2	Förberedelse och stämpling	160
8.7	Påföljdspreskription och s.k. absolut preskription	161
8.8	Ungdomar	162
8.9	Absolut åtalsplikt	164
8.9.1	Nuvarande ordning	164
8.9.2	Överväganden	170
8.10	Lagteknisk lösning	171
8.11	Följdändringar	172
8.11.1	Sekretess i brottmål	173
8.11.2	Polisens register	178
8.11.3	Frågor om beslag	181
8.12	Andra frågor	182
8.12.1	Det finns inte skäl att i övrigt förändra preskriptionsfristerna i 35 kap. 1 § brotts- balken	183
8.12.2	Ideal brottskonkurrens	183
8.12.3	Grov fridskränkning m.m.	186
8.13	Könsstymning av barn	188
8.13.1	Kvinnlig könsstymning – en sedvänja	189
8.13.2	1989 års FN konvention om barnets rättigheter	190

8.13.3 Lag (1982:316) med förbud mot köns- stympling av kvinnor	191
8.13.4 Överväganden	193
9 Ikraftträdande m.m.	199
9.1 Ikraftträdande och övergångsregler	199
9.1.1 Utgångspunkter	200
9.1.2 Överväganden	201
10 Ekonomiska konsekvenser	207
11 Författningskommentar	209
11.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	209
11.2 Förslaget till lag om ändring i polisdatalagen	212
Bilagor	213
<i>Bilaga 1</i> Promemorian En översyn av reglerna om preskrip- tion för vissa allvarliga brott	213
<i>Bilaga 2</i> Internationella straffrättsutredningens förslag till Lag om internationella brott	217
<i>Bilaga 3</i> Brott som kan leda till fängelse på livstid.....	227

Sammanfattning

Bakgrund

De straffrättsliga preskriptionsreglerna i Sverige innebär att alla brott preskriberas förr eller senare. Den längsta preskriptionstiden är tjugofem år och gäller för de brott som har livstids fängelse i straffskalan. I flera andra europeiska länder preskriberas inte brott med livstids fängelse i straffskalan. I Tyskland preskriberas inte mord. Sverige har ratificerat Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen som trädde i kraft den 1 juli 2002. Genom stadgan inrättades Internationella brottmålsdomstolen som en permanent institution för lagföring av enskilda för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Enligt art. 29 i Romstadgan skall brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion inte preskriberas.

Polisens möjligheter att utreda gamla brott har förbättrats under senare årtionden genom nya tekniker, bl.a. DNA-tekniken, och förändrade arbetsmetoder.

Det är mot den bakgrunden som vi har haft i uppdrag att göra en översyn av de straffrättsliga preskriptionsbestämmelserna i vissa hänseenden. En beskrivning av uppdraget lämnas i kapitel 1.

Överväganden och förslag

Folkmord och allvarliga former av folkrättsbrott

Mot bakgrund av att Sverige har ratificerat Romstadgan lade Internationella straffrättsutredningen i november 2002 fram ett författningsförslag till en lag om internationella brott.¹ Enligt lagförslaget skall folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser undantas från preskription. Brottet krigsförbrytelse föreslås ersätta folkrättsbrottet i brottsbalken. Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

De allra flesta europeiska länder torde redan ha anpassat sin lagstiftning till Romstadgan. Det är angeläget att också Sverige gör så. Enligt vårt förslag skall därför folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, inte preskriberas. Vi föreslår inga förändringar rörande folkrättsbrott av normalgraden.

Skäl för och emot att utsträcka preskriptionstiden för allvarliga brott

De grundläggande motiven för preskription gäller fortfarande. Skälen för preskription blir dock svagare ju allvarligare brott som avses. Det kan vara svårt att utreda gamla brott eftersom bevisning försvinner och försämras med tiden. Kriminaltekniken har emellertid förbättrats kontinuerligt under senare årtionden. Denna utveckling kommer att fortsätta och det är helt klart att modern kriminalteknik kommer att leda till att fler gamla brott klaras upp. Många spår som kan användas för att utreda brott – och därefter som bevis i en rättegång – är beständiga över mycket lång tid. Polisens möjligheter att ta DNA-prov samt att registrera dessa har också utvidgats. I de situationer där det finns övertygande bevisning om att en person gjort sig skyldig till ett allvarligt brott, exempelvis mord, finns det såväl ett allmänt som ett enskilt intresse av att preskription inte hindrar lagföring. I dessa fall bör den grova brottslingens intresse få vika för de argument som talar för en lagföring.

¹ SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion*.

Hur skall preskriptionstiden utsträckas?

Sedan lång tid tillbaka är den längsta preskriptionstiden enligt svensk rätt tjugofem år. Vid de allra flesta brott får en så lång preskriptionstid anses tillräcklig. I andra europeiska länder finns exempel på en längsta preskriptionstid om trettio år. I enlighet med Sveriges åtaganden enligt Romstadgan skall preskription avskaffas – inte utsträckas – för de internationella brotten, dvs. folkmord och folkrättsbrott, grovt brott. Det är svårt att finna en väl avvägd längsta preskriptionstid. Det är en vedertagen uppfattning att det är stötande om den som gjort sig skyldig till ett mycket allvarligt brott skall kunna slippa undan lagföring. Vi föreslår att preskription avskaffas helt för de allra allvarligaste brotten.

Vilka brott bör undantas från preskription?

Livstids fängelse är det strängaste straffet i svensk rätt och det kan tyckas naturligt att undanta preskription för de brott som har livstids fängelse i straffskalan. Det är också denna modell som har valts i flera europeiska länder. I Sverige finns det emellertid närmare ett trettio brott som har livstids fängelse i straffskalan och det saknas skäl att förändra preskriptionstiderna för de flesta av dessa brott. Vi anser att utöver de internationella brotten, bör endast de brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld undantas från preskription. Enligt gällande bestämmelser har dråp ett lägre straffmaximum och därmed en kortare preskriptionstid än mord. Mord och dråp är emellertid olika grader av samma brott – att uppsåtligen beröva annan livet. Vi har funnit att uppsåtligt dödligt våld bör vara ett kriterium för att ett brott inte skall preskriberas. Samma bestämmelser om preskription bör därför gälla för mord och dråp.

Vårt förslag innebär således att mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp inte skall preskriberas. Enligt vår mening finns

det inte tillräckliga skäl för att utsträcka preskriptionstiden för våldtäkt, rån och andra våldsbrott.

Försök, förberedelse och stämpling till brott m.m.

Det kan finnas skäl att bedöma ett försök till brott som lika allvarligt som ett fullbordat brott. Därför har försöksbrotten samma straffmaximum som fullbordade brott. Eftersom samma högsta straff kan följa på brotten är preskriptionstiden densamma för försöksbrott som för fullbordat brott. Denna ordning bör bibehållas. Enligt vårt förslag skall försök till mord, dråp, folkmord samt terroristbrott som innefattar uppsåtligt dödande inte preskriberas. Försök till folkrättsbrott är inte straffbart.

Eftersom straffet för förberedelse och stämpling skall sättas under det högsta straff som gäller för det fullbordade brottet kan aldrig livstids fängelse följa på förberedelse eller stämpling. Följaktligen är den längsta preskriptionstiden för sådant brott femton år. Vi föreslår inte någon ändring i detta avseende.

Påföljdspreskription och s.k. absolut preskription

Samma skäl som talar för att vissa allvarliga brott skall undantas från åtalspreskription talar för att brotten även skall undantas från påföljdspreskription och s.k. absolut preskription. Mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord samt terroristbrott som innefattar uppsåtligt dödande skall i konsekvens härmed även undantas från påföljdspreskription och s.k. absolut preskription.

Ungdomar

Ingen får dömas till livstids fängelse för brott som han eller hon har begått innan tjuugoett års ålder. Detta följer av 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken. Eftersom livstids fängelse således

inte kan följa på brottet får 35 kap. 1 § 5 brottsbalken inte tillämpas. Den längsta preskriptionstiden för ett brott som någon begår före tjuugoett års ålder är alltså femton år. Även i fortsättningen bör gärningsmannens ålder vid gärningstillfället ha betydelse för preskriptionstidens längd. Det finns inte anledning att bestämma åldersgränsen till annat än tjuugoett år. De brott som begås av en person under tjuugoett år skall enligt vårt förslag inte undantas från preskription. Den längsta preskriptionstiden för ett brott som någon begår före tjuugoett års ålder skall även i fortsättningen vara femton år.

Absolut åtalsplikt

I vårt uppdrag har ingått att överväga om gällande bestämmelser om åtalsunderlåtelse är tillräckliga för att beakta de särskilda problem som kan uppkomma om preskription avskaffas för vissa brott.

Vi har kommit fram till att en utvidgning av åklagarnas möjligheter att besluta om åtalsunderlåtelse skulle motverka syftet med att vissa brott undantas från preskription. Syftet är nämligen att dessa brott skall utredas och att en gärningsman skall ställas till svars även om lång tid förflutit från brottet. Enligt bestämmelsen i 20 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken har åklagaren en möjlighet att underlåta att väcka åtal i de fall där det är uppenbart att det föreligger särskilda skäl mot att väcka åtal. I de fall där det finns omständigheter som gör att det får anses orimligt eller otillfredsställande att döma en person till ett föreskrivet straff, har domstolen möjlighet att beakta dessa enligt bestämmelserna om straffmätning och påföljdseftergift. Mot bakgrund härav har vi funnit att det inte finns skäl att ytterligare utvidga bestämmelserna om åtalsunderlåtelse även om preskriptionstiderna för vissa allvarliga brott avskaffas.

Följändringar

Vi bedömer att den nuvarande sekretesstiden om 40 år som gäller till skydd för brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet enligt 5 kap. 1 § sekretesslagen, är tillräcklig även om vissa brott undantas från preskription. Det finns inte heller anledning att förändra bestämmelsen i 9 kap. 17 § sekretesslagen som avser att skydda enskildas intressen.

Bestämmelser i spårregister finns i polisdatalagen (1998:622). Spårregister får innehålla uppgifter om DNA-analyser som har gjorts under utredning av brott och som inte kan hänföras till en identifierbar person. Uppgifter i spårregister skall gallras senast 30 år efter registreringen. För att det brottsbeivrande arbetet skall kunna bedrivas så effektivt som möjligt är det viktigt att polisen har tillgång till spår så länge som någon kan ställas till ansvar för brott. Vi föreslår därför att fristen i spårregister skall förlängas beträffande sådana uppgifter som rör utredningar om mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp. Beträffande dessa uppgifter bör spårregister gallras senast efter 70 år.

Vi har vid våra kontakter med Rikspolisstyrelsen, olika polismyndigheter och Statens kriminaltekniska laboratorium fått påtalat för oss att bestämmelserna om beslag i brottmål inte fungerar tillfredställande. Vi har inte närmare granskat om det finns skäl att förändra nuvarande bestämmelser i 27 kap. rättegångsbalken för det fall att våra förslag genomförs. Vi hänvisar i denna fråga till en framställning av Rikspolisstyrelsen om att frågan bör utredas i särskild ordning.

Andra frågor

Det finns anledning att, så långt möjligt, behålla den nuvarande principen om ett samband mellan brottets straffvärde och preskriptionstidens längd. Enligt vår bedömning bör graderingen med fem olika preskriptionsfrister i 35 kap. 1 § brottsbalken

behållas även om de allvarligaste brotten undantas från preskription.

Vi föreslår inga ändringar i bestämmelsen i 35 kap. 1 § brottsbalken som rör s.k. ideal brottskonkurrens.

Vi har inte heller funnit att det finns skäl att föreslå ändrade bestämmelser om preskription beträffande grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Könsstympning av barn

Könsstympning är ett allvarligt brott som ofta leder till livsvariga fysiska och psykiska följder för den som utsätts för brottet. Det utgör vidare en allvarlig kränkning av flickors och kvinnors rätt till integritet, hälsa och sexualitet. Det är ovanligt att någon döms för könsstympning i Sverige. Det har såvitt vi vet hittills skett i endast två fall. I båda fallen väcktes åtal och hölls rättegångar under 2006. Könsstympning utförs oftast på initiativ av en närstående till flickan och sker vanligen då flickan är mellan fem och femton år gammal. Eftersom preskriptionstiden för könsstympning av normalgraden är tio år kan brottet preskriberas innan flickan blir myndig. Det finns flera omständigheter som talar för att många fall av könsstympning inte upptäcks förrän lång tid förflutit från det att gärningen begicks. För att brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor skall kunna lagföras effektivt krävs att brotten kommer till åklagarens kännedom innan de preskriberas. Enligt vårt förslag skall preskriptionstiden vid könsstympning börja löpa först när målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Det skall gälla även beträffande försök till könsstympning.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Vi bedömer att de föreslagna ändringarna kan träda i kraft den 1 juli 2008.

Om inte annat föreskrivs kommer förslagen till förändrade preskriptionsbestämmelser att bli tillämpliga endast för brott som begås efter det att ändringarna trätt i kraft. Detta följer av bestämmelsen i 12 § Lag (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP).

Varken legalitetsprincipen, regeringsformen eller Europakonventionen förbjuder att nya bestämmelser om preskription görs tillämpliga för brott som begås innan de nya bestämmelserna träder i kraft, förutsatt att brotten inte redan preskriberats enligt tidigare bestämmelser. Preskriptionsbestämmelser i brottsbalken har tidigare givits retroaktiv verkan.

Internationella straffrättsutredningens förslag att även redan begångna brott skulle undantas från preskription kritiserades starkt av flera remissinstanser.

Det krävs enligt vår mening goda skäl för att frånga huvudregeln i 12 § BrP.

Vi har inte funnit några sådana skäl beträffande folkmord och folkrättsbrott, framförallt eftersom det inte förefaller finnas något framträdande reellt behov av en sådan bestämmelse. De brott som preskriberas enligt svensk rätt kan vidare lagföras vid den Internationella brottmålsdomstolen, förutsatt att brottet begåtts efter det att Romstadgan trätt i kraft.

Vad gäller mord och dråp finns det en risk för att brott som har begåtts före lagändringen och som kan klaras upp efter många år, kan komma att preskriberas inom den ordinarie preskriptionstiden. Särskilt kan det gälla gärningar som kommer att rubriceras som dråp, eftersom dessa preskriberas efter femton år. Det kommer troligen inte att röra sig om mer än ett ytterst fåtal fall. Eftersom det är fråga om allvarliga brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld finns ett starkt allmänt intresse av att gärningsmannen skall lagföras. Detta skäl motiverar emellertid inte ensamt att huvudregeln frångås. Inte heller målsägande-

intressena väger så tungt att, det enligt vår uppfattning, finns skäl att avvika från huvudregeln som uttrycks i 12 § BrP.

Bestämmelsen om utgångspunkten för när preskriptionstid vid könsstympning skall börja löpa förs in i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken. Motsvarande bestämmelse rörande sexualbrott mot barn har givits retroaktiv verkan vid två tillfällen. En retroaktiv tillämpning av den föreslagna lagändringen kommer att få betydelse för de flickor som könsstympats innan lagens ikraftträdande. Det är omöjligt att uppskatta hur många fall det kan röra sig om, men här finns troligen ett stort mörkertal. Nuvarande bestämmelser medför sannolikt att vissa fall av könsstympning preskriberas innan målsäganden förmår att påtala att hon utsatts för brottet. Detta skäl i kombination med att motsvarande bestämmelser rörande sexualbrott mot barn tidigare givits retroaktiv verkan väger enligt vår uppfattning så tungt att det är motiverat att, med frångående av huvudregeln i 12 § BrP, förordna att bestämmelsen skall gälla även för gärningar som har begåtts före ikraftträdandet, förutsatt att brottet inte preskriberats enligt äldre bestämmelser.

Ekonomiska konsekvenser

Arbetsbördan för polis, åklagare och domstolar kommer i någon mån att öka. Det torde emellertid endast vara fråga om sådana ökade kostnader som bör kunna finansieras inom ramen för befintliga resurser.

Författningsförslag

1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

35 kap.

1 §

Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,
5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Bestämmelserna om preskription i detta kapitel tillämpas inte på följande brott

1. mord, 3 kap. 1 § denna balk,
2. dråp, 3 kap. 2 § denna balk,

3. folkrättsbrott, 22 kap. 6 §
andra stycket denna balk,

4. folkmord, 1 § lagen
(1964:169) om straff för
folkmord,

5. terroristbrott, 2 § och 3 § 1
eller 2, lagen (2003:148) om
straff för terroristbrott eller

6. försök till ett sådant brott
som avses i 1, 2, 4 eller 5.

Har någon begått brott som
avses i andra stycket innan han
eller hon fyllt tjuogoett år skall
vad som sägs i första stycket
tillämpas.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu
sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan
ådömas för något av dem.

4 §

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet
begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av
handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan
verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap.
4–6 §§ och 8 § tredje stycket
eller försök till sådana brott
skall de i 1 § bestämda tiderna
räknas från den dag
målsäganden fyller eller skulle
ha fyllt arton år. Detsamma
skall gälla vid brott som avses i
6 kap. 1–3 och 12 §§ eller
försök till sådana brott om
brottet begåtts mot en person
som inte fyllt arton år.

Vid brott som avses i 6 kap.
4–6 §§ och 8 § tredje stycket
eller försök till sådana brott
skall de i 1 § bestämda tiderna
räknas från den dag
målsäganden fyller eller skulle
ha fyllt arton år. Detsamma
skall gälla vid brott som avses i
6 kap. 1–3 och 12 §§ *samt vid
brott som avses i 2 § lagen
(1982:316) med förbud mot
könsstympning av kvinnor* eller

försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2008.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

2. Förslag till lag om ändring i polisdatalagen (1998:622)

Härigenom föreskrivs att 27 § polisdatalagen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §

Uppgifter i DNA-registret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade gallras ur belastningsregistret enligt lagen (1998:620) om belastningsregister.

Uppgifter i utredningsregistret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade får föras in i DNA-registret eller när förundersökning eller åtal läggs ned, åtal ogillas, åtal bifalls men påföljden bestäms till enbart böter eller när den registrerade godkänt ett strafföreläggande som avser enbart böter.

Uppgifter i spårregister som rör utredningar om

1. mord, 3 kap. 1 § brottsbalken,

2. dråp, 3 kap. 2 § brottsbalken,

3. folkrättsbrott, 22 kap. 6 § andra stycket brottsbalken,

4. folkmord, 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord,

5. terroristbrott, 2 § och 3 § 1 eller 2, lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, eller

6. försök till ett sådant brott som avses i 1, 2, 4 eller 5

skall gallras senast sjuttio år efter registreringen. Övriga

Uppgifter i spårregister skall uppgifter i spårregister skall

gallras senast trettio år efter registreringen. gallras senast trettio år efter registreringen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2008.

1 Uppdraget och dess bakgrund

1.1 Bakgrund

I juli 1998 antogs stadgan för den Internationella brottmålsdomstolen (Romstadgan). Stadgan trädde i kraft under 2002. I stadgan finns i art. 29 en bestämmelse om att de brott som domstolen får döma över – folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser – inte skall bli föremål för preskription. Även om Romstadgan inte innehåller någon skyldighet för anslutande stater att införliva denna bestämmelse i nationell lagstiftning har det ansetts föreligga ett intresse av att se till att lagföring för de brott som kan komma under Internationella brottmålsdomstolens prövning också i motsvarande mån kan ske enligt svensk rätt. Internationella straffrättsutredningen har i november 2002 lagt fram ett författningsförslag bland annat i den delen.¹ Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

I Sverige innebär de nu gällande straffrättsliga preskriptionsbestämmelserna att alla brott preskriberas. Åtalspreskription har motiverats rättspolitiskt bland annat med att statens straffanspråk inte bör upprätthållas under en obegränsad tid. Även humanitära skäl har brukat anföras. Skälen för preskription blir dock svagare ju allvarigare brott som avses.

I Europa är det numera endast ett fåtal länder som föreskriver preskription för alla brott.

¹ SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion*.

Polisens möjligheter att utreda gamla brott har också under senare årtionden förbättrats genom nya tekniker – bland annat genom DNA-tekniken – och förändrade arbetsmetoder.

Det är mot denna bakgrund som Regeringskansliet har ansett att det nu finns anledning att i vissa hänseenden göra en översyn av gällande preskriptionsbestämmelser.

1.2 Uppdraget

Till grund för uppdraget ligger en av Regeringskansliet utarbetad promemoria, se *bilaga 1*.

Enligt promemorian bör översynen omfatta i vart fall de brott som kan komma under Internationella brottsmålsdomstolens jurisdiktion, dvs. folkmord och folkrättsbrott. Vad gäller andra brott bör, enligt promemorian, endast de allvarligaste brotten bli föremål för överväganden, dvs. i första hand sådana uppsåtliga brott som innefattar dödligt våld. Vidare bör det övervägas om det finns andra gärningar som kan anses så allvarliga att det finns skäl att förändra preskriptionstiden för dem. Enligt promemorian bör även möjligheten att låta förändringar i reglerna om preskription få retroaktiv verkan analyseras. Det gäller dock inte brott som redan preskriberats enligt gällande regler.

En annan fråga som bör övervägas är, enligt promemorian, om det bland annat med beaktande av internationella hänsynstaganden och landvinningar inom polisens brottsutredande verksamhet är tillräckligt att förlänga preskriptionstiderna eller om de helt bör slopas för vissa brott.

Översynen bör också omfatta reglerna om absolut åtalspreskription och påföljdspreskription liksom frågan hur preskriptionstiderna för de osjälvständiga brottsformerna påverkas vid olika ändringsalternativ.

Andra frågor som bör bli föremål för övervägande är behovet av ändringar i fråga om övriga preskriptionsfrister i 35 kap. 1 § första stycket brottsbalken och bestämmelsen i andra stycket om handlingar som innefattar flera brott, s.k. ideal brottskonkurrens. Även preskription av unga lagöverträdarens brott,

åklagarens absoluta åtalsplikt vid ändrade preskriptionsregler liksom följdändringar i annan lagstiftning, bör enligt promemorian, övervägas.

I uppdraget ingår slutligen, enligt promemorian, att konkreta författningsförslag skall lämnas och kostnadskonsekvenser och förslag till finansiering redovisas.

1.3 Den fortsatta framställningen

Denna promemoria innehåller elva kapitel. Kapitel 2–11 är disponerade på följande sätt.

I kapitel 2 beskriver vi översiktligt den straffrättsliga preskriptionens utveckling i svensk rätt. I det sammanhanget redovisar vi också de motiv som ligger till grund för preskriptionsinstitutet. I kapitlet redogör vi vidare för gällande straffrättsliga preskriptionsbestämmelser i brottsbalken.

Kapitel 3 innehåller en redogörelse för sådana regler och principer som har betydelse för överväganden i frågan om det är möjligt att låta förändrade preskriptionstider gälla även för begångna brott under förutsättning att de inte redan är preskriberade enligt tidigare bestämmelser.

I kapitel 4 redovisar vi det tidigare lagstiftningsarbete avseende straffrättslig preskription som finns och där överväganden gjorts som bland annat inneburit att sambandet mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd i vissa fall frångåtts.

I kapitel 5 återfinns en internationell utblick. Vi beskriver hur preskriptionsreglerna för allvarliga brott ser ut i våra nordiska grannländer. Vi redogör även för sådana regler i ett antal andra europeiska länder. Slutligen berör vi i detta kapitel också vissa frågor med internationell anknytning.

I kapitel 6 redogör vi för några av de faktorer som har betydelse för polisens förutsättningar att klara upp gamla brott. Vi redovisar också några exempel på brott som innefattar dödligt våld och som utretts efter lång tid.

Kapitel 7 innehåller en översiktlig beskrivning av de brott som, enligt vår mening, främst är aktuella för förändrade preskriptionstider. Vi redovisar i detta sammanhang även de förslag som Internationella straffrättsutredningen lämnade 2002 liksom övervägandena bakom förslagen.

I kapitel 8 återfinns våra överväganden och förslag. Efter ett inledande avsnitt med utgångspunkterna behandlar vi vissa internationella brott. Därefter diskuterar vi skäl för och emot att utsträcka preskriptionstiden för andra allvarliga brott, hur preskriptionstiden i så fall skall utsträckas liksom vilka brott som skall omfattas. Vi behandlar även följdfrågor och vissa andra frågor.

Kapitel 9 innehåller överväganden och förslag rörande ikraftträdande och övergångsbestämmelser.

I kapitel 10 gör vi en kort analys av de kostnadskonsekvenser som våra förslag kan förväntas medföra.

Kapitel 11 består av en författningskommentar.

Promemorian är alltså disponerad så att de inledande kapitlen till och med kapitel 7 i huvudsak är deskriptiva medan återstående kapitel och framförallt kapitel 8 innehåller våra överväganden och förslag.

2 Straffrättslig preskription

Preskriptionsbestämmelserna i svensk straffrätt innebär att alla brott preskriberas förr eller senare. Reglerna om preskription återfinns i huvudsak i 35 kap. brottsbalken, Om bortfallande av påföljd.

Det finns två huvudformer av preskription, *åtalspreskription* och *påföljdspreskription*. Åtalspreskription innebär att påföljd inte får ådömas om den misstänkte inte har häktats eller fått del av åtal inom viss tid från brottet. Åtalspreskription kompletteras av en bestämmelse om *absolut preskription*. Denna medför att oavsett om häktning skett eller åtal delgivits får inte påföljd ådömas om en viss tid förflutit från brottet. Med påföljds-preskription menas att påföljd bortfaller om den inte verkställts inom viss tid från det att domen vunnit laga kraft.

Vite, förverkande och företagsbot är inte brottspåföljder enligt brottsbalken och omfattas inte av bestämmelserna i 35 kap. brottsbalken. Däremot finns i 36 kap. brottsbalken vissa tidsgränser för beslut om förverkande och företagsbot samt för verkställighet av sådana beslut.

Bestämmelserna i 35 kap. brottsbalken gäller även på specialstraffrättens område. Om det finns en preskriptionsbestämmelse i specialstraffrättslig författning har den emellertid företräde framför brottsbalkens bestämmelser. I skattebrottslagen (1971:69) och aktiebolagslagen (2005:551) samt i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen finns t.ex. särskilda bestämmelser om åtalspreskription.

Bestämmelser om preskription återfanns i svensk rätt redan på 1200-talet. Sedan 1926 har preskriptionsreglerna en utformning

som i huvudsak gäller än i dag. I detta avsnitt lämnas en översiktlig beskrivning av den straffrättsliga preskriptionens utveckling i svensk rätt samt en redovisning av motiven för åtalspreskription. Därefter följer en redogörelse för bestämmelserna i 35 kap. brottsbalken.

2.1 Från landskapslagar till 2000-tal¹

Bestämmelser om åtalspreskription fanns redan i de svenska landskapslagarna under 1200- och 1300-talen där det i vissa lagar stadgades tidsbegränsning för åtal av särskilda brott, exempelvis en ettårig preskription för dråp och misshandel. I Dalalagen föreskrevs att gärningsmannen skall svara för sår i huvudet och sår i bålen ”till dess ute är år och dag” samt att ingen svarar för andra sår längre än ”till dess såret är helt och hud har växt över”. Den senare föreskriften motiverades av att skadan skulle förevisas eftersom böternas storlek skulle bestämmas efter skadans art och omfattning. Enligt Gutalagen skulle en våldtagen kvinna kungöra brottet under första dygnet. Preskriptionsbestämmelserna var snarare ett föreläggande för målsäganden att inom viss tid påtala ett brott än en tidsbegränsning av gärningsmannens straffansvar. I landslagarna som tillämpades från mitten av 1300-talet och fram till 1734 års allmänna lag hade åtalspreskriptionen ungefär samma karaktär som i landskapslagarna.

Enligt 1734 års lags Missgärningsbalk preskriberades ursprungligen endast ett brott, nämligen våldtäkt. En våldtagen kvinna som inte genast gav det tillkänna hade inte senare rätt att klaga över våldet om hon inte kunde visa att hon haft laga förfall. Preskriptionsbestämmelsen avsåg målsägandens rätt att påtala brottet och syftade sannolikt till att kvinnor som blev havande utanför äktenskapet inte, genom en invändning om våldtäkt, skulle kunna dölja sin otukt. Åklagaren hade emellertid fortfarande möjlighet att åtala brottet, varför det inte var fråga om åtalspreskription i egentlig mening.

¹ Avsnittet bygger på uppgifter ur Strömberg, *Åtalspreskription*, 1956 samt Wijkander, *Om preskription i brottmål*, 1878.

Genom en förordning 1779 infördes en tvåårig preskription för vissa brott vid "bristande bevis". Från preskription undantogs ett antal brott som försmädelse mot Gud, mord, rån, stöld samt andra brott som inte kunde bötas med penningar. Med detta fick preskription för första gången en generell karaktär samtidigt som den sattes i samband med brottets svårhet. Preskriptionen var emellertid inte ovillkorlig eftersom den förutsatte bristande bevis, vilket tyder på att det, utöver brottets svårhet, även var praktiska skäl som möjligheten att bevisa brottet som grundade bestämmelsen. Att en gärningsman höll sig undan i två år från brottet medförde alltså inte att det preskriberades om det fortfarande fanns bevis för brottet. I början på 1800-talet infördes en sexmånaders preskription för fylleriförseelser. Denna sexmånaders- respektive tvåårspreskription bestod fram till införandet av 1864 års strafflag.

I strafflagen utvidgades åtalspreskriptionen till att omfatta betydligt fler brott samtidigt som preskriptionstiderna blev två respektive fem år, beroende på brottets svårhet. Brott som kunde straffas med mer än två års straffarbete preskriberades inte.

5 kap.

14 §

Straff ware förfallet för brott som ej blifvit åtaladt:

1. inom två år om det ej i lagen med swårare straff, än fängelse, belagdt är, eller
2. inom fem år om det ej i lagen med swårare straff, än straffarbete i två år, belagdt är.

Genom strafflagen introducerades också preskription av straffverkställighet.

17 §

Är någon genom laga kraft egande dom, fälld till straff, som ej swårare är, än straffarbete i två år, och verkställes ej domen inom tio år sedan den gafs; ware det ådömda straffet förfallet.

År 1890 fördes ytterligare en grupp brott in under den femåriga preskriptionen och 1926 infördes en reform som gav preskriptionsbestämmelserna en lydelse som i stort har stått sig

fram till våra dagar. Sedan dess kan alla brott preskriberas och preskriptionstiderna varierar från två till tjugofem år. År 1926 fick 14 § följande lydelse (SFS 1926 Nr. 70).

5 kap.

14 §

Straff vare förfallet för brott, som ej blivit åtalat:

1. inom tjugofem år, om enligt lag straffarbete på livstid kan följa å brottet;
2. inom femton år, om det högsta straff, varmed brottet är i lag belagt, är straffarbete på viss tid över åtta år;
3. inom tio år, om högsta straffet är straffarbete över två men icke över åtta år;
4. inom fem år, om högsta straffet är straffarbete icke över två år;
5. inom två år, om brottet ej är belagt med svårare straff än fängelse.

Vidare föreskrevs att preskriptionstiden började löpa från den dag brottet begicks samt att åtal ansågs ha skett då någon blivit häktad för brottet. Det fanns särskilda regler för brott som begåtts av ämbetsmän och i sammanhanget bör nämnas att det i 18 § stadgades att det i vissa situationer började löpa en ny preskriptionstid för ett brott om den brottslige före preskriptionstidens utgång begick ett nytt brott. Bestämmelsen om påföljdspreskription differentierades och det infördes en regel om absolut preskription.

Vid införandet av brottsbalken 1965 fördes strafflagens preskriptionsbestämmelser in i kapitel 35 med några mindre jämkningar. Straffarbete ersattes med fängelse men sambandet mellan preskriptionstidens längd och straffsatserna behölls. De nu gällande preskriptionsbestämmelserna har alltså i stora drag samma utseende som 1926 års regler.

2.2 Motiv till regler om preskription²

Motiven för bestämmelser om preskription har varierat över tiden och har ofta ett samband med ideologier på straffrättens område. De äldsta bestämmelserna i landskapslagarna tycks emellertid ha motiverats mer av praktiska än av filosofiska skäl. Särskilt har tyngdpunkten legat på möjligheten att föra bevisning om brott, men det har också anförts att reglerna syftade till att inskränka människors rätt att hämnas ett brott.

I 1734 års lag fanns ursprungligen inga regler om åtalspreskription, vilket sannolikt kan förklaras med den inkvisitoriska processformens insteg i Sverige. Brotten kom att mer betraktas som en kränkning mot staten än mot den enskilde. Straffrätten förvandlades till att i högre grad bli en offentlig angelägenhet och åtalspreskriptionen, som hindrade statens rätt, trängdes tillbaka.

På kontinenten framfördes olika teorier kring preskription. I viss doktrin ansågs åtalspreskription grundas på ett behov av att göra slut på ett tillstånd av ovisshet. Under 1600- och 1700-talet behandlade naturrättslärarna frågan om straffrättslig preskription. Först lanserades den s.k. bevisteorin som bl. a. innebar att preskriptionens uppgift var att förhindra att oskyldiga döms för gamla brott. Åtalspreskriptionen var, enligt bevisteorin, processuellt motiverad eftersom svårigheten att föra full bevisning om ett brott ökar allteftersom tiden går. Bevisteorin har senare kritiserats, dels för att den inte differentierar preskriptionstidens längd efter brottets svårhet, dels för att bristande bevisning inte försämrar den misstänktes ställning eftersom bevisbördan ligger på åklagaren. Genom vederställningslärans teser om straffets rättsgrund och tankarna om att den brottslige skulle förbättras framträdde materiellrättsliga teorier där man ansåg att straffet inte fyllde någon uppgift sedan en längre tid förflutit. Det framfördes bl. a. att den brottslige lever i ständig fruktan för att bli lagförd och därigenom sonar sitt straff samt att en brottsling som inte återfaller under en

² Avsnittet bygger på uppgifter ur Strömberg och Wijkander, a. a.

längre tid har bättrat sig och inte behöver straffas. Sådana tankar har kritiserats som ologiska bl.a. för att brott preskriberas även om gärningsmannen begår nya brott. Så småningom väcktes kritiska tankar mot att staten skulle uppge sitt straffansvar för att en brottsling lyckades att hålla sig undan några år. Enligt de absoluta straffteorierna var straffet en nödvändighet och till följd därav måste preskription av straff vara en omöjlighet. I Frankrike fanns stort stöd för åtalspreskription och efter revolutionen var nästan alla brott föremål för preskription i Frankrike. Den franska utvecklingen fick så småningom återverkningar i andra europeiska länder.

I 1832 års förslag till allmän kriminallag talar lagkommittén om ”brott af sådan beskaffenhet, att Statens interesse i deras bestraffning kan anses hafwa efter sagda tids förlopp upphört”.³ Uttalandet visar att lagkommittén satte åtalspreskriptionen i direkt samband med straffets ändamål.

Strafflagskommissionen konstaterade i förslag till strafflag 1923 att det var tvivelaktigt om det fanns en enhetlig rättsgrund för preskriptionsinstitutet och yttrade följande.⁴

Enligt kommissionens uppfattning är den *huvudsakliga* grunden till preskriptionen att söka i den makt själva tiden äger att utplåna allt mänskligt. Tiden såsom sådan utplånar såväl hos förbrytaren som i det allmänna rättsmedvetandet minnet av förbrytelsen. Att låta straffet komma till användning en längre tid efter förbrytelsens begående skulle därför å ena sidan vara utan reell nytta för samhället samt å andra sidan drabba den enskilde onödigt hårt och ofta endast bringa sorg och olycka över såväl skyldig som oskyldig. Emellertid måste vid institutets rättsliga reglering beaktas, att detsamma har sitt berättigande jämväl däri, att en längre tids förlöpande utan att brottslingen begår nytt brott kan visa, att den samhällsfarlighet, varpå brottet var ett indicium, numera försvunnit och att således straffet är obehövt. Löpande preskription bör därför avbrytas genom nytt brotts förövande.

³ Strömberg, a. a. s. 12.

⁴ SOU 1923:9, *Förslag till strafflag. Allmänna delen*, s. 432 f.

Strafflagskommissionens uttalande har tolkats av Strömberg som menar att uttalandet syftar på allmänhetens vedergällningskrav.⁵ Straffets ofta förbisedda funktion att dämpa de drabbades och omgivningens upprördhet över brottet minskar allteftersom tiden går. Strömberg tror dock att kommissionen har beaktat såväl generalprevention som individualprevention, men lagt tyngdpunkten vid att straffet inte bidrar till generalpreventionen när brottet genom tidens flykt har glömts bort av allmänheten. Kommissionens förslag ledde inte till lagstiftning. Det gjorde däremot ett senare betänkande om förslag rörande ändring i strafflagens bestämmelser om preskription av straff. Förslaget ledde till lagändringarna 1926 vilka gav åtalspreskriptionen dess nuvarande form. I betänkandet uttalades bl.a.⁶

Och ur denna synpunkt ställer det sig, såsom förut anmärkt, otvivelaktigt så, att straffbehovet tämligen snart försvagas med tidens förloppande, ehuru visserligen mindre hastigt vid svåra än vid lindriga brott. Då nu straffets egenskap av lidande gör, att staten icke får anse sig berättigad att använda det i större utsträckning än det är fullt nödvändigt, så innebär ett bortfallande av allmänpreventionens krav ett bestämt motskäl mot straffets användande.

Uttalandet kan tolkas som att man ansåg att allmänpreventionen utgör anledningen till att preskriptionstiderna differentieras efter brottets svårhet. Men även den individualpreventiva aspekten beaktades genom ett förslag om att preskriptionen skulle avbrytas om gärningsmannen begick ett nytt brott.

Strafflagberedningen konstaterade 1953 kortfattat följande i sitt betänkande.⁷

Beredningen uppfattar preskriptionsinstitutet såsom ett uttryck för att det från samhällets sida anses icke nödvändigt eller lämpligt att straff ådömes sedan en viss tid förflutit från det brottet begicks.

Strömberg har i sin avhandling från 1956 anmärkt att ett antal praktiska hänsyn sannolikt påverkat lagstiftningen om åtals-

⁵ Strömberg, a. a. s. 22.

⁶ SOU 1925:28 *Betänkande och förslag rörande ändring i strafflagens bestämmelser om preskription av straff*, s. 37.

⁷ SOU 1953:17 *Enhetligt Frihetsstraff m.m.*, s. 146.

preskription, trots att dessa inte uttrycks direkt i lagförarbeten.⁸ Han pekar på att preskriptionen innebär att brottsbeivrande myndigheter sparar resurser genom att koncentrera sig på aktuella brottsutredningar istället för att arbeta med gamla betungande svårutredda brott. Preskriptionen förebygger vidare att angivelse för brott sker i syfte att trakassera eller hämnas samt begränsar möjligheten att utöva utpressning genom hot om angivelse för brott. Slutligen understryker han brottspreskriptionens humanitära sida. För brottslingen är det en lättnad att befrias från det hotande straffet och denne kan därigenom bli mer positivt inställd till samhället.

De uttalade motiven för preskription tycks inte ha förändrats under det senaste århundradet. Även i våra dagar motiveras åtalspreskription av allmänpreventiva och humanitära skäl. I kommentaren till brottsbalken uttrycks det på följande sätt.⁹

Skälen, varför lagen genom bestämmelser om åtalspreskription tillerkänner den brottslige ansvarsfrihet sedan viss tid förflutit, är flera. Ett är, att det från allmänpreventiv synpunkt inte är lika angeläget att gamla brott blir bestraffade som att så sker med brott som ännu är aktuella i människors medvetande. Ett annat är det i och för sig önskvärda i att den som efter ett brott varit laglydig under en längre tid skall kunna känna sig trygg och inte behöva riskera att den existens han byggt upp åt sig går till spillo på grund av brottet. Sistnämnda skäl kan även anföras till stöd för att det finns bestämmelser om påföljdspreskription. För båda slagens preskription talar den i humanitet och levnadsvisdom grundade satsen, att man bör låta gömt vara glömt.

Det är naturligt att skälen för preskription blir mindre starka ju allvarligare ett brott är. Det är också därför som det föreskrivs olika preskriptionstider alltefter brottets svårhet. Sedan 1960-talet har det dock dykt upp argument mot att strikt följa principen om ett samband mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd. I flera lagstiftningsärenden har lagstiftaren valt att frångå principen att brott med likartat straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Vi återkommer till

⁸ Strömberg, a. a. s. 25.

⁹ Berg m.fl. *Brottsbalken En kommentar, del III*, s. 35:1 f.

det i kapitel 4 men det finns anledning att redan här lämna några exempel. Såväl skattebrott samt sexualbrott begångna mot barn är speciella från utredningssynpunkt eftersom sådana brott i många fall upptäcks förhållandevis lång tid efter det att brottet begicks. Detta kan innebära att vissa brott är preskriberade redan när de upptäcks. Beträffande skattebrott har det också funnits möjligheter för den misstänkte att hålla sig undan en förhållandevis kort tid för att undgå lagföring. För att effektivisera lagföringen vid skattebrott har därför föreskrivits särskilda preskriptionsbestämmelser. I dessa fall har alltså lagstiftaren motiverat bestämmelserna med praktiska skäl, såsom en verkningsfull brottsbekämpning snarare än med de allmänpreventiva och humanitära skäl som angetts tidigare. Vi tycker oss se en tendens att de ursprungliga motiven för preskription i modern tid emellanåt fått vika för praktiska hänsyn. Lagstiftaren har också som argument för att särreglera preskriptionstider vid sexualbrott mot barn anfört att det vore stötande om preskriptionsreglerna hindrar lagföring av en person som bevisligen gjort sig skyldig till ett brott.¹⁰

2.3 En beskrivning av dagens regler – 35 kap. brottsbalken¹¹

2.3.1 Åtalspreskription

1 §

Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,

¹⁰ Prop. 1994/95:2 s. 26.

¹¹ Redovisningen bygger i allt väsentligt på Berg m.fl. *Brottsbalken En kommentar, del III*.

5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.
Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

Som framgår används inte termen åtalspreskription i lagtexten. Bestämmelsen innehåller inte heller något förbud mot att väcka åtal, utan ett förbud mot att döma till påföljd för preskriberade brott. Bestämmelsen tar därför sikte på domstolen snarare än på åklagaren. Åklagaren, som skall väcka åtal endast om det finns sannolika skäl för bifall av åtalet, kan emellanåt ha svårt att inför domstolsprövningen avgöra om ett brott är preskriberat. Ibland är det först vid domstolsprövningen som det står klart vilket lagrum som skall tillämpas eller hur en gärning skall rubriceras. Först då kan konstateras om ett brott är preskriberat. Om åklagaren väcker åtal för misshandel enligt 3 kap. 5 § brottsbalken behöver det inte innebära att preskriptionstiden för gärningen är fem år. Rätten kanske bedömer att gärningen skall rubriceras som ringa misshandel, vilket innebär att den preskriberas redan efter två år. På motsvarande sätt har det betydelse för preskriptionstiden om en gärning bedöms som ett uppsåtligt brott (misshandel) eller som ett oaktsamhetsbrott (vållande till kroppsskada). Om däremot en åklagare väcker åtal för ett brott där det står klart att preskription inträtt kan denne ådra sig ansvar för obefogat åtal enligt 15 kap. 5 § tredje stycket brottsbalken.

Formuleringen innebär vidare att domstolen skall pröva åtalet. Åtalet skall alltså ogillas/lämnas utan bifall och inte avvisas om brottet är preskriberat. Normalt bör rätten inte pröva skuldfrågan om det konstateras att åtalspreskription inträtt. Det kan emellertid finnas situationer när det finns anledning att pröva om den misstänkte utfört gärningen. Effekten av att åtalspreskription inträder är nämligen endast att gärningsmannen inte längre kan ådömas en påföljd. Det förhållande att åtalspreskription inträtt för en viss gärning medför inte att gärningen inte är att betrakta som ett brott och det står t.ex. en målsägande fritt att begära skadestånd på grund av brottet. Däremot torde inte den

tilltalade kunna kräva att domstolen fastslår att han eller hon är oskyldig till en gärning om domstolen konstaterat att gärningen är preskriberad. Såväl åtalspreskription som påföljdspreskription skall iaktas av rätten ex officio.

Preskriptionstiden är bestämd till olika antal år utifrån det straff som högst kan följa på brottet. Regeln avspeglar en grundläggande princip om ett samband mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd. Normalt bestäms preskriptionstiden av maximum i straffskalan för respektive brott men vid återfall i vissa allvarliga brott kan fängelsestraff sättas upp till fyra år över det högsta straff som är stadgat för det enskilda brottet enligt 26 kap. 3 § brottsbalken. En person som ådöms ett fängelsestraff om minst två år och därefter gör sig skyldig till exempelvis mordbrand kan i princip dömas till tolv års fängelse trots att det i 13 kap. 1 § brottsbalken stadgas ett högsta straff om åtta års fängelse för mordbrand. Bestämmelsen torde inte tillämpas särskilt ofta eftersom straffskalan för respektive brott i de allra flesta fall är tillräcklig även vid återfall. Men i de fall där bestämmelsen är tillämplig bestäms preskriptionstiden utifrån det straffmaximum som är stadgat för återfall, oavsett om det i det enskilda fallet finns anledning att vid straffmätningen överskrida maximum i straffskalan för brottet. Detta innebär att preskriptionstiden för mordbrand i exemplet blir femton år istället för tio år. På motsvarande sätt kan straffmaximum bli lägre än vad som anges i stadgandet för det enskilda brottet. Enligt 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken framgår nämligen att ingen får dömas till fängelse på livstid för brott som begåtts innan han eller hon fyllt tjuugoett år. Bestämmelsen innebär att preskriptionstiden blir längst femton år för brott som någon begått innan han eller hon fyllt tjuugoett år. I de fall där brottet är indelat i ringa och grova fall betraktas varje grad av brottet som ett brott för sig med särskild straffskala. Om en särskild straffskala gäller när ett brott utmärks av en specifik omständighet, t.ex. att riket är i krig, skall denna beaktas bara om den omständigheten förelåg när brottet begicks.

Åtalspreskription förhindras genom att den misstänkte häktas eller får del av åtal för brottet. Enbart ett beslut om häktning hindrar inte preskription utan det krävs att häktningsbeslutet verkställs. Av 23 kap. 18 § rättegångsbalken följer att åklagaren inte får besluta om åtal innan den misstänkte har underrättats om brottsmisstanken och beretts möjlighet att ta del av vad som framkommit vid förundersökningen. Riksdagens ombudsmän (JO) har dock uttalat att en åklagare bör vara berättigad att besluta om åtal och inge stämningsansökan utan att iaktta nämnda bestämmelse, om det föreligger en omedelbar risk för preskription.¹² Delgivning av strafföreläggande hindrar inte preskription. Vid skattebrott är det tillräckligt att den misstänkte delges underrättelse om att han eller hon är skäligen misstänkt för brottet, 14 § skattebrottslagen. Enligt 14 a § skattebrottslagen kan preskriptionstiden för skattebrott och grovt skattebrott under vissa förutsättningar förlängas av domstol. Om den häktade frigets utan att han eller hon fått del av åtalet eller om åtal avvisas eller avskrivs anses inte något preskriptionsavbrott ha skett (35 kap. 3 § brottsbalken).

Den misstänkte skall ha häktats eller erhållit del av åtal för ”brottet”. Med brottet avses den konkreta gärning som åklagaren menar att den misstänkte begått. Åklagaren skall åberopa det lagrum som han eller hon anser är tillämpligt och utifrån det kan man finna straffmaximum och också preskriptionstiden. Rätten är som bekant bunden av åklagarens gärningsbeskrivning, men inte av det lagrum denne åberopar. Det är därför fullt möjligt att rätten finner att gärningen faller under ett annat lagrum eller skall rubriceras annorlunda och därmed har en annan preskriptionstid.

¹² Justitieombudsmännens *Ämbetsberättelse 1961* s. 170.

Beräkning av preskriptionstid

4 §

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Preskriptionstiden löper från den dag då brottet begicks. Tiden räknas i hela år från den dag brottet begicks till den dag som har samma datum som denna. Om flera brott begås genom skilda gärningar, s.k. realkonkurrens, räknas preskriptionstid för vart och ett av brotten. Om däremot en gärning innefattar flera brott, s.k. idealkonkurrens (1 § andra stycket), löper preskriptionstiden för samtliga brott så länge den löper för det allvarligaste eller det senast fullbordade brottet. Om en person genom en gärning gjort sig skyldig till mord och vållande till annans död kan denne alltså dömas för vållande till annans död även om det sett för sig skulle vara preskriberat så länge mordet inte har preskriberats. Bestämmelsen har kritiserats och det har framförts att det är rena tillfälligheter som avgör om åtal kan ske för ett brott där ordinarie preskriptionstider löpt ut.¹³

Preskriptionstiden skall räknas från den dag brottet begicks. Det kan i praktiken ofta vara svårt att fastställa tiden för utgångspunkten av preskriptionstiden. I det följande lämnas en översiktlig beskrivning av de frågeställningar som kan upp-

¹³ Jareborg, Zila, *Straffrättens påföljdslära*, 2000, s. 22.

komma. Utförligare framställningar i ämnet finns i Strömberg, *Åtalspreskription* och Berg m.fl. *Brottsbalken En kommentar, del III*.

Först och främst innebär bestämmelsen att preskriptionstiden inte börjar löpa förrän brottet är *fullbordat*. Vid ett försöksbrott börjar t.ex. inte preskriptionstiden att löpa förrän gärningen nått fram till ett straffbart försök. På motsvarande sätt börjar preskriptionstiden för mord att löpa först vid tiden för dödsfallet. Ett brott behöver emellertid inte vara *avslutat* för att det skall anses vara fullbordat. Vissa brott kan fortsätta att begås även efter det att det är fullbordat, s.k. perdurerande brott. Brottet olaga frihetsberövande är t.ex. fullbordat när målsäganden berövats friheten men avslutat först när han eller hon frigetts. I sådana fall räknas preskriptionstiden inte från brottets fullbordande utan från tiden när brottet avslutades. Detta är helt logiskt eftersom den som trotsar lagen inte skall njuta förmånen att brottet preskriberas trots att han eller hon fortsätter att begå det. Det kan ibland vara svårt att avgöra vilka brott som skall anses vara perdurerande. Tvegitte och nedskräpning i naturen har inte ansetts vara perdurerande brott, RH 1994:74 och NJA 1992 s. 126. Att uppföra en byggnad i strid med fastställda ritningar har däremot ansetts vara perdurerande, NJA 1910 s. 34. Till utgångspunkt för preskriptionstidens beräkning tog Högsta domstolen den tidpunkt då byggnaden anmälts till besiktning och inte tidpunkten för byggnadens färdigställande.

I vissa situationer kan ett brott som är utsträckt i tiden preskriberas delvis. Preskriptionstid räknas då från olika tidsmoment av brottet och varje tidsmoment preskriberas för sig. Brottet preskriberas *successivt*. Högsta domstolen har beträffande olaga vapeninnehav tillämpat successiv preskription, se NJA 1981 s. 380. I målet dömdes gärningsmannen endast för den tid som motsvarade en tillbakaräknad preskriptionstid från det att åtalet delgavs.

Vissa brott begås genom att gärningsmannen *underlåter* att göra något. I sådana fall kan det vara svårt att bestämma från vilken tidpunkt preskriptionstiden skall beräknas eftersom

underlåtenhet i egentlig mening inte kan begås. Vid underlåtenhetsbrott anses brottet ofta begås så länge en viss situation varar. En totalförsvarspålig som underlåter att lyda en förmans order och gör sig skyldig till brott mot totalförsvarspåliken enligt 10 kap. 2 § lagen om totalförsvarspåliken (1994:1809) får anses begå brottet så länge ordern är aktuell. Preskriptionstiden börjar då löpa när han eller hon inte längre är skyldig att följa ordern.

I paragrafens andra stycke finns en bestämmelse som innebär att utgångspunkten för preskriptionstiden vid vissa sexualbrott mot barn räknas från en senare tidpunkt än tiden för brottet. Detta stycke kom till i januari 1995 men preskriptionstiden räknades då från den dag målsäganden fyllde eller skulle ha fyllt femton år. Syftet var att stärka skyddet för barn och ungdomar mot att bli sexuellt utnyttjade. I samband med att brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott ändrades i april 2005 utformades bestämmelsen så att tidpunkten numera räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. I avsnitt 4.4 lämnas en redogörelse för övervägandena i samband med lagändringarna. Bestämmelsen medför att även den absoluta preskriptionstiden i 6 § förlängs på motsvarande sätt.

I tredje stycket finns särskilda bestämmelser om utgångspunkten för beräkning av preskriptionstid vid bokföringsbrott. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades. I avsnitt 4.1 lämnas en redogörelse för övervägandena i samband med lagändringarna.

Det ankommer på åklagaren att visa att ett brott inte är preskriberat. Om en tilltalad erkänner att han eller hon begått ett visst brott men gör gällande att det är preskriberat har åklagaren att visa att brottet begåtts inom preskriptionstiden.

Absolut preskriptionstid

6 §

I intet fall må påföljd ådömas sedan från dag som i 4 § sägs har förflutit

1. fem år, om å brottet ej kan följa svårare straff än böter och tid för ådömande av påföljd för brottet bestämmes enligt 1 § 1,
2. femton år, om i annat fall än i 1 sägs å brottet ej kan följa fängelse över två år,
3. trettio år i övriga fall.

Sedan en viss tid förflutit från brottet får det aldrig dömas till påföljd för brottet även om preskriptionsavbrott har skett enligt 1 §. Preskriptionstiden bestäms i princip efter det straff som kan följa på brottet. Den absoluta preskriptionstiden är fem år för de flesta bötesbrott. Men i de fall där det finns särskilda preskriptionsbestämmelser för bötesbrott i specialstraffrätten, bestäms preskriptionstiden enligt 6 § 2. Exempelvis stadgas böter för skatteförseelse enligt 3 § skattebrottslagen men enligt 14 § samma lag är preskriptionstiden fem år. Detta innebär att skatteförseelse får en absolut preskriptionstid om femton år. När straffmaximum är två års fängelse är den absoluta preskriptionstiden femton år och i övriga fall trettio år. Bestämmelsen gäller även i högre rätt. Den som dömts i lägre rätt inom preskriptionstiden och får sin sak prövad av högre rätt sedan preskriptionstiden löpt ut får inte ådömas påföljd. I sådant fall skall högre rätt lämna ansvarsyrkandet utan bifall oavsett om den tilltalade godtagit en fällande dom i lägre rätt, se NJA 1987 s. 388. På samma sätt som vid åtalspreskription löper tiden från dagen för brottet.

2.3.2 Påföljdspreskription

8 §

Ådömt fängelse bortfaller, om domen ej börjat verkställas innan tid som nedan sägs förflutit från det domen vann laga kraft:

1. fem år, om fängelse ej över ett år ådömts,

2. tio år, om fängelse på längre tid än ett år men icke över fyra år ådömts,
3. femton år, om fängelse på längre tid än fyra år men icke över åtta år ådömts,
4. tjugo år, om fängelse på viss tid över åtta år ådömts,
5. trettio år, om fängelse på livstid ådömts.

Bestämmelsen innebär att ett ådömt fängelsestraff bortfaller om det inte börjar verkställas inom viss tid sedan domen vunnit laga kraft. Preskriptionstiden bestäms utifrån det ådömda fängelsestraffets längd och är fem, tio, femton, tjugo och som längst trettio år. Det är vanligast att femårsgränsen tillämpas, vilket torde bero på att den som har dömts till ett fängelsestraff överstigande ett år ofta är häktad och påbörjar verkställighet omedelbart. Bestämmelsen gäller inte i de fall när böter har förvandlats till fängelse, se 21 § bötesverkställighetslagen (1979:189). I 7 § finns bestämmelser om preskription av böter och vite. I 10 § finns bestämmelser om preskription av dom på sluten ungdomsvård. För villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård behövs inte några bestämmelser om påföljdspreskription eftersom dessa påföljder verkställs när domen vinner laga kraft.

Om verkställighet av fängelsestraff avbryts räknas preskriptionstiden för återstoden av straffet från tiden för avbrottet enligt 9 §. Preskriptionstidens längd bestäms då utifrån den tid som återstår av straffet. En motsvarande bestämmelse för påföljden slutna ungdomsvård finns i 10 § andra stycket.

3 Retroaktiv verkan av lagändringar inom straffrätten

I vårt uppdrag ingår att analysera möjligheten att förlänga eller avskaffa preskriptionstiden för redan begångna brott, dock inte brott som redan preskriberats enligt gällande bestämmelser. Frågan är alltså om det är möjligt, och i så fall lämpligt, att ändra preskriptionstiden med retroaktiv verkan. Retroaktiv betyder tillbakaverkande, gällande för tid som gått. Med retroaktiv lagstiftning menas att en ny bestämmelse får rättsliga konsekvenser för en handling som begicks före bestämmelsens ikraftträdande.

I regeringsformen och i den Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna finns förbud mot att döma någon till straff för en gärning som inte var straffbelagd när den begicks samt mot att döma till ett strängare straff än vad som var föreskrivet vid tiden för gärningen. Detta förbud mot retroaktiv strafflagstiftning är en del av legalitetsprincipen. Frågan är om legalitetsprincipen skall tolkas så att den förbjuder att en bestämmelse om att utsträcka preskriptionstiden görs gällande för brott som begåtts innan bestämmelsen trätt i kraft. Finns det andra bestämmelser eller principer som förbjuder en retroaktiv tillämpning av preskriptionsbestämmelser? I det följande lämnas en redogörelse för de bestämmelser och principer som vi anser kan ha betydelse för fortsatta överväganden i frågan.

3.1 Legalitetsprincipen

I en rättsstat skall det finnas garantier för att staten inte missbrukar sin makt över medborgarna. Makten skall utövas på ett rättssäkert sätt. Med rättssäkerhet menas bl.a. att medborgarna skall kunna kräva av lagstiftningen att de kan förutse när och – i viss mån – hur de kan komma att bli föremål för straffrättsliga ingripanden. Vidare skall lagstiftningen vara begriplig och preciserad. En garanti för rättssäkerhet är den s.k. legalitetsprincipen som brukar uttryckas i de latinska satserna *nullum crimen sine lege* (inget brott utan stöd i lag) och *nulla poene sine lege* (inget straff utan stöd i lag).

I grundlagen finns ett förbud mot retroaktiv strafflagstiftning samt ett principiellt förbud mot retroaktiv skatte- och avgiftslagstiftning. Däremot finns det i svensk rätt inte något generellt förbud mot retroaktiv lagstiftning, även om det övervägdes av 1973 års fri- och rättighetsutredning.¹ Utredningen bedömde att en sådan bestämmelse inte skulle kunna gälla undantagslöst och fann inte att det var möjligt att någorlunda preciserat ange förutsättningar för när avsteg borde kunna medges. Den menade vidare att det skulle innebära problem att avgöra när en lag är tillbakaverkande eller har retroaktiv verkan. Sammanfattningsvis fann utredningen att det inte var möjligt att föreslå någon utvidgning av regeringsformens retroaktivitetsförbud. Däremot underströk utredningen vikten av att riksdagen har sin uppmärksamhet riktad mot hithörande frågor och prövar dem noggrant.²

För Sveriges del finns legalitetsprincipen uttryckt i Europakonventionen, grundlagen, brottsbalken och brottsbalkens promulgationslag. I brottsbalkens 1 kap. 1 § definieras brott såsom en gärning för vilken är stadgat straff i lag eller författning och i 5 § lag (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP) sägs att ingen får dömas till gärning för vilken ej var stadgat straff när den begicks. I bestämmelsens andra stycke görs tillägget att om

¹ SOU 1975:75, *Medborgerliga fri- och rättigheter*, s. 158 f.

² I Norge däremot återfinns följande i Grunnlovens 97 § ”Ingen Lov maa gives tilbagevirkende Kraft”.

ny lag leder till strafffrihet eller strafflindring skall den komma den tilltalade tillgodo, förutsatt att det inte är fråga om gärning som under viss tid varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden.

I sitt förslag till brottsbalk föreslog straffrättskommittén att det skulle finnas bestämmelser om strafflags tillämplighet i tiden.³ Huvudprincipen skulle vara den "...att en gärnings straffbarhet samt straffets art och mått bestämmas efter den lag som gällde när handlingen företogs; gäller annan lag när dom meddelas, skall den tillämpas, där den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff". Kommittén pekade på att nämnda princip utgör ett skydd för den enskilde.

Av artikel 7 i Europakonventionen samt av 2 kap. 10 § regeringsformen följer att straff eller annan påföljd inte får ådömas för en gärning som var tillåten då den företogs samt att det inte får ådömas ett svårare straff för gärningen än vad som var föreskrivet vid tiden för gärningen.

Legalitetsprincipen kan sammanfattas i två förbud.

1. Förbud mot analog strafftillämpning och
2. förbud mot retroaktiv strafflagstillämpning.

Förbudet mot analog strafftillämpning innebär att en domstol endast får döma ut straff för de brott som finns stadgade i lag samt att den inte får tillämpa straffbestämmelsernas brottsbeskrivningar analogt utanför bestämmelsens ordalydelse (förbudet mot analog strafftillämpning behandlas inte närmare här). Förbudet mot retroaktiv strafflagstillämpning innebär att en ny strafflag inte får ges tillbakaverkande kraft. En gärning skall i princip bedömas efter de straffbestämmelser som gällde när gärningen utfördes. Av 5 § andra stycket BrP följer emellertid att om en ny lag ger ett förmånligare resultat för den åtalade skall den tillämpas retroaktivt.

I Europakonventionens artikel 7 punkten 2 finns en skrivning med innebörd att artikeln inte hindrar lagföring och bestraffning av den som gjort sig skyldig till en handling eller underlåtenhet som då den begicks var brottslig enligt de allmänna rättsprinciper

³ SOU 1953:14, *Förslag till brottsbalk*, s. 426.

som erkänns av civiliserade stater. Undantaget ger utrymme för den rättstillämpning som ägde rum i skilda länder vid olika krigsförbrytarrättegångar efter andra världskriget.

Förbudet mot retroaktiv skatte- och avgiftslagstiftning finns i 2 kap. 10 § andra stycket regeringsformen.

Skatt eller avgift får inte uttagas i vidare mån än som följer av föreskrift, som gällde när den omständighet inträffade som utlöste skatt- eller avgiftsskyldigheten. Finner riksdagen särskilda skäl påkalla det, får dock lag innebära att skatt eller statlig avgift uttages trots att lagen inte hade trätt i kraft när nyssnämnda omständighet inträffade, om regering eller riksdagsutskott då hade lämnat förslag härom till riksdagen. Med förslag jämställes ett meddelande i skrivelse från regeringen till riksdagen om att sådant förslag är att vänta. Vidare får riksdagen föreskriva undantag från första meningen, om riksdagen finner att det är påkallat av särskilda skäl i samband med krig, krigsfara eller svår ekonomisk kris.

Skyddet mot retroaktiv skatte- och avgiftslagstiftning är absolut eftersom bestämmelsen inte upptas i 2 kap. 12 § första stycket regeringsformen där det stadgas att vissa fri- och rättigheter får begränsas genom lag. Bestämmelsen kan således ändras bara genom att grundlagen ändras. Med hänsyn till att det redan i 2 kap. 10 § andra stycket regeringsformen finns långtgående undantag från förbudet har det emellanåt ifrågasatts om förbudet verkligen kan betraktas som absolut.⁴ Retroaktivitetsförbudet gäller bara sådana ändringar som är till nackdel för den skattskyldige, inte ändringar som lindrar skattskyldigheten.

⁴ Warnling-Nerep, *Betydelsen av konstitutionell rätt: Retroaktiv lagstiftning, kommunalt självstyre och europarättens inverkan*, Festskrift till Sterzel, 1999, s. 389 f.

3.2 Ordalydelsen i grundlagen och Europa-konventionen hindrar inte att en förlängd preskriptionstid ges verkan även för brott som begåtts innan ändringen trätt i kraft

De, i föregående avsnitt, berörda bestämmelserna skall förhindra att någon döms till straff för en gärning som inte var straffbelagd när den begicks samt att strängare straff utdöms än vad som var föreskrivet då. I legalitetsprincipen finns, som tidigare nämnts, ett krav på förutsebarhet. Medborgarna skall kunna förutse vilket straff som de kan dömas till om de begår en viss gärning. Den som överväger att begå en stöld kan ta reda på att han eller hon för brottet kan dömas till högst två års fängelse och att lagstiftaren sedan gärningen har begåtts inte kan ändra straffsatsen till hans eller hennes nackdel. Frågan är om inte den enskilde samtidigt skall kunna informera sig om hur länge staten kan upprätthålla sitt straffanspråk gentemot honom eller henne (dvs. när brottet preskriberas) och om det inte heller här skulle vara möjligt för lagstiftaren att i tiden efter gärningen kunna besluta om ändrade (förlängda) preskriptionstider till den enskildes nackdel. Samtliga de ovan redovisade bestämmelserna talar emellertid om straff. Att preskriptionstiden för en gärning ändras (förlängs) påverkar inte straffet som sådant, endast möjligheten att döma ut påföljd.

Ordalydelsen i 2 kap. 10 § regeringsformen kan inte anses hindra att en förlängning av en straffrättslig preskriptionsbestämmelse ges tillbakaverkande kraft. Angående motsvarande bestämmelse i artikel 7 i Europakonventionen så har såväl Högsta domstolen som Europadomstolen funnit att den inte hindrar att en bestämmelse om förlängd preskriptionstid tillämpas även för en gärning som begicks innan den nya bestämmelsen trätt i kraft. Högsta domstolen fann i NJA 1963 s. 284 att en person som gjort sig skyldig till vårdslös deklARATION i februari 1960, då preskriptionstiden för brottet var två år, kunde dömas för brottet trots att han delgavs åtal för brottet först i maj 1962 eftersom preskriptionstiden för vårdslös deklARATION hade förlängts till fem år vid en lagändring den 1 juli

1961. Europadomstolen kom till samma slutsats i målet Coëme m.fl. mot Belgien.⁵ Målet handlade bl.a. om en minister, Coëme, som dömdes för ett antal gärningar där nya regler om preskription hade tillämpats på brott som begåtts innan dessa regler trätt i kraft. Europadomstolen framhöll att Coëme hade dömts för gärningar som utgjorde brott vid den tidpunkt då de begicks och inte till ett strängare straff än det som då var föreskrivet. Den förlängda preskriptionstiden hade visserligen en ogynnsam effekt för Coëme men Europadomstolen fann att artikel 7 i konventionen inte kunde anses förbjuda en förlängning av preskriptionen vid en tidpunkt då preskription ännu inte hade inträtt. Europadomstolen anmärkte samtidigt att den i aktuellt mål inte hade anledning att uttala sig om artikel 7 skulle kränkas om förlängd preskriptionstid skulle tillämpas på ett redan preskriberat brott.

Slutsatsen är således att varken grundlagen eller Europakonventionen hindrar att preskriptionsbestämmelser ges retroaktiv verkan i den mån brotten enligt tidigare lagstiftning inte är preskriberade.

3.3 Särskilda regler om verkan av ändrade preskriptionsbestämmelser

Vid ikraftträdandet såväl av strafflagen som av brottsbalken uppmärksammade lagstiftaren frågan hur nya bestämmelser som påverkade preskriptionstidens längd skulle hanteras.

I anledning av införandet av 1864 års strafflag föreskrevs följande.⁶

De i 5 kap. av nya lagen givna bestämmelser skola ock tillämpas i avseende på gärningar, som äro förövade innan nya lagen gällande blev. I fråga om den i sagda kapitel stadgade tid för åtal eller doms verkställande, skall avseende göras å det straff, varmed brottet i nya lagen belägges; dock så, att den som efter äldre lag är till frihet från

⁵ Danelius, SvJT 2000 s. 595 ff.

⁶ 13 § KM:ts nåd. förordning om nya Strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall; given Stockholms slott d. 16 febr. 1864 (SP).

åtal berättigad, njuter den frihet till godo, ändå att brottet efter nya lagen åtalas kunde.

Strafflagens 5 kapitel innehöll bestämmelser om preskription och regeln tillämpades så att en lag som förlängde preskriptionstiden för ett brott, skulle gälla även gärningar som begicks före lagens ikraftträdande under förutsättning att brottet inte redan var preskriberat vid ikraftträdandet.⁷ På samma sätt skulle en straffskärpning som medförde att brottet fick en längre preskriptionstid få verkan vad avsåg preskriptionstiden retroaktivt även om den strängare straffbestämmelsen inte gavs retroaktiv verkan.⁸

I den nu gällande promulgationslagen till brottsbalken finns en bestämmelse av motsatt innebörd. Inför ikraftträdandet av brottsbalken föreslog straffrättskommittén att de allmänna grundsatserna, att straffet för en gärning skall bestämmas efter den lag som gällde när handlingen företogs om inte gällande lag leder till lindrigare straff, skulle gälla även i fråga om åtalspreskription.⁹ Regeringen delade kommitténs uppfattning och 12 § BrP lyder.

För brott som begåtts före den 1 januari 1965 må, även om hinder ej möter till följd av vad i 35 kap. brottsbalken sägs, påföljd ej ådömas, om straff skulle vara att anse som förfallet vid bedömning efter lag som gällde då brottet begicks.

Av bestämmelsen följer att en lagändring som medför att preskriptionstiden för ett brott blir förlängd inte skall tillämpas på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Bestämmelsen gäller såväl när en lagändring förlänger preskriptionstiden för ett visst brott som när straffsatsen för ett brott förändras i skärpande riktning vilket leder till en förlängd preskriptionstid. Om däremot en lagändring medför en kortare preskriptionstid skall denna tillämpas till den misstänktes fördel.¹⁰

⁷ se NJA 1963 s. 284.

⁸ se NJA 1941 s. 251.

⁹ SOU 1953:14 *Förslag till brottsbalk*, s. 431 f.

¹⁰ Prop. 1964 nr 10 s. 118.

Bestämmelsen i 12 § BrP tar sikte på brott som begåtts före balkens ikraftträdande, men är avsedd att tillämpas analogt också på senare ändringar av lagstiftningen och även inom specialstraffrätten.¹¹ Eftersom 2 kap. 10 § regeringsformen inte anses skydda nämnda princip är det möjligt att ändra principen genom vanlig lag. Som framgår av nästföljande avsnitt har det skett ett antal gånger.

3.4 Straffrättsliga preskriptionsbestämmelser som har givits retroaktiv verkan

I brottsbalken har vid två tillfällen införts nya preskriptionsbestämmelser som givits retroaktiv verkan. Det gäller vissa sexualbrott mot barn där lagstiftaren har valt att låta utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden löpa från den tidpunkt då målsäganden fyllt femton respektive arton år istället för från tidpunkten för brottet. Även inom specialstraffrätten har preskriptionsbestämmelser förlängts retroaktivt vid några tillfällen beträffande skattebrott. Vi redogör närmare för dessa ändringar i kapitel 4, men vill redan här anmärka att det inte i något av dessa fall i förarbetena har talats om att det skulle strida mot någon straffrättslig princip att föreskriva att de förlängda preskriptionsbestämmelserna skall gälla även för brott begångna före ikraftträdandet. Däremot har bestämmelserna kritiserats, bl.a. av en rättschef i Justitiedepartementet som uttryckte följande.¹²

Medborgarna skall inte behöva utgå ifrån att lagstiftaren agerar hållningslöst och godtyckligt. Lagarna bör istället stiftas med konsekvens och principfasthet, så att de både skänker trygghet åt medborgarna och respekt åt rättsordningen. Preskriptionstiderna må gärna vara långa eller slopas helt för grövre brott, men det är inte väl ställt om kravet på förutsebarhet inom straffrätten säljs ut för att tillgodose dagspolitiska intressen.

¹¹ Prop. 1964 nr 10 s. 3.

¹² Abrahamsson, *Förlängning av preskriptionstider – fakta och åsikter med utgångspunkt i en debatt om nazistförbytarnas ansvarighet*, SvJT 2005 s. 1025.

Internationella straffrättsutredningen som i sitt betänkande, *Internationella brott och svensk jurisdiktion*, föreslog att folkmord, brott mot mänskligheten och allvarliga krigsförbrytelser skall undantas från regler om preskription uppehöll sig något kring frågan om retroaktiv verkan av avskaffade preskriptionstider.¹³ Utredningen förordade att bestämmelsen om undantag från preskription skulle gälla även för brott som begåtts innan lagen trätt i kraft, förutsatt att de inte preskriberats enligt äldre bestämmelser. Samtidigt poängterade utredningen att en sådan retroaktiv verkan ”ansetts stå i mindre god överensstämmelse med det förbud mot retroaktiv strafflagstiftning till en enskilds nackdel som anses gälla som en grundläggande rättsstatlig princip”. Utredningen anmärkte också att den ansåg att de argument av rättsstatlig karaktär som finns mot en retroaktiv tillämpning av ändrade preskriptionsbestämmelser till den enskildes nackdel har en betydande bärkraft.

Vid remissbehandlingen av Internationella straffrättsutredningens betänkande avstyrkte ett flertal remissinstanser förslaget att de ändrade preskriptionsbestämmelserna skulle ges retroaktiv verkan. Som skäl för detta angavs t.ex. att det skulle innebära ett avsteg från en i svensk rättstradition under lång tid och vid återkommande tillfällen bekräftad, väl motiverad och principiellt grundad motvilja mot retroaktiv strafflagstiftning och att förslaget inte är förenligt med den princip om förbud mot retroaktiv strafflagstiftning som anses gälla i de flesta rättssystem. Justitiekanslern anförde bl.a. följande.¹⁴

Förslaget har i denna del karaktären av retroaktivt verkande strafflag och avviker därigenom från svenska rättstraditioner. Det borde enligt min mening diskuteras i lagstiftningsärendet om en sådan lagstiftning står i strid med de principer som bär upp stadgandet i 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen om ett förbud mot retroaktiv strafflag.

¹³ SOU 2002:98.

¹⁴ Justitiekanslern, Remissvar 2004-04-15, Dnr 1-03-80.

Det förhållande att lagstiftaren vid införandet av särbestämelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken om åtalspreskription vid sexualbrott mot unga låtit denna få retroaktiv verkan kommenterade han på följande sätt.

Lagstiftaren har således tidigare visat beredskap att frånga den aktuella principen. Jag menar att även övergångsbestämmelsen till 35 kap. 4 § brottsbalken får anses ha varit diskutabel ur ett rättstatligt perspektiv. Den bestämmelsen bör i varje fall inte läggas till grund för slutsatsen att den tidigare restriktiva svenska hållningen i frågan har övergetts och saknar betydelse.

3.5 Efter andra världskriget har i skilda sammanhang förts diskussioner om att förlänga preskriptionstider retroaktivt för att kunna lagföra krigsförbrytare¹⁵

3.5.1 Debatten i Västtyskland

I Västtyskland pågick på 1960-talet en juridisk, moralisk och politisk debatt kring frågan om preskriptionstiden borde förlängas för de krigsförbrytelser som begicks under andra världskriget i Tyskland. Den tyska strafflagen föreskrev då en tjugoårig åtalspreskriptionstid för de grävsta brotten, inklusive mord. Regleringen innebar att tyska krigsförbrytelser under nazisttiden skulle preskriberas senast den 8 maj 1965 om preskriptionsavbrytande åtgärder inte vidtagits i det enskilda fallet dessförinnan.

De tyska åklagarmyndigheterna arbetade intensivt 1964 och 1965 med att spåra upp misstänkta krigsförbrytare och vidtog preskriptionsavbrytande åtgärder beträffande 14 000 personer. Det stod emellertid klart att det fanns åtskilliga krigsförbrytare som man ännu inte lyckats att spåra. Både den inhemska opinionen och länder som USA och Israel krävde att preskriptionstiden skulle avskaffas eller förlängas. Tysklands

¹⁵ Avsnittet bygger i allt väsentligt på SvJt 2005 s. 1025, Abrahamsson, *Förlängning av preskriptionstider – fakta och åsikter med utgångspunkt från en debatt om nazistförbrytarens ansvarighet*.

justitieminister, Evald Bucher, motsatte sig bestämt att den straffrättsliga preskriptionen skulle förlängas eller avskaffas med retroaktiv verkan. Han ansåg att den preskriptionstid som är knuten till ett visst brott har materiell innebörd, på så sätt att preskriptionstiden är en oskiljaktig del av själva straffstadgandet. Han menade att var och en redan vid tidpunkten för gärningen skall ha möjlighet att överblicka och överväga alla straffrättsliga konsekvenser av sitt brottsliga handlande. I övervägandena måste även inbegripas möjligheten att gå fri från straff om brottet inte upptäcks inom den föreskrivna preskriptionstiden. Bucher menade att en förlängning i efterhand av preskriptionstiden stod i strid med såväl den allmänna rättsgrundsatsen "inget straff utan stöd i lag" som den tyska grundlagen så som den borde tolkas i ljuset av nämnda rättsgrundsats. I november 1964 fattade regeringen ett beslut att inte förlänga preskriptionstiden för krigsförbrytelse.

Redan i början av 1965 togs frågan upp på nytt i förbunds-
dagen och en häftig debatt uppstod. De som var för en förlängning ansåg att det vore ociviliserat att låta mördare och krigsförbrytare gå fria. Det framfördes att det västtyska folkets rättskänsla skulle korrumpas om nazisttidens förbrytelser tilläts att förbli osonade. I sådana frågor ansågs moralen stå över juridiken. Andra ansåg att Västtyskland genom att hävda de rättsstatliga idealen och stå emot påtryckningar från omvärlden skulle visa att rätten går före makten. Så småningom utmynnade debatten i en kompromiss. Det fanns en särskild föreskrift om att preskription inte löpte under tid, då åtal på grund av lagstadgande inte kunde väckas eller fullföljas. Eftersom segermakterna först i januari 1950 gav tyskarna full bestämmanderätt över rättsväsendet i landet kom man fram till att utgångspunkten för preskriptionstiden skulle sättas till denna tidpunkt. Lösningen innebar att preskriptionstiden skulle löpa ut först den 1 januari 1970. Justitieminister Bucher ansåg sig inte kunna medverka till en sådan lag och avgick sedan förslaget röstats igenom.

Debatten återupptogs igen 1969 då det stod klart att det fortfarande fanns krigsförbrytare som inte lagförts (vid denna tidpunkt hade en del av de sovjetiska arkiven blivit tillgängliga för tyska myndigheter). Opinionsen mot preskription var fortfarande stark i USA och Israel, liksom i en del inhemska politiska partier. Samtidigt fanns det motkrafter och resultatet blev ytterligare en kompromiss innebärande att preskriptionstiden för mord förlängdes retroaktivt till 30 år.

Så sent som 1979 togs frågan upp för tredje gången i förbundsdagen.¹⁶ Efter en mindre häftig debatt avskaffades preskriptionstiden för mord med retroaktiv verkan.

3.5.2 Internationella överenskommelser

FN:s generalförsamling antog den 26 november 1968 en konvention om ”the non-applicability of statutory limitations to war crimes against humanity”. Genom konventionen förbinder sig konventionsstaterna att inte tillämpa preskriptionsbestämmelser på vissa krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Konventionen som trädde i kraft år 1970 har inte tillträtts av Sverige. Den svenska inställningen till konventionen presenterades vid en röstförklaring i generalförsamlingen i november 1968 på följande sätt.¹⁷ Generella preskriptionsbestämmelser har gällt i Sverige sedan mer än 150 år tillbaka och är en integrerad del av det straffrättsliga systemet. Konventionen erbjöd inte heller några garantier mot en retroaktiv tillämpning på brott som redan var preskriberade innan konventionen trätt i kraft. I detta hänseende var konventionen oförenlig med en grundläggande princip i den svenska rättsordningen, nämligen ”att straffrättslig lagstiftning inte får tilläggas retroaktiv giltighet”.

Vid Europarådets parlamentariska församlings 16:e session i januari 1965 behandlades frågan om att anta en konvention av

¹⁶ I Abrahamssons artikel anges att det var i januari 1980 som frågan togs upp på nytt. I vårt svar från det tyska justitiedepartementet sägs emellertid att det var 1979.

¹⁷ Av dåvarande riksdagsledamoten Sten Wahlund.

innebörd att brott begångna under andra världskriget av politiska, rasistiska eller religiösa motiv liksom över huvudtaget brott mot mänskligheten borde undantas från preskription. Anledningen till att frågan togs upp vid denna tidpunkt var sannolikt att preskriptionstiden för krigsförbrytelser under andra världskriget då höll på att gå till ända i flera medlemsstater. I debatten om rekommendationen uttryckte Sverige¹⁸ att systemet med bestämd preskriptionstid för samtliga brott betraktades som en grundläggande rättsprincip. Ett av skälen för principen var svårigheterna att efter lång tid genomföra en tillfredsställande utredning. Hur fruktansvärda brott mot mänskligheten än var, borde alla brott behandlas efter samma grundläggande principer. Det ansågs i och för sig möjligt att förlänga preskriptionstiden, men det skulle komma i konflikt med principen att ”strafflag ej kan tilläggas tillbakaverkande kraft”.

Europarådets ministerkommitté antog den 25 januari 1974 en konvention om ”the non-applicability of statutory limitation to crimes against humanity and war crimes”, Konventionen innebär att vissa allvarliga krigsförbrytelser, dock endast sådana som begåtts efter det att konventionen trätt i kraft, skulle undantas från preskription. Konventionen har inte trätt i kraft.

3.5.3 Svenska överväganden

År 1986 begärde en representant för Simon Wiesenthal Center att den svenska regeringen skulle utreda huruvida ett antal namngivna personer som uppgavs befinna sig i Sverige hade gjort sig skyldiga till krigsförbrytelser under andra världskriget. I anledning av denna begäran uppdrog regeringen åt rättscheferna i Statsrådsberedningen, Justitiedepartementet och Utrikesdepartementet att utreda rättsläget.¹⁹ Rättscheferna konstaterade inledningsvis att de påstådda brotten sedan länge var

¹⁸ Genom dåvarande riksdagsledamoten Lennart Geijer.

¹⁹ Departementspromemorian. *Vissa anklagelser om krigsförbrytelser*, SB 9969/86 (Hirschfeldt, Munck och Corell).

preskriberade enligt svensk rätt. De pekade på att 12 § BrP innehåller en övergångsbestämmelse som särskilt tar sikte på brott begångna för den 1 januari 1965. Enligt bestämmelsen får påföljd inte ådömas för ett sådant brott, om straff skulle vara förfallet enligt den lag som gällde när brottet begicks. Rättscheferna menade att den princip som kommer till uttryck i 12 § BrP bygger på grundsatsen att skärpt strafflagstiftning inte får ges tillbakaverkande kraft, men anmärkte också att principen inte uttryckligen skyddas genom det förbud mot retroaktiv strafflagstiftning som finns i 2 kap. 10 § regeringsformen. Därefter anmärktes att Sveriges ställningstagande i internationella sammanhang varit att det skulle strida mot allmänna rättsprinciper att med retroaktiv verkan förlänga preskriptionstider redan under den tid då den ännu löpte. Mot den bakgrunden ansågs det uteslutet att inta någon annan ståndpunkt. Rekommendationen blev att regeringen skulle besluta att inte vidta några åtgärder med anledning av Simon Wiesenthalcentrets framställning. I sammanhanget bör anmärkas att denna utredning avsåg brott som redan var preskriberade enligt svensk rätt.

4 Tidigare lagstiftningsarbete

I 35 kap. 1 § brottsbalken regleras vilka preskriptionstider som gäller för brott. Preskriptionstidens längd är bestämd till olika antal år utifrån det högsta straff som kan följa på brottet. Ett svårare brott har en längre preskriptionstid än ett mindre allvarligt brott. Utgångspunkten är att preskriptionstiden skall räknas från den dag brottet begicks, 35 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Om det i beskrivningen av brottet ingår att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag sådan verkan inträdde.

För några brottstyper har lagstiftaren funnit att det finns skäl att frånga sambandet mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd och utsträckt preskriptionstiden. Det finns t.ex. bötesbrott med en preskriptionstid om fem år. Vidare har det gjorts undantag från den allmänna regeln att utgångspunkten för preskriptionstiden är tidpunkten för gärningen. Vid bokföringsbrott, vissa skattebrott och vissa sexualbrott mot barn skall preskriptionstiden räknas från en annan, senare tidpunkt än själva gärningstillfället. Skattebrottens karaktär har också motiverat att det finns särskilda möjligheter att hindra preskription och vid allvarliga skattebrott finns till och med en möjlighet att förlänga preskriptionstiden.

Bestämmelserna innebär att preskriptionstiderna för vissa brott blir längre än för andra brott med samma straffvärde. I detta kapitel beskrivs dessa regler samt de överväganden som legat till grund för bestämmelserna.

4.1 Utgångspunkt för beräkning av preskriptionstid för bokföringsbrott

I 35 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken finns en bestämmelse som innebär att preskriptionstiden för bokföringsbrott förlängs med tiden från brottet till tidpunkten för konkurs eller annan särskild händelse.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Av bestämmelsen följer att preskriptionstiden för bokföringsbrott som inte är ringa, för det fall den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar skall räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Bestämmelsen har införts successivt. Första punkten som trädde i kraft 1982 motiverades med att brottsbekämpningen skulle bli effektivare eftersom bokföringsbrott i många fall upptäcks först i samband med en konkurs som kanske inträffar ett par år efter brottet.¹ I sammanhanget bör anmärkas att bokföringsbrottets utformning ändrades. Tidigare var det så att åtal för bokföringsbrott förutsatte att gäldenären hade försatts i konkurs inom fem år från brottet. Preskriptionstiden skulle då räknas från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal annars tidigast kunde ske. Att bokföringsbrott redan var särreglerat i preskriptionshänseende medförde, enligt regeringen, att införandet av en regel som innebar en avvikelse från vad som i allmänhet gäller för preskription mötte mindre betänkligheter. Någon särskild övergångsbestämmelse infördes inte vilket innebar att bestämmelsen, med tillämpning av 12 §

¹ Prop. 1981/82:85.

BrP inte blev tillämplig på gärningar som begåtts före ikraftträdandet. Lagrådet kommenterade inte bestämmelsen särskilt.

I samband med ändringar i skattebrottslagen 1996 (se nedan) utvidgades bestämmelsen i 35 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken till att omfatta även den situationen att den bokföringskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatterevision. Preskriptionstiden skall då räknas från den dag då revisionen beslutades (andra punkten). Enligt en särskild övergångsbestämmelse skall bestämmelsen inte tillämpas på gärningar som begåtts före ikraftträdandet. En sådan övergångsbestämmelse synes dock vara överflödigt med hänsyn till 12 § BrP. Vid ringa fall av bokföringsbrott är specialregeln inte tillämplig.

4.2 Särskilda preskriptionsbestämmelser för skattebrott

4.2.1 Förlängd preskriptionstid

För att effektivisera lagföringen av skattebrott har preskriptionsbestämmelserna avseende skattebrott ändrats vid ett flertal tillfällen. Redan år 1961 frångicks principen att preskriptionstiden bestäms utifrån straffsatsen för brottet. För brottet vårdslös deklARATION stadgades i skattestrafflagen (1943:313) böter eller fängelse i högst sex månader vilket innebar att brottet hade en preskriptionstid på två år enligt 35 kap. 1 § brottsbalken. Brottet falskdeklARATION däremot, som hade fängelse i högst två år som maximistraff, hade en preskriptionstid om fem år. I flera sammanhang, bl.a. i en interpellation i riksdagen, påtalades att bestämmelserna om åtalspreskription vid vårdslös deklARATION inte var tillfredställande och inom finansdepartementet utarbetades *Promemoria med förslag till ändring i skattestrafflagen* (Stencilerad, 1960).² Det konstaterades att aktuella preskriptionsregler kunde leda till stötande konsekvenser genom att skattskyldiga undanhöll sig rättvisan till dess att preskriptions-

² Uppgifterna om vad som presenterades i promemorian har hämtats i prop. 1961 nr 28.

tiden gått ut. Brotten upptäcktes nämligen ofta först vid taxeringsrevision och ibland kunde ett år förflyta innan förundersökning kunde inledas. Följden kunde bli att den misstänkte bara behövde hålla sig undan en förhållandevis kort tid tills brottet preskriberades. I promemorian övervägdes att föreskriva en senare tidpunkt för preskriptionstidens början, t.ex. tidpunkten för skattekontroll, men slutligen förordades en förlängd preskriptionstid. I promemorian uttalades att den föreslagna lagändringen skulle tillämpas även på äldre brott, i den mån de inte redan var preskriberade. Vid denna tidpunkt gällde 1864 års strafflag och det hänvisades till 13 § KM:ts nåd. förordning om nya Straff-Lagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall; given Stockholms slott d. 16 febr. 1864 (SP) samt till NJA 1941 s. 251. I 13 § andra punkten SP föreskrevs

I fråga om den i sagda kapitel stadgade tid för åtal eller doms verkställande, skall avseende göras å det straff, varmed brottet i nya lagen belägges; dock så, att den som efter äldre lag är till frihet från åtal berättigad, njuter den frihet till godo, ändå att brottet efter nya lagen åtalas kunde.

Högsta domstolen tolkade uppenbarligen 13 § SP så att även om en lagändrings straffskärpning inte skall tillämpas vid straffbestämning av en gärning begången innan lagändringen, så ges straffskärpningen ändå verkan vad avser förlängning av preskriptionstiden.

Genom en bestämmelse i skattestrafflagen utökades således preskriptionstiden för vårdslös deklARATION från två år till fem år, vilket innebar att samtliga brott i skattestrafflagen fick en preskriptionstid om fem år. Förlängningen motiverades med att det skulle öka möjligheterna att komma tillrätta med sådana lagöverträdelser. Regeringen anförde.

Det står utom diskussion att starka skäl måste kunna åberopas för en avvikelse från den generellt gällande preskriptionstiden, i all synnerhet när det som i förevarande fall är fråga om att förlänga tiden.³

³ Prop. 1961 nr 28 s. 38.

Därefter konstaterades att sådana starka skäl förelåg samt att remissbehandlingen visade på ett allmänt stöd för förslaget. Några invändningar mot förslaget tekniska utformning hade inte heller framförts. Lagrådet kommenterade inte frågan om förlängning särskilt. Bestämmelsen, som fördes in som ett andra stycke i skattestrafflagens 3 § hade följande lydelse (SFS 1961 Nr. 60).

Straff för brott som avses i denna lag vare, ändå att brottet är att bedöma enligt 2 §, ej förfallet, om den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom fem år från den dag brottet begicks.

Det föreskrevs inte någon särskild övergångsregel, vilket mot bakgrund av vad som angetts om 13 § SP torde innebära att bestämmelsen kom att gälla brott begångna innan bestämmelsen trätt i kraft om de inte var preskriberade enligt äldre bestämmelser.

I början av 1970-talet reformerades påföljdssystemet i fråga om överträdelser mot skatte- och avgiftsförfattningar i syfte att åstadkomma en effektivare och jämnare rättstillämpning. I betänkandet *Skattebrotten* (SOU 1969:42) lämnades ett förslag till skattebrottslag där brottet vårdslös deklARATION motsvarades av brottet vårdslös skatteuppgift. Ett antal nya brott fördes in i lagen och utredningen föreslog väsentliga straffskärpningar och beträffande brottet vårdslös skatteuppgift föreslogs ett straffmaximum på fängelse i högst två år. Straffskalan för vårdslös skatteuppgift skulle i sådant fall medföra att preskriptionstiden blev fem år för brottet enligt 35 kap. 1 § brottsbalken. För ringa fall av skattebedrägeri (skatteförseelse), där endast böter ingick i straffskalan, skulle preskriptionstiden bli två år. Utredningen fann inte att de olägenheter som kunde uppkomma vid en så kort preskriptionstid var av en sådan omfattning eller så ofta förekommande att de borde beaktas genom en särskild preskriptionsregel.

Regeringen däremot ansåg att det vore ändamålsenligt med, i så stor utsträckning som möjligt, samma preskriptionstider för olika typer av skattebrott varför den föreslog en särbestämmelse

om åtalspreskription.⁴ Lagrådet förde ett resonemang kring från vilken tidpunkt preskriptionstiden skulle räknas men kommenterade inte förslaget om en enhetlig preskriptionstid särskilt. En särskild bestämmelse om preskription fördes in i skattebrottslagen som trädde i kraft den 2 april 1971 (SFS 1971:69).

14 §

Utan hinder av 35 kap. 1 § brottsbalken får påföljd för brott enligt 3, 7, 8 eller 9 § ådömas, om den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom fem år från brottet.

I en övergångsbestämmelse stadgades att skattestrafflagen skulle gälla beträffande gärningar som begåtts före ikraftträdandet.

Bestämmelsen medförde att även brotten skatteförseelse och bristande uppbördsredovisning för vilka stadgades bötesstraff samt brotten oredlig uppbördsredovisning och vårdslös uppbördsredovisning för vilka stadgades ett straffmaximum om fängelse i högst sex månader respektive ett år fick en preskriptionstid om fem år. Ändringen innebar att preskriptionstiden för alla brott enligt skattebrottslagen blev fem år utom för grovt skattebedrägeri där preskriptionstiden var tio år.

4.2.2 Preskriptionshindrande åtgärder m.m.

I syfte att ytterligare effektivisera lagföringen av skattebrott föreslog Utredningen om säkerhetsåtgärder m.m. i skatteprocessen (SOU 1980:4) helt nya regler om åtalspreskription. Utredningen konstaterade att gällande preskriptionsregler medförde komplikationer vid handläggningen av skattebrott. Liksom tidigare var anledningen att skattebrott ofta upptäckts relativt lång tid efter det att brottet förövats. Vidare leder de komplicerade frågorna i skattebrottmål ofta till att förundersökningen tar lång tid i anspråk. Dessa omständigheter innebar att åklagaren många gånger väckte åtal i slutskedet av preskriptionstiden och den misstänkte kunde genom att hålla sig undan en

⁴ Prop. 1971:10.

förhållandevis kort tid undgå straff. Utredningen hänvisade till undersökningar som visade att det inte var ovanligt att personer som misstänktes för skattebrott utnyttjade sådana möjligheter.

För att komma tillrätta med problemen föreslog utredningen dels att preskriptionstiderna för brott mot vissa skatte- och avgiftsförfattningar skulle utsträckas från två år till fem år, dels att redan delgivning av underrättelse av brottsmisstanke med den misstänkte skulle hindra preskription vid skattebrott. Vidare föreslogs att domstolen på ansökan av åklagaren skulle kunna besluta om förlängd preskriptionstid, högst fem år, i sådana fall där åklagaren inte lyckades delge den misstänkte underrättelse om brottsmisstanke. Det poängterades särskilt att ett sådant beslut om förlängning skulle vara giltigt endast om det fattades under preskriptionstiden.

Utredningens om säkerhetsåtgärder m.m. i skatteprocessen betänkande behandlades i två propositioner. Frågan om förlängd preskriptionstid för betalningsbrott enligt uppbördslagen behandlades först.⁵

I 81 § uppbördslagen (1953:272) fanns en bestämmelse som stadgade att arbetsgivare som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet åsidosatte skyldighet att inbetala skatt som innehållits för annan skulle dömas till böter eller till fängelse i högst ett år. Brottet hade alltså en preskriptionstid på två år enligt 35 kap. 1 § brottsbalken. Utredningen ansåg att det var angeläget att preskriptionsfristerna är enhetliga för alla brott mot författningar på skatte- och avgiftsområdet och föreslog att preskriptionstiden för bl.a. uppbördsbrottet i 81 § uppbördslagen skulle utsträckas till fem år. Beträffande övergångsbestämmelser anförde utredningen.⁶

Samtliga föreslagna lagändringar är av processrättslig natur. De torde således på grund av allmänna rättsgrundsatser få tillämpas även på förhållanden som i tiden ligger före lagstiftningens ikraftträdande.

⁵ Prop. 1982/83:84.

⁶ SOU 1980:4 *Preskriptionshinder vid skattebrott* s. 182 f.

Därefter konstaterades att de straffprocessuella ändringsförslagen inte krävde några särskilda övergångsregler utan att de fr.o.m. den 1 januari 1981 skulle få användas beträffande alla brott som vid denna tidpunkt ännu inte preskriberats. Förslaget mottogs positivt av remissinstanserna. Regeringen, som konstaterade att de brottsbekämpande myndigheternas möjligheter att beivra sådana brott skulle stärkas genom en förlängning av preskriptionsfristerna, biföll förslaget. Regeringen anförde att bestämmelsen borde tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet av lagen under förutsättning att preskription inte redan inträtt enligt äldre bestämmelser.⁷ Lagrådet lämnade förslaget utan erinran. Den 1 april 1983 (SFS 1983:77) trädde bestämmelsen i kraft med följande lydelse

81 § tredje stycket

Utän hinder av 35 kap. 1 § brottsbalken får påföljd för brott enligt denna paragraf ådömas, om den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom fem år från brottet.

Det stadgades vidare att bestämmelsen skulle tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att ådöma påföljd bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser. Här ges alltså bestämmelsen retroaktiv verkan. Såvitt vi har funnit är det första gången det sker sedan 12 § BrP infördes. Uppbördslagen är sedan 1997 ersatt av skattebetalningslagen (1997:483).

I en senare proposition behandlades utredningens övriga förslag, nämligen förlängd preskriptionstid för brott mot vissa skatte- och avgiftsförfattningar, att redan delgivning av underrättelse av brottsmisstanke med den misstänkte skulle hindra preskription vid skattebrott samt möjligheten för domstolen att efter ansökan av åklagaren kunna besluta om förlängd preskriptionstid.⁸

De flesta remissinstanser var positiva till förslagen, men det framfördes kritik på ett antal punkter. Flera instanser ansåg att

⁷ A. prop. s. 33.

⁸ Prop. 1984/85:47.

förslagen inte var förenliga med rättssäkerhetsaspekter och allmänna straffrättsliga principer och betonade att det var viktigt med enhetliga preskriptionsbestämmelser. Riksåklagaren ansåg att en ordning där man förlängde preskriptionstiden, antingen genom en längre preskriptionstid eller genom en senareläggning av utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning, innebar att man avlägsnade sig från den för preskriptionsinstitutet grundläggande principen om sambandet mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd i en sådan utsträckning att det inte var godtagbart. Överåklagaren i Stockholm uttryckte tveksamhet till förslagen, särskilt mot bakgrund av att de skäl som åberopades väsentligen var att hänföra till bristande effektivitet hos kontrollorganen.

Regeringen konstaterade att skattebrotten på flera sätt intar en särställning i processuellt hänseende, vilket innebär att brotten relativt ofta hinner preskriberas innan lagföring kan ske. Det vore därför lämpligt med enhetliga preskriptionsbestämmelser, dvs. en femårig preskriptionstid, för i princip alla skattebrott. Regeringen övervägde vidare att generellt förlänga preskriptionsreglerna för skattebrott och konstaterade att en sådan lösning skulle vara ganska enkel rent lagtekniskt. En generell förlängning av preskriptionstiderna skulle emellertid innebära att man i alltför stor utsträckning avlägsnade sig från den grundläggande principen om sambandet mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd. Regeringen menade att man istället borde inrikta sig på sådana misstänkta som försöker omintetgöra eller försvåra en process, varför en lösning där skriftlig delgivning av brottsmisstanke skulle ha preskriptionshindrande verkan förordades. Slutligen anslöt sig regeringen till utredningens förslag att preskriptionstiden i vissa fall skulle kunna förlängas upp till fem år genom beslut av domstol. Ett sådant förslag ansågs ligga i linje med de rättstraditioner som finns inom den svenska preskriptionsrätten och domstolsprövningen var en fördel ur rättssäkerhetssynpunkt.

Regeringen ansåg att bestämmelsen om utsträckning av preskriptionstiden vid vissa skattebrott skulle tillämpas även på

brott begångna före ikraftträdandet under förutsättning att de inte var preskriberade enligt äldre bestämmelser. En sådan tillämpning ansågs vara i enlighet med straffrättsliga principer och det anmärktes särskilt att denna modell valdes när preskriptionstiden förlängdes för betalningsbrott enligt 81 § uppbördslagen.

Lagrådet godtog förslagen om en förlängning av preskriptionstiden för vissa brott till fem år och att en delgiven underrättelse om misstanke om skattebrott skulle hindra preskription, men riktade en del kritik mot förslaget att domstol skulle kunna förlänga preskriptionstiderna i enskilda fall. Lagrådet menade att det innebar en påtaglig avvikelse från principer som varit förhärskande på det straffrättsliga preskriptionsområdet. Vidare anmärktes att det är betydelsefullt att reglerna om åtalspreskription är klara och enkla att tillämpa och att såväl den misstänkte som berörda myndigheter utan större svårigheter skall kunna avgöra om preskriptionstiden har löpt ut. Förslaget var enligt Lagrådets mening i strid med dessa principer. Här påpekades särskilt att ett förlängningsbeslut skulle kunna fattas utan att den misstänkte fick vetskap om det varför han eller hon inte med säkerhet skulle kunna avgöra om preskriptionstiden för ett skattebrott gått ut samt att bestämmelsen skulle omfatta en större krets av personer än de som avsiktligt höll sig undan. Vidare skulle bestämmelsen komma att omfatta åtskilliga brott med ett straffvärde som var förhållandevis lågt vid jämförelse med svårare skattebrott och även vissa brottsbalksbrott. Lagrådet anmärkte vidare att förslagen skulle innebära att det gällde särskilda preskriptionsregler för skattebrott jämfört med andra brott, vilket ingav betänkligheter av principiell natur samt kunde leda till att systemet blev alltför komplicerat och svåröverskådligt. Sammanfattningsvis konstaterade Lagrådet att betänkligheterna var så allvarliga att förslaget inte kunde tillstyrkas.

I den fortsatta beredningen konstaterade regeringen att den förlängning av preskriptionstiden som skett från två år till fem år för vissa skattebrott redan inneburit en uppluckring av det

samband mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd som är en viktig princip inom preskriptionsrätten. Att helt ge upp sambandet mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd var, enligt regeringen, inte acceptabelt. Regeringen anmärkte vidare att det var mer tilltalande att ta sikte på specifika fall av misstänkta som höll sig undan än att skapa regler om förlängning som skulle omfatta alla misstänkta. Detta talade med styrka för att preskriptionstiden skulle förlängas endast i speciella fall. Lagrådets invändningar beaktades och regeringens förslag justerades på så sätt att endast de allvarligaste skattebrotten (skattebedrägeri och grovt skattebedrägeri samt försök till sådana brott) kom att omfattas samt att det infördes en besvärsmålsrätt för den misstänkte. Bestämmelserna i skattebrottslagen trädde i kraft den 1 juli 1985 (SFS 1985:105) och hade följande lydelse.

14 § andra stycket

Påföljd får ådömas för brott enligt denna lag utan hinder av att den misstänkte inte erhållit del av åtal för brottet inom den tid som anges i 35 kap. 1 § brottsbalken eller första stycket denna paragraf, om den misstänkte inom samma tid har delgetts underrättelse om att han är skäligen misstänkt för brottet. Underrättelsen skall ha skett under en förundersökning som sedermera lett till allmänt åtal mot den misstänkte för brottet. Den skall ha utfärdats av åklagaren och ange de omständigheter som utgör grund för misstanken. Delgivningen skall ha skett på sätt som gäller för delgivning av stämning i brottmål. Avvisas eller avskrivs mål mot någon om brott som han delgetts misstanke om enligt detta stycke skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses som om delgivning av underrättelsen inte skett.

14 a §

För brott enligt 2 eller 4 § och för försök till sådant brott får rätten på ansökan av åklagaren besluta om förlängning av den tid som anges i 35 kap. 1 § brottsbalken. Beslut om förlängning får meddelas, om stämning eller underrättelse enligt 14 § andra stycket avseende sådant brott inte har kunnat delges den misstänkte på grund av att han

1. har saknat känt hemvist och det inte har kunnat klarläggas var han uppehållit sig,

2. inte har kunnat anträffas på känt hemvist inom riket och det inte har kunnat klarläggas var han uppehållit sig samt det kan antas att han hållit sig undan eller

3. har stadigvarande vistats utomlands.

Förlängningstiden skall bestämmas med hänsyn till vad som kan antas behövas för att delgivning skall kunna ske med den misstänkte, dock till minst sex månader. Visar det sig att den bestämda tiden är otillräcklig, får rätten på ansökan av åklagaren medge ytterligare förlängning.

Förlängning enligt denna paragraf får inte omfatta längre tid än sammanlagt fem år.

Av 14 b § framgår att en ansökan om förlängning skall ha kommit in till tingsrätten före utgången av den tid som begärs förlängd och i 14 c § infördes en bestämmelse som ger den misstänkte rätt att överklaga ett beslut om att medge förlängning genom besvär.

Det stadgades särskilt att bestämmelserna i 14 § andra stycket och 14 a § skall tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser. Såvitt gäller underrättelse om brottsmisstanke tillämpas de nya bestämmelserna endast på underrättelser som delges efter ikraftträdandet.

I taxeringslagen (1956:623) infördes samtidigt en bestämmelse om att den som enligt 14 § andra stycket skattebrottslagen delgetts underrättelse om misstanke om brott som avser hans eller hennes taxering, får förlängd tid för att ansöka om eftertaxering. På så sätt behölls sambandet mellan reglerna om preskription av skattebrott och möjligheterna att företa eftertaxering. Även i flera andra författningar, t.ex. uppbördslagen (1953:272) och lagen (1968:439) om mervärdesskatt infördes bestämmelser som medförde att delgivning av underrättelse om misstanke om brott likställdes med häktning eller delgivning av åtal. I ett antal författningar, exempelvis lagen (1958:295) om sjömansskatt och kupongskattelagen (1970:624) infördes samtidigt bestämmelser om förlängd preskriptionstid till fem år.

Bestämmelserna innebär således att delgivning av skriftlig brottsmisstanke likställs med häktning och delgivning av åtal i preskriptionshänseende. Vidare har åklagaren, i situationer där det finns svårigheter att delge en sådan underrättelse, en möjlighet att beträffande vissa allvarliga skattebrott ansöka om att domstol förlänger preskriptionstiden. I litteraturen⁹ har dessa förändringar beträffande reglerna om åtalspreskription karakteriserats som

...en kompromiss mellan traditionella liberala rättsstatsideal och högskattesamhällets alltmera desperata kamp mot skatteundandragande från medborgarnas sida.

4.2.3 Utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden m.m.

De senaste ändringarna rörande preskription för skattebrott infördes 1996 och grundas på Skattebrottsutredningens förslag i betänkandet *Översyn av skattebrottslagen* (SOU 1995:10). Skattebrottsutredningen, som enligt direktiven bl.a. skulle söka nå enhetliga preskriptionsbestämmelser för bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll, föreslog att det senare brottet skulle konstrueras som ett farebrott, dvs. det skulle inte fordras att förfarandet faktiskt försvåras utan för straffbarhet skulle räcka att förfarandet gett upphov till fara för försvårande. Vid en sådan lösning måste införas en alternativ utgångspunkt för beräkning av preskription vid bokföringsbrott varför utredningen föreslog att det i 14 § första stycket skattebrottslagen och i 35 kap. 4 § brottsbalken skulle införas en bestämmelse innebärande att om en misstänkt inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall preskriptionstiden räknas från den dag då revisionen beslutades. Regeringen anslöt sig till utredningens förslag.¹⁰ Lagrådet hade ingen erinran mot förslaget och ändringarna trädde i kraft den 1 juli 1996 (SFS 1996:658 och 1996:659).

⁹ Thornstedt m.fl. *Skattebrott och skattetillägg*, 6 uppl. 1992 s. 100.

¹⁰ Prop. 1995/96:170.

14 § första stycket andra punkten skattebrottslagen

Har vid brott som avses i 10 § den misstänkte blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision inom fem år från brottet, skall de i 35 kap. 1 § brottsbalken angivna tiderna räknas från den dag då revisionen beslutades.

35 kap. 4 § andra stycket andra punkten brottsbalken

Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Det föreskrevs särskilt beträffande båda bestämmelserna att äldre bestämmelser skall tillämpas i fråga om gärningar som begåtts före ikraftträdandet.

Samtidigt sänktes straffmaximum för vårdslös skatteuppgift från fängelse i högst två år till fängelse i högst ett år. Ändringen skulle innebära att brottet enligt 35 kap. 1 § brottsbalken skulle preskriberas efter två år istället för efter fem. Brottet omfattas emellertid numera av regeln i 14 § första stycket skattebrottslagen, vilket innebar att preskriptionstiden förblev oförändrad även efter det att straffmaximum sänkts.¹¹

4.3 Förlängd preskriptionstid för brott enligt aktiebolagslagen

I aktiebolagslagen (2005:551) finns det s.k. låneförbudet som innebär att ett aktiebolag inte får låna ut pengar till närstående. Av 30 kap. 1 § första stycket aktiebolagslagen framgår att den som bryter mot låneförbudet kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Preskriptionstiden är således två år enligt 35 kap. 1 § brottsbalken. Av 30 kap. 1 § fjärde stycket aktiebolagslagen följer att preskriptionstiden utsträckts till fem år. Bestämmelsen infördes i den tidigare aktiebolagslagen (1975:1385) på förslag av Lagrådet.¹² Skälet var att brottet ofta upptäckts först i anledning av skattemyndighetens granskningsverksamhet.

¹¹ Bet. 1995/96:JuU23.

¹² Prop. 1975:103 s. 772 och s. 794.

4.4 Utgångspunkt för beräkning av preskriptionstid för vissa sexualbrott mot barn

4.4.1 Preskriptionstiden räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år

I Justitiedepartementet utarbetades år 1993 departementspromemorian *Ökat skydd för barn. Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp m.m.* (Ds 1993:80). I promemorian behandlades bl.a. huruvida svensk lagstiftning uppfyller ett antal artiklar i FN:s konvention om barns rättigheter från 1989, den s.k. Barnkonventionen. Ett av förslagen i promemorian går ut på att preskriptionstiden för vissa sexualbrott som begåtts mot barn skall förlängas på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först från den dag då målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år.

I promemorian konstaterades att det måste ställas höga krav på att regelsystemet är utformat så att det medger en effektiv lagföring av sexuella övergrepp. Man konstaterade vidare att straffskalan för ett brott skall spegla brottets straffvärde och att det inte kan komma ifråga att höja straffmaximum för ett brott med enda syfte att förlänga preskriptionstiden. I promemorian framfördes en del argument mot att förlänga preskriptionen, bl.a. att bevissvårigheterna blir större ju längre tid som förflutit samt att det finns en risk för att betydande resurser går åt för utredningar som läggs ned eller leder till ogillade åtal. Vidare anfördes att andra brott, framförallt våldsbrott framstår som lika skyddsvärda och att det kan vara olyckligt att olika brott med likartade straffvärden har olika preskriptionstider. Man fann emellertid att sexualbrott mot barn på grund av sin starka integritetskränkande karaktär intar en särställning bland våldsbrotten och att sådana brott många gånger uppdragas sedan lång tid förflutit eftersom barnet ofta inte förmår att berätta om vad som skett förrän det kommit upp i de övre tonåren. Sedan det konstaterats att de rättspolitiska argument som bär upp preskriptionsinstitutet väger lätt mot barns intresse av att kränkningar av detta slag beivras föreslogs att preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn skall börja räknas från den dag

målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Det föreslogs att den nya bestämmelsen skulle tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit enligt äldre bestämmelser. Bestämmelsen motiverades på följande sätt.

När det däremot gäller ändringen av utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden i 35 kap. 4 § brottsbalken bör det av en övergångsbestämmelse framgå att preskriptionstiden förlängs endast för de gärningar som den 1 juli 1994 inte är preskriberade enligt den gamla preskriptionsbestämmelsen.¹³

Det förhållande att preskriptionsreglerna således skulle få retroaktiv verkan motiverades inte särskilt. Formuleringen har tolkats så att man vid utarbetandet av promemorian helt enkelt förbisett innehållet i 12 § BrP.¹⁴

En majoritet av remissinstanserna tillstyrkte förslaget. Vid Lagrådets handläggning pekades på att det finns andra brott än sexualbrott som riktar sig mot barn och som i praktiken ofta inte blir kända förrän barnet nått en ålder då det självt kan göra en anmälan om brottet, t.ex. barnmisshandel eller när föräldrar förskingrar ett barns förmögenhet.¹⁵ Skäl som anförts till förmån för en förlängd preskriptionstid beträffande sexualbrott skulle också kunna göras gällande för andra brott som riktar sig mot barn, men även för brott som riktar sig mot någon som under en övergångstid, t.ex. på grund av sjukdom, är ur stånd att själv tillvarata sina intressen. Lagrådet ansåg att en farlig väg beträds om man luckrar upp principen om att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid, det finns en risk att helheten går förlorad om olika särintressen kräver förlängda preskriptionstider för brott av skilda slag. Här pekades på att det har anförts att det är otillfredsställande att när effekterna av ett miljöbrott blir synliga så har åtalspreskription redan inträtt. Lagrådet menade att de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om åtalspreskription talade starkt mot en särbehandling av

¹³ Ds 1993:80 s. 57.

¹⁴ Perklev, *Några frågor om retroaktivitet inom straffrätten*, SvJt 2005 s. 1039.

¹⁵ Prop. 1994/95:2, bilaga 6.

sexualbrotten. Lagrådet kommenterade inte det förhållandet att preskriptionsreglerna föreslogs få retroaktiv verkan.

I propositionen anförde regeringen bl.a. följande.¹⁶ Det är i och för olyckligt om olika brott med likartat straffvärde har olika preskriptionstider. Det har emellertid redan gjorts avsteg från de generella bestämmelserna om preskription. Vad avser vissa skattebrott har i 14 § skattebrottslagen preskriptionstiden förlängts och enligt 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken har för vissa bokföringsbrott utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning förlagts till annan tidpunkt än dagen för brottets begående. Den nu föreslagna regleringen innebär således inte någon principiell nyhet. Regeringen pekade också på att sexualbrott mot barn intar en särställning. Om bevisläget är sådant att den som gjort sig skyldig till övergrepp mot barn kan överbevisas härom, vore det enligt regeringens mening stötande om preskriptionsreglerna skulle lägga hinder i vägen mot en lagföring. Regeringen menade att de rättspolitiska argument av innebörd att straffanspråket uttunnas med tiden och att gärningsmannen efter viss tid bör vara fredad mot ingripande som uppbär preskriptionsinstitutet, väger lätt mot intresset av att kränkningar av detta slag beivras. Starka skäl talade för en särbehandling i preskriptionshänseende för just denna brottstyp. Regeringen konstaterade att en förlängning av preskriptionsreglerna är förenad med vissa nackdelar, såsom att mycket arbete kan komma att läggas ned på utredningar som inte leder till att brott blir uppklarade vilket skulle vara negativt för den som utsatts för övergrepp. Regeringen fann ändå att sådana nackdelar inte skulle överdrivas och att de skäl som talade för en förlängning var så starka att en förlängning skulle genomföras. Frågan om bestämmelsens retroaktiva verkan behandlades över huvud taget inte. Förslaget ledde till lagstiftning och bestämmelsen trädde i kraft den 1 januari 1995 (SFS 1994:1499) med följande lydelse.

¹⁶ Prop. 1994/95:2 s. 26 f.

35 kap. 4 § andra stycket

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Det föreskrevs att bestämmelsen skulle tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

Utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning framflyttades för följande brott gentemot barn under femton år. Våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med avkomling och sexuellt umgänge med syskon.

4.4.2 Preskriptionstiden räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år

Regeringen beslutade i juni 1998 att tillsätta en kommitté med uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna om sexualbrott och därmed angränsande frågor. Enligt direktiven skulle kommittén ta under övervägande om det fanns skäl att förlänga preskriptionstiden även för sexuellt ofredande mot barn under 15 år.

Kommittén konstaterade i sitt betänkande *Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* (SOU 2001:4) att enligt barnkonventionen är varje människa under 18 år att anse som ett barn, om inte personen blivit myndig tidigare enligt den lag som gäller för personen. Konventionsstaterna har åtagit sig att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Det straffrättsliga sanktionssystemet har självklart en central roll i detta hänseende. Den internationella utvecklingen på området är att allt fler länder knyter preskriptionstiden till barnets myndighetsålder istället för

till brottstillfället. Kommitténs slutsats blev att åldersgränsen i preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn skulle knytas till barnets myndighetsålder, 18 år, istället för till brottstillfället. Kommittén föreslog att bestämmelsen skulle komma att omfatta sexualbrott mot barn som normalt inte föranleder någon annan påföljd än böter.

På samma sätt som i Ds 1993:80 konstaterades att det av en övergångsbestämmelse borde framgå att preskriptionstiden förlängdes endast för de gärningar som vid ikraftträdandet av lagändringen inte är preskriberade enligt den gamla preskriptionsbestämmelsen. Den retroaktiva verkan av bestämmelsen berördes inte närmare.

Vid remissbehandlingen tillstyrktes förslaget av de flesta remissinstanserna som bl.a. pekade på att det var viktigt att Sverige anpassar sig till den internationella utvecklingen samt att det är logiskt att knyta preskriptionstidens början till barnets myndighetsålder. Det fanns emellertid ett antal instanser som avstyrkte eller uttryckte tveksamhet till förslaget. Bland de kritiska instanserna var det många som ansåg att den gällande bestämmelsen medgav tillräckligt långa preskriptionstider. Som skäl emot förlängda preskriptionstider angavs också att det saknades underlag som visade att det fanns ett reellt behov av att förlänga tiderna och att svårigheterna att efter lång tid reda ut vad som egentligen hänt är särskilt uttalade vid sexualbrott mot barn. Det framfördes också tveksamhet till att exempelvis grov våldtäkt mot barn skulle kunna få en längre preskriptionstid än mord.

Regeringen anslöt sig till kommitténs förslag att preskriptionstiden skall börja löpa från barnets myndighetsålder och pekade på att detta stämmer väl överens med regeringens grundsyn att det särskilda skydd som barn skall ha bör gälla upp till 18 års ålder.¹⁷ Regeringen anmärkte också att en sådan reglering skulle stämma väl överens med barnkonventionens grundläggande principer och EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Därefter

¹⁷ Prop. 2004/05:45 s. 119 ff.

konstaterade regeringen att det med hänsyn till de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om preskription så kunde en förlängning av preskriptionsreglerna inte komma ifråga beträffande alla sexualbrott mot barn oavsett brottets allvar. En förlängning av preskriptionsregeln kunde endast motiveras då det rör sig om allvarliga kränkningar och exempelvis inte beträffande sexuellt ofredande där ministraffet är dagsböter. Sedan regeringen gjort en jämförelse av straffskalorna för vissa sexualbrott mot barn konstaterades att utöver de brott som tidigare omfattades av 35 kap. 4 § brottsbalken, vore det lämpligt om även grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri omfattas av bestämmelsen. Däremot skulle bestämmelsen inte längre omfatta brotten samlag med avkomling och samlag med syskon. Regeringen anmärkte att det av en övergångsbestämmelse borde framgå att preskriptionstiden förlängdes endast för de gärningar som vid ikraftträdandet av lagändringen inte är preskriberade enligt den gamla preskriptionsbestämmelsen. Den retroaktiva verkan av bestämmelsen berördes inte närmare. Lagrådet kommenterade inte förslaget om preskription särskilt. Förslaget ledde till lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2005 (SFS 2005:90). Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken lyder numera på följande sätt.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Det föreskrevs att bestämmelsen skulle tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

Den förlängda preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken gäller brotten våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för

sexuell posering samt våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, koppleri och grovt koppleri om de riktar sig mot personer under 18 år. Detsamma gäller för försök till sådana brott.

4.5 Förlängd preskriptionstid vid överförande av lagföring till annan stat

I lag (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott finns en särskild bestämmelse om åtalspreskription.

5 §

Har framställning enligt 2 § avlåtits, förlänges tiden för åtalspreskription här i landet med sex månader.

Bestämmelsen innebär att i de fall där Sverige gör en framställning om att den som misstänks för brott enligt svensk lag skall lagföras i en annan stat, förlängs tiden för åtalspreskription automatiskt i Sverige.

Inom Europarådet utarbetades Europeisk konvention om överförande av lagföring i brottmål den 15 maj 1972 (lagföringskonventionen). Syftet med konventionen var att öppna möjligheten för att i varje särskilt fall förlägga lagföringen i den stat där det med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som mest ändamålsenligt. Sverige har tillträtt konventionen och i anledning härav tillkom lagen om internationellt samarbete rörande lagföring för brott. Lagen innebär att Sverige hos stat, som har tillträtt konventionen, under vissa förutsättningar kan göra en framställning om överförande av lagföring för brott mot svensk lag. På liknande sätt kan en annan stat, som tillträtt konventionen, i Sverige begära lagföring för brott enligt dess lag på motsvarande villkor. I konventionens artikel 22 föreskrivs att en framställning om lagföring som gjorts enligt konventionens bestämmelser skall medföra en förlängning av tiden för åtalspreskription med sex månader i den anmodande staten.

Bestämmelsen har förts in i lagens 5 § utan någon närmare motivering.¹⁸

¹⁸ Prop. 1975/76:3 s. 46 f.

5 Internationell utblick

I detta kapitel lämnar vi en kortfattad redogörelse för hur straffrättslig preskription har reglerats i ett antal europeiska länder. Vi har ställt frågor till 15 länder och fått svar från de nio länder som redovisas nedan. Redogörelsen bygger på uppgifter som har lämnats av respektive lands justitiedepartement.

Samtliga länder (med undantag för Norge, där arbetet med en ny strafflagstiftning pågår) har infört bestämmelser om att internationella brott, som folkmord, brott mot mänskligheten och allvarliga krigsförbrytelser inte preskriberas. Ungefär hälften av dessa har gett bestämmelserna en retroaktiv verkan under förutsättning att de inte redan preskriberats enligt tidigare bestämmelser. I flera länder som har livstids fängelse i straffskalan för brott preskriberas inte sådana brott. I Tyskland preskriberas inte mord.

Preskriptionstiderna bestäms regelmässigt utifrån brottens svårhet. De allra flesta länder har särbestämmelser som innebär längre preskriptionstider för sexualbrott mot barn och ekonomisk brottslighet. De längsta preskriptionstiderna varierar från femton till trettio år.

Vi berör i detta kapitel också frågan om preskriptionsbestämmelsers betydelse i frågor med internationell anknytning.

5.1 Norden

5.1.1 Danmark

Regler om preskription finns i 11 kap. straffeloven. Brott med livstid i straffskalan preskriberas inte. Livstidsstraff kan följa på *manddrab*¹, vissa brott mot statens självständighet och säkerhet, brott mot statsförfattningen, t.ex. terrorism samt några allmänfarliga brott. I vart fall femton brott har livstids fängelse som straffmaximum. Även för försök och medhjälp till dessa brott kan dömas till fängelse på livstid.

Preskription inträder inte heller för gärningar som omfattas av en, av Danmark tillträdd, konvention som stadgar att gärningar inte skall preskriberas. Bestämmelsen innebär att ett brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion inte preskriberas.

Preskriptionstiden bestäms utifrån straffskalorna för respektive brott. Preskriptionstiden är

två år om det strängaste straffet är ett års fängelse,

fem år om det strängaste straffet är fängelse i fyra år,

tio år om det strängaste straffet är fängelse i tio år och

femton år om det strängaste straffet är fängelse på bestämd tid.

Straffeloven innehåller ett antal särbestämmelser där preskriptionstiden inte följer straffskalan. Det gäller t.ex. en del sexualbrott mot barn där preskriptionstiden är minst tio år. Även för vissa förmögenhetsbrott, skattebrott och tullbrott finns särbestämmelser som säger att preskriptionstiden är minst fem år. En person som inte fyllt arton år då gärningen begicks får inte dömas till mer än åtta års fängelse, vilket innebär att preskriptionstiden blir längst tio år för brott som någon begått innan denne fyllt arton år.

Preskriptionstiden börjar normalt att löpa då den straffbara handlingen upphör. Vid sexualbrott mot barn börjar preskriptionstiden dock att löpa först då målsäganden fyller arton år.

¹ Uppsåtligt dödande. Straffeloven skiljer inte på mord och dråp.

Preskriptionen avbryts då den misstänkte *gøres bekendt med sigtelsen, eller når anklagemyndigheden anmoder om rettergangsskridt, hvorved den pågældende sigtes for overtrædelsen*².

Straffeloven innehåller inte någon motsvarighet till brottsbalkens bestämmelser om absolut preskriptionstid. Däremot finns en bestämmelse om att ådömd påföljd bortfaller om inte straffet verkställs inom viss tid, som i stort överensstämmer med brottsbalkens bestämmelse om påföljdspreskription.

Den 1 juli 2005 trädde nya bestämmelser om preskription i kraft. Då infördes bl.a. bestämmelsen att brott som inte preskriberas enligt internationella konventioner som Danmark tillträtt, inte heller preskriberas enligt dansk rätt. De nya reglerna skall tillämpas även för gärningar som har begåtts innan reglerna trätt i kraft, förutsatt att de inte preskriberats enligt tidigare bestämmelser.

5.1.2 Finland

Enligt finska strafflagen preskriberas inte rätten att väcka åtal för brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är fängelse på livstid. Sådana brott är t.ex. mord, folkmord, högförräderi och grovt högförräderi. Rätten att väcka åtal preskriberas inte heller om det är fråga om krigföringsbrott, grovt krigföringsbrott, kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden eller grov kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden. Brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion preskriberas alltså inte i Finland.

Preskriptionstiden bestäms utifrån straffskalorna och är

två år om det strängaste straffet är böter eller fängelse i högst ett år,

fem år om det strängaste straffet är fängelse i över ett och högst två år,

tio år om det strängaste straffet är fängelse i över två och högst åtta år och

² Motsvaras närmast av att den misstänkte delges misstanke om brott eller då åklagaren ansöker om stämning.

tjugo år om det för brottet föreskrivna strängaste straffet är fängelse på viss tid över åtta år.

Vissa sexualbrott mot barn preskriberas tidigast då målsäganden fyller tjugoåttio år. För tjänstebrott, miljöförstöring, naturskyddsbrott, byggnadsskyddsbrott och fiskebrott finns särskilda preskriptionsbestämmelser.

Preskriptionstiden räknas enligt huvudregeln från den dag då brottet begicks.

Preskriptionsavbrott sker genom att den som skall åtalas delges stämning eller när straffanspråk framställs i hans eller hennes personliga närvaro vid rättegång. Strafflagen innehåller härutöver en bestämmelse om att preskriptionstiden under vissa förhållanden kan förlängas av domstol. Sådana förhållanden kan t.ex. vara att en förundersökning är särskilt tidskrävande, att den som skall åtalas håller sig undan och inte kan delges stämning eller att ett synnerligen viktigt allmänt intresse kräver att preskriptionstiden förlängs.

Liksom brottsbalken innehåller strafflagen bestämmelser om absolut preskriptionstid och påföljdspreskription, dock inte för brott med livstids fängelse i straffskalan.

I januari 2006 infördes nya bestämmelser om preskription, bl.a. beträffande brott som omfattas av Romstadgan. De nya bestämmelserna får inte tillämpas på brott som begåtts innan ändringen trätt i kraft.

5.1.3 Island

Enligt isländsk rätt preskriberas samtliga brott utom de brott som omfattas av den Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. På Island finns möjlighet att döma till livstids fängelse, men det har inte tillämpats enligt den nu gällande strafflagstiftningen från år 1940.³

Preskriptionstiden bestäms utifrån straffskalorna och är

³ SOU 2002:26 *Frigivning från livstidsstraff*, s. 101.

två år om det strängaste straffet är böter eller fängelse i högst ett år,

fem år om det strängaste straffet är fängelse i högst fyra år,

tio år om det strängaste straffet är fängelse i högst tio år och

femton år om det för brottet föreskrivna strängaste straffet överstiger fängelse på viss tid över tio år.

För brott där någon undandrar sig att betala skatt, tull eller avgifter till det allmänna är preskriptionstiden minst fem år.

Preskriptionstiden börjar normalt att löpa då den straffbara handlingen upphör. Vid sexualbrott mot barn börjar preskriptionstiden dock att löpa först då målsäganden fyller fjorton år. För närvarande behandlar Justitiedepartementet ett förslag om att tiden för sådana brott skall räknas från det att målsäganden fyller arton år.

Preskriptionen avbryts då den misstänkte får ställning som misstänkt⁴ eller delges misstanke om brott.

Det finns inte någon motsvarighet till brottsbalkens bestämmelser om absolut preskriptionstid. Däremot finns en bestämmelse om att ådömd påföljd bortfaller om inte straffet verkställs inom viss tid, som i stort överensstämmer med brottsbalkens bestämmelse om påföljdspreskription.

Island ratificerade Romstadgan i maj 2000. Eftersom stadgan trädde i kraft först i juli 2002 har det inte funnits skäl att överväga en retroaktiv tillämpning av de isländska bestämmelserna om preskription.

5.1.4 Norge

I Norge pågår arbetet med att ersätta 1902-års straffelov med en ny straffelov. Arbetet med den generella delen av nya straffeloven, där preskriptionsbestämmelser ingår, är färdigt och den har också antagits av Stortinget. Den generella delen kommer emellertid inte att träda i kraft förrän den speciella delen av straffeloven också har antagits, vilket kommer att ta

⁴ När åklagaren inleder en förundersökning mot en person.

ytterligare tid. Här nedan lämnas en beskrivning av de nu gällande preskriptionsbestämmelserna. Skillnader i förhållande till den framtida regleringen kommenteras särskilt.

Enligt den nu gällande straffeloven preskriberas samtliga brott.

I den nya straffeloven har införts en bestämmelse enligt vilken straffansvar för terrorhandlingar, krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten inte preskriberas. Det är ännu inte slutligt bestämt om regeln skall omfatta alla former av nämnda brott eller endast de allvarligaste formerna av brotten.

Preskriptionstiden bestäms utifrån straffskalorna och är *två år* om det strängaste straffet är böter eller fängelse i högst ett år,

fem år om det strängaste straffet är fängelse i fyra år,

tio år om det strängaste straffet är fängelse i tio år,

femton år när fängelse i femton år kan dömas ut och

tjugofem år när fängelse i tjuogoett år kan dömas ut.

I Norge är alla straff tidsbestämda, dvs. livstids fängelse förekommer inte. Preskriptionstiderna i 2005-års straffelov skiljer sig endast genom att fem års preskriptionstid kommer att gälla för brott med straffmaximum om tre år.

Preskriptionstiden räknas normalt från den dag då den straffbara handlingen upphör. Vid sexuellt umgänge med barn under fjorton respektive sexton år räknas preskriptionstiden tidigast från den dag målsäganden fyller arton år. Dessutom finns särskilda bestämmelser för gäldenärsbrott, t.ex. att preskriptionstid inte löper under konkurs.

Preskriptionstiden avbryts vid *rettergangsskritt som medfører att den mistenkte får stilling som siktet*⁵.

Varken den nuvarande eller den framtida regleringen innehåller bestämmelser om absolut preskriptionstid. Däremot finns en bestämmelse om påföljdspreskription som i princip överstämmer med brottsbalkens bestämmelse om påföljds-preskription. Enligt den nya regleringen kommer de brott som

⁵ T.ex. när åklagaren förklarar någon som misstänkt, när åtals väcks eller när det beslutas om tvångsmedel mot någon.

inte preskriberas inte heller att omfattas av bestämmelsen om påföljdspreskription.

Huvudsakligen kommer den nya strafflagens bestämmelser att gälla endast för gärningar som begås efter lagens ikraftträdande om inte den nya lagen leder till ett förmånligare resultat för den misstänkte. Om någon har ställning som misstänkt enligt äldre regler eller har påbörjat verkställighet enligt äldre regler kommer dock inte att beaktas att preskription eventuellt skulle ha inträtt enligt de nya bestämmelserna. Dessutom kommer de nya preskriptionsreglerna för terrorhandlingar, krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten att gälla retroaktivt för gärningar som ännu inte preskriberats enligt nu gällande lag.

5.2 Övriga Europa

5.2.1 Nederländerna

I Nederländerna preskriberas inte brott med livstids fängelse i straffskalan och inte heller de brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. För andra brott bestäms preskriptionstiden utifrån det högsta straff som kan följa på brottet. Preskriptionstiden är

två år för lindriga brott,

sex år för brott med ett straffmaximum om tre år,

tolv år för brott med ett straffminimum om tre år och

tjugo år för brott med ett straffminimum om 10 år.

Preskriptionstiden bryts när rättsliga åtgärder vidtas (acts of prosecution).

I januari 2006 trädde nya preskriptionsbestämmelser i kraft i Nederländerna. De flesta internationella brott var emellertid undantagna från preskription redan innan lagändringen. De nya bestämmelserna gäller samtliga brott som då ännu inte var preskriberade, men inte för brott som redan preskriberats enligt äldre rätt.

5.2.2 Portugal

I anledning av att Portugal ratificerade Romstadgan anpassades den straffrättsliga lagstiftningen till stadgan och sedan juli 2004 preskriberas inte folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Övriga brott preskriberas. Preskriptionstiden bestäms utifrån straffskalan för respektive brott och är

två år för brott med högst ett års fängelse i straffskalan,

fem år för brott med lägst ett år och högst fem års fängelse i straffskalan,

tio år för brott med lägst fem år men högst tio års fängelse i straffskalan och

femton år för brott med ett straffminimum om tio års fängelse.

Preskriptionstiden, som räknas från den dag brottet begicks, kan skjutas upp eller avbrytas. Preskriptionstiden kan skjutas upp under vissa förhållanden, bl.a. om det rättsliga förfarandet i anledning av brottet är beroende av ett avgörande från en annan domstol. Preskriptionsavbrott sker t.ex. genom att den misstänkte delges åtal.

Ändrade preskriptionsbestämmelser gäller inte retroaktivt. I Portugals konstitution stadgas att lagar som begränsar rättigheter, friheter och ”garantier” inte får tillämpas retroaktivt.

5.2.3 Schweiz

Folkmord, allvarliga brott mot Genèvekonventionen av den 12 augusti 1949, allvarliga folkrättsbrott enligt konventioner som Schweiz antagit preskriberas inte. Preskriptionstiden för övriga brott bestäms utifrån straffens längd och är

sju år för brott med högst tre års fängelse i straffskalan,

femton år för brott med mer än tre års fängelse i straffskalan och

trettio år för brott med livstid i straffskalan.

I Schweiz övervägs också särskilda preskriptionsbestämmelser för sexualbrott mot barn under sexton år, där brotten skall preskriberas tidigast när barnet fyller tjugofem år.

Preskriptionsavbrott inträder först genom dom i första instans.

Preskriptionsbestämmelser ges normalt inte retroaktiv verkan, men man överväger att göra ett undantag för de nya preskriptionsbestämmelserna rörande sexualbrott mot barn. Gärningar som begåtts innan den nya lagen träder i kraft skulle då komma att omfattas, förutsatt att de inte preskriberats i enlighet med äldre bestämmelser.

5.2.4 Spanien

I Spanien preskriberas inte folkmord, brott mot mänskligheten och krigsbrott. Andra brott preskriberas och preskriptionstiden bestäms i relation till strafftidens längd. Preskriptionstiden är

sex månader för förseelser,

ett år för ärekränkning, förtal och förolämpning,

tre år för övriga mindre allvarliga brott,

fem år för brott med tre till fem års fängelse i straffskalan,

tio år för brott med fem till tio års fängelse i straffskalan,

femton år för brott med tio till femton års fängelse i straffskalan och

tjugo år för brott med lägst femton års fängelse i straffskalan.

Preskriptionstiden löper från dagen för brottet. Preskriptionstiden bryts när processuella åtgärder vidtas gentemot den misstänkte (the proceedings are directed against the defendant).

Vad gäller en eventuell retroaktiv verkan av preskriptionsbestämmelser så tillämpas normalt principen om ”den mest förmånliga lagen”, men det har uttryckts att det är tveksamt om den principen skulle tillämpas vid brott av internationell karaktär, som t.ex. folkmord.

5.2.5 Tyskland

Enligt tysk rätt preskriberas inte vissa internationella brott som folkmord, brott mot mänskligheten och krigsbrott. Inte heller mord preskriberas. Preskriptionstiden för övriga brott bestäms utifrån straffskalan för respektive brott och är

tre år för brott med böter eller högst ett års fängelse i straffskalan,

fem år för brott *med* lägst ett år och högst fem års fängelse i straffskalan,

tio år för brott med lägst fem år men högst tio års fängelse i straffskalan,

tjugo år för brott med ett straffminimum om tio års fängelse och

trettio år för brott med livstids fängelse i straffskalan.

Preskriptionstiden börjar, enligt huvudregeln, att löpa då gärningen begås. Vad gäller sexualbrott mot barn räknas preskriptionstiden från den dag då målsäganden fyller arton år.

Preskriptionen avbryts t.ex. genom att den misstänkte förhörs, delges misstanke om brott eller frihetsberövas. Det finns en bestämmelse om absolut preskription som innebär att straff inte får utdömas sedan två gånger preskriptionstiden har löpt ut.

Förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning gäller inte preskriptionsbestämmelser. När preskriptionstiden för mord avskaffades 1979 i syfte att möjliggöra att krigsförbrytare från andra världskriget skulle kunna åtalas gavs bestämmelserna retroaktiv verkan, dock inte för gärningar som preskriberats enligt tidigare bestämmelser (se vidare avsnitt 3.5.1).

5.3 Preskriptionsbestämmelsers betydelse i internationella sammanhang

Varje stat har sin egen nationella straffrätt. Varje stat har också sin egen nationella internationella straffrätt. Folkrätten och en mängd konventioner reglerar förhållandena på straffrättens område mellan staterna. I svensk rätt finns flera lagar som reglerar internationellt rättsligt samarbete. Bestämmelser om preskription ingår som ett element i vissa straffrättsliga principer som rör internationellt rättsligt samarbete. Vi berör dem översiktligt i detta avsnitt.

5.3.1 Krav på dubbel straffbarhet

Svensk domstol är enligt huvudregeln i 2 kap. 2 § andra stycket brottsbalken, inte behörig att döma över brott som begåtts utanför Sverige om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. Detta har kallats för kravet på dubbel straffbarhet. Bestämmelsen innebär att gärningslandets preskriptionsbestämmelser får betydelse för möjligheten att lagföra en person i Sverige. Har preskriptionstiden gått ut i det andra landet, är gärningen fri från ansvar på gärningsorten och därmed undantagen från svensk behörighet. Detta gäller även om det i Sverige väckts åtal innan preskriptionstiden löpt ut. En åtgärd i Sverige är nämligen inte preskriptionsavbrytande i ett annat land. Det finns flera lagstadganden som medger undantag från dubbel straffbarhet. Ett sådant görs t.ex. i 3 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

5.3.2 Principen "ne bis in idem"

Att en person inte får lagföras eller straffas för samma gärning mer än en gång (principen om ne bis in idem) är en grundläggande princip inom straffprocessrätten. Den kommer till uttryck genom reglerna om rättskraft i 30 kap. 9 § rättegångs-

balken. Regeln gäller emellertid endast verkan av en tidigare *svensk* brottmålsdom. Av bestämmelsen i 2 kap. 5 a § brottsbalken följer att även en utländsk brottmålsdom i många fall utgör hinder mot att här i landet lagföra den dömd för samma gärning som har prövats i den utländska domen. I första stycket 4 stadgas att hinder mot att lagföra en person i Sverige kan vara att en ådömd påföljd har bortfallit enligt lagen i den främmande staten. Påföljden kan ha bortfallit på grund av preskription.

6 Att utreda gamla brott

Preskriptionstiden för mord är tjugofem år. Dråp preskriberas efter femton år. I Finland, där det inte finns någon preskriptionstid för mord, pågick under 2005 en rättegång där en man stod åtalad för tre mord begångna 1960, alltså 45 år tidigare. Åklagaren åberopade bl.a. blodspår som många år efter gärningen hade analyserats. Domstolen ogillade åtalet. I Sverige finns det, såvitt vi känner till, inte något brott innefattande dödligt våld som klarats upp i s.k. polisiär mening efter så lång tid som 30–40 år. Man kan fråga sig om förlängda eller avskaffade preskriptionstider för allvarliga brott skulle komma att få någon praktisk betydelse. Finns det överhuvudtaget en möjlighet att tillfredsställande utreda så gamla gärningar?

Som ett argument för att förlänga eller helt avskaffa preskriptionstiden för allvarliga brott framförs ofta att polisen genom nya tekniker, främst DNA-tekniken har bättre förutsättningar att klara upp gamla brott. Men inte bara kriminaltekniken förbättras, polisens arbetsmetoder utvecklas också kontinuerligt. Naturligtvis påverkas brottsbekämpningen även av tillgängliga ekonomiska resurser. I detta avsnitt redogör vi för några av de faktorer som har betydelse för polisens förutsättningar att klara upp gamla brott. Vi redovisar också några exempel på brott som innefattar dödligt våld och som klarats upp efter lång tid.

6.1 DNA-tekniken som hjälpmedel vid brottsutredningar

6.1.1 DNA-teknik

DNA-tekniken gör det möjligt att analysera de flesta typer av biologiska spår som blod, sperma, vaginalsekret, saliv, snor, hår vävnad, ben m.m. Spåren kan finnas på allt möjligt material. Blod återfinns ofta på kläder och vapen. För att finna saliv undersöks t.ex. rånarluvor, cigarettfimpar, flaskor och frimärken. Sperma och vaginalsekret anträffas ofta på underkläder eller sängkläder. Det räcker med mycket små mängder av spår för att få fram en DNA-profil. En DNA-profil kan binda en person till ett biologiskt spår och ibland används uttrycket *genetiskt fingeravtryck*. De flesta DNA-prov tas i dag genom blodprov eller salivprov. Proverna handläggs och analyseras vid Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL). Nedan lämnas en summarisk beskrivning av hur en DNA-analys går till.¹

DNA (deoxyribo nucleic acid) är den kemiska benämningen på människans arvs massa, bäraren av våra gener. DNA-molekylen är spiralformad och består av sammanbundna strängar som vrider sig om varandra och förenas av fyra kvävebaser. Kombinationen av basparens ordningsföljd längs DNA-molekylen ger oss våra egenskaper och anlag. Vid en kriminalteknisk DNA-analys undersöks inte mer än cirka en miljondel av arvs massan med inriktning på områden som varierar mycket mellan olika individer. De områden som i dag analyseras som standardmetod på de allra flesta kriminaltekniska laboratorier kallas STR-områden (short tandem repeats). Dessa områden har såvitt man känner till ingenting att göra med en persons synliga egenskaper, som ögonfärg, hårfärg eller liknande.

En DNA-analys av ett biologiskt spår, enligt den vanligaste analysmetoden, sker i flera steg. Först blandas spåret med vatten för att lösa celler från materialet. DNA:t utvinns ur cellkärnorna och eventuella föroreningar tvättas bort. Därefter mängdbestäms DNA-innehållet i provet. Själva DNA-typbestämningen bygger

¹ Uppgifterna bygger i allt väsentligt på Ds 2004:35, *Genetiska fingeravtryck*.

på en kopieringsmetod, PCR (polymerase chain reaction). Metoden innebär att valda delar av arvsmassan kopieras. Efter kopieringsförfarandet separeras de olika DNA-fragmenten åt storleksmässigt och den slutliga DNA-profilen i sifferform kan utläsas. En DNA-profil kan binda en person till ett visst spår. Ibland blir resultatet inte en fullständig DNA-profil (delprofil). Det kan t.ex. hända om spåret är av sämre kvalitet eller om smuts har stört analysen. En delprofil ger ett sämre bevisvärde vid överensstämmelse med ett spår.

DNA-profiler som har erhållits från analyserade spår jämförs med prover från t.ex. målsägande eller misstänkta. Om en persons DNA skiljer sig från spårets DNA, är den personen utesluten som källa till spåret. Om en persons DNA-profil överensstämmer med profilen från ett spår, kan personen ha avsatt spåret. En statistisk beräkning besvarar frågan om hur vanligt förekommande den aktuella DNA-profilen är. Beräkningen grundas på en databas med profiler från en "svensk normalbefolkning". Databasen omfattar 350 personer och räcker för att få fram en säker frekvens. Frekvensen ger ett mått på hur stor risken är att en person av en slump ska överensstämma med spåret. SKL använder följande uttryck.

- ...det kan uteslutas att...
- ...det kan inte uteslutas att...
- ...skäl talar för att...
- ...starka skäl talar för att...
- ...det kan hållas för visst att...

Sannolikheten för att nära släktingar skall uppvisa samma DNA-profil är mycket större än för att personer som inte är släkt har samma DNA-profil. Därför måste man alltid beakta möjligheten att en nära släkting kan ha avsatt spåret. Med nära släkting menas allmänt föräldrar, barn, helsyskon, halvsyskon, mor- och farförälder, kusin, faster, moster, far- och morbror, samt syskonbarn. Enäggstvillingar har alltid identiska DNA-profiler och i övrigt är risken störst att två helsyskon har identiska DNA-profiler. I praktiken är det enbart helsyskon, föräldrar och

barn som kan uppvisa identiska DNA-profiler. Vid en analys av tio STR-områden minskar dock denna risk till att i det närmaste bli försumbar. Om det rör sig om en ofullständig DNA-profil ökar däremot risken. I sådana fall bör nära släktingars blod eller saliv också analyseras. Om nära släktingar visar sig ha mycket snarlika DNA-profiler kan ytterligare fem STR-områden analyseras för att nå starkare slutsats eller särskiljande.

I vissa fall kan ett spår innehålla DNA från mer än en person, en s.k. blandbild. Ett exempel på en blandbild är då en cigarett har röckts av två personer. Vid en analys påträffas då DNA från två personer. Utvärderingen av blandbilder är betydligt mer komplicerad än en utvärdering av rena DNA-profiler från en enda person. Risken för slumpmässig överensstämmelse ökar och frekvensberäkningen ger ett lägre värde och därmed en sämre slutsats. I vissa fall kan blandbilden bli så komplex att den inte kan utvärderas för någon jämförelse mot person.

DNA-tekniken utvecklas ständigt mot att få användbara svar allt snabbare och på mindre mängd och sämre spår. Utöver den analysmetod som beskrivits ovan finns tekniker där prover med en ytterst liten spår mängd, exempelvis från en armbandsklocka, glasögon eller andra föremål som använts av en person under en längre tid kan analyseras. Metoden är i viss mån begränsad av att en så liten mängd DNA blandas med t.ex. DNA från de personer som hanterar provet. Dessutom ökar slumpmässigheten i resultatet när antalet celler i utgångsmaterialet är litet. Även vissa biologiska spår som hårstrån, ben eller tänder som legat nedgrävda i marken i årtal, delvis förruttnade likdelar och avföring kan analyseras.

Vid SKL handläggs ett stort antal ärenden med biologiska spår parallellt. Det finns ett dokumenterat fall där en provförväxling skett med resultat att två felaktiga träffrapporter skrivits och en felaktig uteslutning skickats till uppdragsgivaren. Under år 2003 gjordes en jämförelse som visade att av 9000 spår har tre prover under åren 2001–2003 kontaminerats² med personalens DNA.

² Smutsats ned eller smittats.

6.1.2 Lagstiftning av betydelse för användning av DNA-teknik i brottsutredningar

Möjligheten att ta DNA-prov i bevissyfte omfattas av bestämmelserna om kroppsbesiktning i 28 kap. rättegångsbalken. Polisdatalagen (1998:622) reglerar frågor rörande register med uppgifter om DNA-analyser i brottmål. Den 1 januari 2006 trädde nya bestämmelser i kraft i såväl 28 kap. rättegångsbalken som i polisdatalagen. Genom de nya reglerna, som syftar till att nå en effektivare brottsbekämpning i Sverige, utvidgades möjligheterna att ta DNA-prov samt att registrera DNA-profiler i DNA-registret och i ett utredningsregister.

Tidigare fanns möjlighet att ta DNA-prov mot en persons vilja om personen var skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kunde följa om det behövdes för att utröna omständigheter av betydelse för utredningen av brottet. För att ta DNA-prov på andra än misstänkta krävdes samtycke. De nya bestämmelserna innebär att var och en som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa är skyldig att lämna DNA-prov. Kravet på att provet behövs i utredningen av brottet har alltså slopats. Det är vidare möjligt att ta prov för DNA-analys på annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet. Syftet måste i sådant fall vara att underlätta identifieringen vid utredning av brott på vilket fängelse kan följa. Det måste dessutom finnas synnerlig anledning att anta att det är av betydelse för utredning av brottet. Denna typ av analysresultat får jämföras endast med resultatet av spår som tagits i det aktuella ärendet. Vid provtagning för DNA gäller, som vid annan kroppsbesiktning, att proportionalitetsprincipen i 28 kap. 3a § rättegångsbalken skall tillämpas. En provtagning är alltså tillåten endast om skälen för provtagningen uppväger det intrång eller men i övrigt som provtagningen innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse.

Ändringarna i polisdatalagen innebär bl.a. att alla som dömts till annan påföljd än böter får registreras i DNA-registret. Tidigare fick endast den som dömts för brott som kunde leda till fängelse i mer än två år registreras. Vidare infördes ett nytt

register, utredningsregistret, i vilket personer som är skäligen misstänkta för ett brott skall kunna registreras. DNA-registret, utredningsregistret och s.k. spårregister förs av Rikspolisstyrelsen.

DNA-register, 23–24 §§ polisdatalagen

Ett DNA-register får innehålla uppgifter om resultatet av DNA-analyser som avser personer som

1. genom lagakraftvunnen dom har dömts till annan påföljd än böter, eller

2. har godkänt ett strafföreläggande som avser villkorlig dom.

Registreringen skall begränsas till uppgifter som ger information om den registrerades identitet och i vilket ärende analysen har gjorts. Upplýsningar om den registrerades personliga egenskaper får inte registreras. Uppgifter i DNA-registret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade gallras ur belastningsregistret enligt lagen (1998:620) om belastningsregister.

Utredningsregister, 24 a § polisdatalagen

Utredningsregistret får innehålla uppgifter om resultatet av DNA-analyser som avser personer som är skäligen misstänkta för ett brott på vilket fängelse kan följa. Uppgifter i utredningsregistret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade får föras in i DNA-registret eller när förundersökning eller åtal läggs ned, åtal ogillas, åtal bifalls men påföljden bestäms enbart till böter eller när den registrerade godkänt ett strafföreläggande som avser enbart böter.

Spårregister, 25–26 §§ polisdatalagen

Spårregister får innehålla uppgifter om DNA-analyser som har gjorts under utredning av brott och som inte kan hänföras till en identifierbar person. Utöver uppgifter om analysresultat får ett spårregister endast innehålla upplysningar som visar i vilket ärende analysen har gjorts. Uppgifterna i ett spårregister får jämföras med analysresultat i DNA-registret och analysresultat som kan hänföras till en person som är skäligen misstänkt för brott. Analysresultat i spårregister får alltså inte jämföras med prov i utredningsregistret som tagits från andra än skäligen misstänkta i det aktuella ärendet. Senast trettio år efter registreringen skall uppgifter gallras ur ett spårregister.

6.1.3 DNA-teknikens betydelse i brottsutredningar

I förarbetena till de nya bestämmelserna rörande registrering av DNA-profiler m.m. uttrycktes förhoppningar om att en omfattande användning av DNA-teknik och DNA-register borde leda till att flera brott klaras upp och att uppklaringen sker snabbare.³ Det hänvisades bl.a. till Storbritannien, där man har ett DNA-register som omfattar i princip samtliga aktiva kriminella. I Storbritannien har antalet uppklarade fall av mängdbrottslighet och våldsbrott med från början okänd gärningsman ökat markant.

Sedan de nya bestämmelserna infördes har antalet DNA-profiler i register ökat enligt följande.

	2005-12-31	2006-11-30
DNA-registret	4 276	7 916
Utredningsregistret	1 839	14 332
Spårregister	5 522	15 767

³ Prop. 2005/06:29, *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.*

En gång per dygn (vardagar) gör SKL sökningar i DNA-registret. Om en DNA-profil ger träff mot en profil i spårregistret skickas en "träffrapport" till den myndighet som skickat in provet. På motsvarande sätt underrättas berörd myndighet om en DNA-profil från ett spår ger träff mot en DNA-profil från en person eller ett spår.

Under 2006 (per den 30 november) har antalet träffar varit följande.

Spår mot spårregister	2 781
Spår mot utredningsregistret	4 884
Spår mot DNA-registret	454

De poliser som vi har haft kontakt med menar att de nya reglerna om DNA-registrering m.m. underlättar den brottsutredande verksamheten avsevärt. Bestämmelserna bedöms öka polisens möjligheter att klara upp brott. Framst förväntas ökningen avse de s.k. mängdbrotten, som inbrottsstölder och tillgrepp av fortskaffningsmedel. Men även alla former av våldsbrott där det ofta går att finna biologiska spår, förväntas kunna klaras upp i större utsträckning. Eftersom reglerna är förhållandevis nya är det för tidigt att bedöma effekterna av dem. Det är t.ex. troligt att förhållandevis många av dem som registrerats i DNA-registret under året för närvarande avtjänar fängelsestraff. I den mån de, efter avtjänat straff, begår nya brott som lämnar spår uppkommer det träffar mot DNA-registret i stället för mot spår- eller utredningsregistret. Över huvud taget kan det förmodas att allteftersom DNA-registret byggs ut kommer spår i större utsträckning att "träffa" profiler i DNA-registret. I vilken ökad utsträckning de brott som främst är av intresse för vår översyn, nämligen brott som innefattar dödligt våld, kommer att klaras upp är svårt att uttala sig om. Samtliga de poliser som vi talat med har poängterat att DNA-tekniken är ett av flera hjälpmedel i brottsbekämpningen, ett viktigt komplement till övrigt polisarbete. Samtidigt är poliserna överens om att utredningsarbetet underlättas betydligt i de brottsutredningar

där det finns en DNA-profil på gärningsmannen. Först och främst genom att DNA-profilen kan jämföras med DNA-analyser i DNA-registret och i bästa fall leda till gärningsmannens identitet, men också genom att ett antal misstänkta kan avföras från utredningen. Förutom att det underlättar det brottsutredande arbetet medför det ofta en stor lättnad för de personer som har varit misstänkta men som genom en DNA-analys kan uteslutas som möjlig gärningsman. Det har visat sig att DNA-tekniken kan ha betydelse i utredningar av brott som begåtts för länge sedan. I den uppmärksammade utredningen av mordet på en tioårig flicka i Skåne 1989, var DNA-tekniken av avgörande betydelse för att gärningsmannen skulle kunna knytas till brottet femton år senare.

DNA-tekniken utvecklas kontinuerligt. I Sverige undersöks och registreras i dag inte DNA som visar på en persons egenskaper. I framtiden är det dock troligt att i vart fall vissa egenskaper kommer att kunna tas fram ur DNA. Sådana analysresultat kommer sannolikt inte att registreras men kommer kanske att användas som spaningsinformation. Även analys av DNA hos djur, växter och mikroorganismer kan användas i utredningar av grova brott.

Vid brottsplatsundersökningar för ett tiotal år sedan omhändertogs inte i samma utsträckning som i dag sådana spår som kan analyseras. Poliserna kunde helt enkelt inte förutse att man flera år senare skulle ha tekniska möjligheter att t.ex. få fram en DNA-profil från en handduk. På motsvarande sätt kan vi inte i dag överblicka vilka tekniska hjälpmedel som kommer att kunna användas t.ex. tio, tjugo eller trettio år fram i tiden. Poliserna har emellertid uppgett att de i framtiden kommer att ha större användning av DNA-teknik vid utredningar av gamla brott eftersom hanteringen av tekniskt material är betydligt bättre nu än för några år sedan. Det pågår också ett kvalitetssäkringsprojekt mellan SKL och polismyndigheternas tekniska rotlar avseende tekniskt material. I motsvarande takt som kriminaltekniken utvecklas förändras emellertid också de kriminellas beteenden. Nuförtiden är det t.ex. vanligt att

flyktbilar eldas upp för att förstöra spår som kan härledas till gärningsmännen.

I sammanhanget är det viktigt att påpeka att det finns vissa risker kopplade till användandet av DNA-teknik. Det förekommer t.ex. att bevis planteras, dvs. att spår från en annan person än gärningsmannen lämnas på brottsplatser. Förutom att det brottsutredande arbetet försvåras kan det medföra risk för att oskyldiga personer förknippas med en brottslig gärning. Vidare finns det felkällor i hanterandet av DNA-analyser. Även om SKL och andra kriminaltekniska laboratorier har väl utarbetade metoder och säkerhetsrutiner kan det inte uteslutas att det förekommer att prover förväxlas eller kontamineras.

6.2 Annat som påverkar förutsättningarna att klara upp gamla brott

Inte bara DNA-tekniken utan även annan kriminalteknik förbättras fortlöpande. Digitala media kan innehålla information som är beständig över mycket lång tid och kan tänkas visa på brott. Med ny teknik kan man komma åt information som i dag är skyddad. Avsatta fingeravtryck är, liksom DNA, beständiga över tid och nya framkallningsmetoder kan möjliggöra framtagning av spår som vi i dag inte kan hitta.

Påträffade vapen är ofta ett viktigt spår vid utredningar av gamla brott. SKL samarbetar med myndigheter i Norge och Danmark kring ett databaserat register, Integrated Ballistic Identification System (IBIS), över kulor och hylsor som tillvaratagits i samband med brottslighet. En registrering av spår på kulor m.m. som finns i IBIS-databasen kan underlätta också vid framtida brottsutredningar.

Även polisens resurser och arbetsmetoder har betydelse för brottsutredningar. Nuförtiden sker t.ex. brottsplatsundersökningar på ett helt annat sätt än tidigare. Fler spår tillvaratas och hanteras på ett betydligt bättre och säkrare sätt. Även samarbetet mellan polismyndigheter såväl nationellt som internationellt förbättras och utvecklas fortlöpande.

6.3 Svårigheter med att utreda gamla brott

6.3.1 Särskilda arbetsgrupper utreder gamla brott som innefattar dödligt våld

Vid polismyndigheterna i Stockholms län, Västra Götaland och Skåne har sedan en tid tillbaka inrättats särskilda utredningsgrupper som arbetar med ouppklarade fall av dödligt våld.⁴ I Stockholms län finns vid länskriminalpolisen gruppen Mordanalys och utredning. Denna grupp arbetar i projektform sedan 2003 och består av tre personer. Projektet utvärderas för närvarande. Även vid Polismyndigheten i Skåne sker arbetet i projektform och sedan oktober 2005 arbetar åtta personer i länskriminalavdelningens grupp för ouppklarade mord i ett tvåårigt projekt. Vid Polismyndigheten i Västra Götaland finns länskriminalavdelningens permanenta grupp för "kalla fall" bestående av två personer. Vi har sammanträffat med de tre arbetsgrupperna.

Arbetsgrupperna har inventerat samtliga ouppklarade fall av dödligt våld som ännu inte preskriberats i respektive distrikt och räknar med att det finns ca 160 fall i Stockholms län, ca 70 fall i Skåne och 67 fall i Västra Götaland. Uppskattningsvis finns ca 400–500 ouppklarade, inte preskriberade, fall av dödligt våld i Sverige.

Samtliga ärenden går igenom översiktligt för att kontrollera om det finns spår som kan sändas till SKL för analys. Eftersom DNA-tekniken har utvecklats mycket under senare år kan det finnas tillvarataget material som det tidigare inte har varit möjligt att analysera, men som med dagens teknik t.ex. kan uppvisa en DNA-profil. Ett genomgående problem är att tekniskt material ofta har slängts eller förkommit på annat sätt. Ett annat problem är att material kan ha hanterats av så många personer och på ett sådant sätt att det inte längre går att finna spår ifrån gärningsmannen, s.k. kontaminering.

⁴ Innefattar också försvunna personer där polisen misstänker brott. I några fall kan det röra sig om självmord eller olyckshändelser.

Efter en översiktlig genomgång har grupperna valt ut ett antal fall som de koncentrerar arbetet på. Gruppen för Mordanalys och utredning i Stockholm har klarat upp ett fall där en man dömts för ett dråp begånget 1994. Skånegruppen arbetade under hösten 2006 med två fall, ett mord på en ung kvinna 1998 och ett misstänkt mord på en pojke 1999. I båda utredningarna har personer varit häktade misstänkta för mord. Gruppen för ”kalla fall” i Göteborg har hittills inte klarat upp något fall.

Samtliga de poliser som vi har träffat har poängterat att gamla brott är svårutredda. Tidsfaktorn är viktig, kriminologisk forskning visar att förutsättningarna att klara upp t.ex. mord minskar ju längre tiden går. En självklar faktor är att vittnens minnesbilder kan blekna allteftersom tiden går. En del vittnen kan rent av hinna avlida. Dessutom är det hög dödlighet bland vissa gärningsmän till grova brott och det är naturligtvis svårt att utreda ett brott där gärningsmannen är avliden. Förutsättningarna för att klara upp ett mord beror också i stor utsträckning på det utredningsarbete som bedrivs initialt. Ju mer grundläggande detta arbete är desto större chans att klara upp brott även efter lång tid.

6.3.2 Exempel på brott som utretts efter lång tid

Det sker ca 100 fall av dödligt våld per år i Sverige och ca 80 procent av dem klaras upp. Som tidigare nämnts finns det uppskattningsvis ca 400–500 ouppklarade, ännu inte preskriberade fall, av dödligt våld i Sverige. Nedan lämnas några exempel på allvarliga brott som lett till häktning eller åtal efter lång tid. Syftet är inte att lämna fullständiga rättsfallsreferat, utan att i någon mån peka på faktorer som kan ha betydelse vid utredningar och rättegångar rörande gamla brott.

Mord – knappt 16 år mellan gärning och åtal

Den 20 mars 1989 anmälde en man till polisen i Eslöv att hans tioåriga dotter var försvunnen. Sex dagar senare påträffades kroppen efter flickan. Kroppen var inlindad i svarta sopsäckar, omvirade med tejp. På tejpens fanns hund- och katthår. Obduktionen visade bl.a. att flickan utsatts för sexuellt våld samt att hon avlidit av slag och strypning. I flickans slida påträffades spermier.

Den 4 augusti samma år anträffades en död kvinna på en väg bana mellan Hässleholm och Hörja. Vid undersökningar av fyndplatsen och kroppen framkom bl. a. att kvinnan bragts om livet genom kraftigt våld mot huvudet samt att hon inte dödats på fyndplatsen utan att kroppen transporterats dit. I kvinnans slida fanns enstaka sädesceller och på hennes kropp hittades hund- och katthår. Fynden analyserades av SKL som uttalade att en jämförelse av djurhåren i de båda ärendena talade för att det fanns ett samband mellan de båda brotten.

Den sperma som i samband med obduktionen togs tillvara från flickans slida analyserades av SKL i ett försök att få fram en DNA-profil på gärningsmannen. Det lyckades emellertid inte att få fram en profil som inte var blandad med flickans DNA. Spermaprovet frystes ned och förvarades hos SKL. I samband med att två personer under 2002 var häktade misstänkta för mordet gjordes ett nytt analysförsök av sperman. Man lyckades då, med hjälp av ny teknik, att isolera ett antal spermier som skickades till Forensic Science Service i Birmingham för analys. På laboratoriet i England kunde man ta fram en DNA-profil, vilket ledde till att misstankarna mot de då häktade personerna kunde avskrivas.

Under våren 2004 ombads ett trettiotal män att frivilligt lämna salivprov för DNA-analys. I juni 2004 meddelade SKL att ett av proverna överensstämde med den DNA-profil som tagits fram ifrån sperman. Den 26 juni samma år häktades den mannen som på sannolika skäl misstänkt för mord på flickan. Samma månad gjordes en teknisk undersökning av en sommarstuga som tidigare tillhört mannen. I stugan påträffades blodbesudlade

golvlister vilka analyserades av SKL. Enligt utlåtandet från undersökningen kunde det *hållas för visst att* en del av blodet kom från den dödade kvinnan samt kunde det uteslutas att blodet kom från den dödade flickan. De sädesceller som fanns i kvinnans slida lyckades man inte analysera på laboratoriet i Birmingham. I augusti 2004 häktades mannen såsom på sannolika skäl misstänkt även för mordet på kvinnan. I november 2004 väcktes åtal mot mannen. Vid huvudförhandlingen förekom, utöver DNA-bevisning, även annan teknisk bevisning som brev och en sammanställning av telefonsamtal. Under åren 1989–2004 inkom nämligen ett antal anonyma brev och telefonsamtal till polisen i Eslöv samt ett telefonsamtal till en f.d. poliskommissarie. I breven och samtalen lämnade en person uppgifter om de båda morderna. Dessutom hördes vittnen dels om förhållanden vid tidpunkten för gärningarna, dels om kontakter med gärningsmannen.

Mannen dömdes av Lunds tingsrätt den 6 juni 2005 för mord, människorov och grov våldtäkt på flickan under mars 1989 samt för mord på kvinnan i augusti 1989. Tingsrättens dom fastställdes, såvitt avsåg skuldfrågan, av Hovrätten över Skåne och Blekinge.⁵

Dråp – nio år mellan gärning och åtal

I september 1994 hittades en man död i sin bostad i Stockholm. Mannen hade förblött efter ett flertal knivhugg mot kroppen. I bostaden påträffades förutom den avlidnes blod, även blod från en misstänkt gärningsman. Flera år senare fick polisen ett tips om en person som kunde misstänkas för brottet och blodspåret kunde genom DNA-teknik knytas till den misstänkte. Åklagaren väckte åtal för mord drygt nio år efter gärningen och i maj 2003 dömdes en man av Stockholms tingsrätt för dråp.⁶

⁵ Lunds tingsrätts dom den 6 juni 2005 i mål B 2592-04. Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 5 juli 2005 i mål B 1018-05.

⁶ Stockholms tingsrätts dom den 15 maj 2003 i mål B 2540-03.

Åtalet ogillades 45 år efter gärningen

Pingstaftonen 1960 tältade fyra ungdomar vid Bodom Träsk i Finland. Morgonen därpå hittades tre av dem knivskurna till döds. Den fjärde personen hittades skadad en bit från tältet. Händelsen blev Finlands mest uppmärksammade mordfall genom tiderna.

År 2005, 45 år efter gärningen, åtalades den överlevande mannen för mord på sina tre kamrater. Mannen var då 63 år gammal. Åklagaren åberopade bl.a. en DNA-analys av blodfläckar på mannens skor. Mannen förnekade brott och i oktober 2005 ogillade Esbo tingsrätt åtalet.

Åtalet ogillades åtta år efter gärningen

I december 1998 påträffades en ung kvinna allvarligt skadad i närheten av sitt hem i Höganäs. Kvinnan avled senare. Åklagaren väckte åtal för mord mot två män i oktober 2006, nästan åtta år senare.

De båda männen medgav, var för sig, att de befunnit sig i närheten av brottsplatsen och båda utpekade den andre medtilltalade som gärningsman. Bådas berättelse utslöt således dem själva som ensam gärningsman eller som medgärningsman till den andre. I målet fanns sparsamt med teknisk bevisning. Tingsrätten konstaterade att de tilltalades uppgifter utslöt annan än de två som gärningsmän.⁷ Den bevisning som framlagts vederlade inte någon av de tilltalades berättelse och deras uppgifter kunde inte läggas till grund för en fällande dom mot den andre. Tingsrätten ogillade åtalet. Domen har vunnit laga kraft.

⁷ Helsingborgs tingsrätts dom den 21 december 2006 i mål B 2417-06.

Häktad för mord 14 år efter gärningen

I mars 1992 sköts en man till döds utanför sin bostad i Växjö. Nästan 14 år senare, i november 2006, greps en man som misstänkt för gärningen. Mannen häktades i november 2006 såsom på sannolika skäl misstänkt för mord. Enligt uppgift från Polismyndigheten i Kronobergs län räknar åklagaren med att väcka åtal för mord i början av februari 2007.

7 Allvarliga brott

Vår översyn omfattar i huvudsak två grupper av brott. Dels de brott som kan komma under Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion, dvs. folkmord och folkrättsbrott, dels de allra allvarligaste brotten, i första hand sådana uppsåtliga brott som innefattar dödligt våld, t.ex. mord. Vårt uppdrag är dock formulerat så att vi även skall överväga om det finns andra gärningar som är så allvarliga att det finns skäl att förändra preskriptionstiderna för dem.

I detta kapitel lämnar vi en översiktlig beskrivning av de allvarliga brott som, enligt vår mening, främst är aktuella för förändrade preskriptionsbestämmelser. Kapitlet inleds med en redogörelse för de svenska bestämmelserna om folkmord och folkrättsbrott. Beträffande dessa brott lämnade Internationella straffrättsutredningen ett förslag år 2002 till en särskild strafflag för internationella brott, enligt vilken dessa brott skulle undantas från preskription. Vi redogör för utredningens förslag och överväganden. Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet. Därefter följer en redogörelse för uppsåtliga brott som enligt svensk rätt innefattar eller kan innefatta dödligt våld. Som framgår av kapitel 8 har vi också tagit upp och analyserat vissa andra brott. En beskrivning av dessa brott lämnas i anslutning till våra överväganden.

7.1 Folkmord och folkrättsbrott enligt svensk rätt

7.1.1 Folkmord

För att uppfylla åtagandena enligt folkmordskonventionen infördes 1964 i Sverige lag (1964:169) om straff för folkmord.

Enligt lagen skall den dömas för folkmord som förövar gärning, för vilken enligt lag är stadgat fängelse i fyra år eller däröver, mot en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis. Bestämmelsen innebär att samtliga gärningar, på vilka kan följa fyra års fängelse eller mer, som begås mot en angiven folkgrupp i syfte att förgöra gruppen helt eller delvis skall rubriceras som folkmord. Att någon dödas är alltså inte nödvändigt utan brottet kan t.ex. begås genom grov misshandel, människorov eller våldtäkt. Även försök, förberedelse eller stämpling till folkmord, liksom underlåtenhet att avslöja sådant brott, är straffbart.

Straffet för folkmord är fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst tio år eller på livstid. Eftersom livstids fängelse kan följa på folkmord är preskriptionstiden tjugofem år.

7.1.2 Folkrättsbrott

Den svenska bestämmelsen om folkrättsbrott i 22 kap. 6 § brottsbalken har utformats med syfte att uppfylla Sveriges förpliktelser enligt i första hand de fyra Genèvekonventionerna och deras tilläggsprotokoll, lantkrigsreglementet och olika överenskommelser om förbud mot vissa typer av vapen. Även svåra överträdelser av allmänt erkända grundsatsar (sedvanerätt) som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter kan beivras med stöd av bestämmelsen.

Den som gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, skall dömas för folkrättsbrott. I bestäm-

melsen anges ett antal exempel på sådana svåra överträdelser som kan föranleda straffansvar. De är

1. att använda stridsmedel som är förbjudna enligt folkrätten,
2. att missbruka Förenta Nationernas kännetecken, kännetecken som avses i lagen (1953:771) om skydd för vissa internationella sjukvårdsbeteckningar m.m., parlamentära flaggor eller andra internationellt erkända kännetecken eller att med hjälp av förrädiskt förfarande av något annat slag döda eller skada en motståndare,
3. att anfälla civilpersoner eller den som är försatt ur stridbart skick,
4. att inleda ett urskillningslöst anfall med vetskap om att anfallet kommer att förorsaka synnerligen svåra förluster eller skador på civilpersoner eller civil egendom,
5. att inleda anfall mot anläggningar eller installationer som åtnjuter särskilt folkrättsligt skydd,
6. att tillfoga av folkrätten särskilt skyddade personer allvarligt lidande, att tvinga krigsfångar eller civilpersoner att tjänstgöra hos deras motparts väpnade styrkor eller att i strid mot folkrätten beröva civilpersoner friheten,
7. att, i andra fall än som anges i 1–6, godtyckligt och i stor omfattning förstöra eller tillägna sig egendom som åtnjuter ett särskilt folkrättsligt skydd.

Straffet för folkrättsbrott är fängelse i högst fyra år. Är brottet grovt är straffet fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om många människor dödats eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit på grund av brottet. Preskriptionstiden är tio år för folkrättsbrott av normalgraden och tjugofem år för folkrättsbrott, grovt brott. I detta sammanhang kan nämnas att svensk domstol så sent som i december 2006 för första gången har dömt en person för folkrättsbrott.

7.2 Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen och Internationella straffrättsutredningens förslag

7.2.1 Romstadgan

Sverige har ratificerat Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen som antogs den 17 juli 1998. Genom stadgan, som trädde i kraft den 1 juli 2002, inrättades den Internationella brottmålsdomstolen som en permanent institution för lagföring av enskilda personer för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. I Romstadgan finns straffbestämmelser och andra bestämmelser som gäller för den Internationella brottmålsdomstolens verksamhet. I stadgan anges att brotten under domstolens jurisdiktion vid lagföring inför domstolen inte skall vara föremål för preskription. Stadgan innefattar inte något direkt krav på att de brott och de straffrättsliga principer som anges i stadgan skall införlivas i de fördragsslutande staternas nationella rättsordningar.

Romstadgan är en internationell överenskommelse som har åstadkommit genom förhandlingar mellan ett stort antal stater. De stater som ansluter sig är skyldiga att följa konventionen. Romstadgan bygger på förutsättningen att Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion över de aktuella brotten motsvarar de nationella jurisdiktionerna. Lagföring enligt de nationella rättsordningarna har företräde framför lagföring i Internationella brottmålsdomstolen så länge den nationella lagföringen fungerar på ett tillbörligt sätt. Först om så inte är fallet får lagföring i Internationella brottmålsdomstolen företräde. Detta kallas *komplementaritetsprincipen*.

Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion är inskränkt till de mest allvarliga brotten som angår hela det internationella samfundet, nämligen folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.¹ I sammanhanget bör nämnas att vissa stater under förhandlingarna av Romstadgan förespråkade att också

¹ Jurisdiktionen omfattar även aggressionsbrott, men denna får utövas först sedan en definition av det brottet har antagits i särskild ordning.

internationella terroristbrott och narkotikabrott skulle omfattas av domstolens jurisdiktion. Majoriteten av stater motsatte sig dock dessa förslag, framförallt med hänsyn till att det inte finns någon allmänt accepterad definition av terrorism. Till stadgan fogades dock en resolution i vilken det rekommenderas att den översynskonferens som skall sammankallas sju år efter ikraftträdandet skall överväga bl.a. terroristbrott med inriktning på att uppnå en acceptabel definition och införliva brotten bland dem som omfattas av domstolens domsrätt.

7.2.2 Internationella straffrättsutredningens förslag

I oktober 2000 beslutade regeringen att en utredare skulle se över den svenska straffrättsliga lagstiftningen när det gäller sådana s.k. internationella brott som enligt folkrätten skall föranleda individuellt straffrätligt ansvar.² Vid översynen skulle särskilt beaktas innehållet i Romstadgan. I samband därmed skulle utredaren också överväga frågor om preskription för de aktuella brotten. I direktiven poängterades att det finns ett starkt svenskt intresse av att se till att den svenska lagstiftningen straffbelägger och medger lagföring för allvarliga brott på motsvarande sätt och i samma utsträckning som skall gälla enligt den internationella ordning som Sverige har verkat för. Det underströks vidare att eftersom stadgan bygger på principen om att nationell lagföring har företräde, kan den också sägas förutsätta att det ligger i staternas intresse att ha en nationell lagstiftning som möjliggör sådan lagföring.

Utredningen, som antog namnet Internationella straffrättsutredningen, överlämnade sitt betänkande *Internationella brott och svensk jurisdiktion* (SOU 2002:98) till chefen för Justitiedepartementet i november 2002.

I betänkandet lades fram ett förslag till en ny lag om internationella brott, se bilaga 2. Förslaget innebär att nya straffbestämmelser om folkmord, brott mot mänskligheten och

² Kommittédirektiv, Dir 2000:76.

krigsförbrytelser införs i svensk rätt. Enligt förslaget skall svensk domstol vara behörig att döma för dessa brott oberoende av var eller av vem de har begåtts. Folkmord, brott mot mänskligheten och allvarliga krigsförbrytelser föreslås också bli undantagna från regler om preskription.

Här lämnas en redogörelse för en del av utredningens förslag. Redogörelsen gör inte anspråk på att vara en sammanfattning av betänkandet utan berör endast de områden som vi anser har betydelse för våra överväganden.

Förslag till en strafflag för internationella brott

Internationella straffrättsutredningen konstaterade att det, inte minst mot bakgrund av komplementaritetsprincipen, framstod som angeläget att den svenska lagstiftningen gör det möjligt att i samma utsträckning som vid Internationella brottmålsdomstolen, i Sverige lagföra personer som har begått allvarliga brott mot folkrätten oavsett vem som har begått dem och var i världen de har begåtts. Utredningen pekade vidare på behovet av att i svensk lag skapa en samlad reglering av de mest allvarliga internationella brotten och fann att övervägande skäl talade för att införa en särskild strafflag som omfattar de i Romstadgan behandlade brotten folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

I förslaget till lag om internationella brott presenteras för varje brottstyp dels en allmän definition, dels en beskrivning av de straffbara gärningarna. För varje brottstyp redovisas den tillämpliga straffskalan i en särskild paragraf.

Folkmordsbrottet enligt lagförslaget föreslås ersätta den nuvarande lagen (1964:169) om straff för folkmord. Folkmordsbrottet definieras i förslaget som vissa gärningar som begås i syfte att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk eller rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp som sådan och som antingen ingår som ett led i ett uppenbart mönster av liknande gärningar riktade mot folkgruppen eller som i sig är ägnade att medföra en sådan förintelse. Därefter anges i punktform de

gärningar som kan utgöra brott. Straffet för folkmord är enligt förslaget fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid.

I svensk rätt finns inte några särskilda bestämmelser om brott mot mänskligheten. Däremot torde de flesta gärningar som omfattas av Romstadgans definition av brott mot mänskligheten utgöra allvarliga brott med tillämpning av brottsbalkens straffbestämmelser. I utredningens lagförslag definieras brott mot mänskligheten som vissa gärningar som ingår som ett led i ett omfattande eller systematiskt angrepp riktat mot en grupp av civila. Även här anges i en särskild paragraf en uppräkningslista av de gärningar som anses utgöra sådant brott. Straffet för brott mot mänskligheten föreslås bli fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid.

Utredningen föreslog att folkrättsbrottet enligt 22 kap. 6 § brottsbalken skulle avskaffas och ersättas av bestämmelser om krigsförbrytelser. Krigsförbrytelser, har i lagförslaget definierats som vissa gärningar som ingår som ett led eller på annat sätt står i samband med en väpnad konflikt eller ockupation. Krigsförbrytelserna har därefter delats in i olika gärningsformer; krigsförbrytelser mot person, krigsförbrytelser mot egendom och civila rättigheter, krigsförbrytelser mot särskilt skyddade insatser eller kännetecken, krigsförbrytelser genom användning av förbjudna stridsmetoder samt krigsförbrytelser genom användning av förbjudna stridsmedel. Straffet för krigsförbrytelse är enligt förslaget fängelse i högst sex år om brottet inte är att bedöma som grovt och för grovt brott fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet ingått som ett led i en plan eller politik eller som en del av en omfattande brottslighet av samma slag.

I lagen har vidare föreslagits särskilda regler om militära och civila förmäns ansvar för brott som begås av underlydande. Vi redovisar inte dem närmare här, utan hänvisar den intresserade till Internationella straffrättsutredningens betänkande.

Enligt lagförslaget skall dömas till ansvar för försök, förberedelse eller stämpling till och underlåtenhet att avslöja

folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelse enligt vad som sägs i 23 kap. brottsbalken.

I lagförslaget finns en särskild bestämmelse som säger att bestämmelserna om preskription i 35 kap. brottsbalken inte skall tillämpas på brott enligt lagen för vilket högre straff än fängelse i sex år är föreskrivet. Bestämmelsen innebär att de svårare brotten skulle undantas från preskription. Det gäller såväl åtals- som påföljdspreskription. Flertalet brott enligt lagen har ett högre straff än sex år i straffskalan, men preskription skulle komma att inträda vid mindre allvarliga former av krigsförbrytelse samt vid brotten underlåtenhet att utöva kontroll och underlåtenhet att anmäla brott.

Utredningen föreslog vidare att brott som vid lagens ikraftträdande ännu inte har preskriberats, skall kunna undantas från preskription om gärningen skulle ha utgjort ett brott enligt den nya lagen om den hade begåtts efter ikraftträdandet. Eftersom Romstadgans preskriptionsregel (art. 29) endast avser brott som begåtts efter det att stadgan trätt i kraft skulle denna tidpunkt gälla även enligt den svenska lagen, dvs. retroaktiv verkan skulle bli aktuell för gärningar som begåtts efter det att stadgan trätt i kraft men innan den svenska lagen träder i kraft. Brottet skulle dock rubriceras och straffet bestämmas enligt den lagstiftning som gällde vid gärningstillfället (5 § BrP), såvida inte tillämpning av den nya lagen skulle leda till ett för gärningsmannen gynnsammare resultat.

Som en konsekvens av förslaget om att införa en ny lag med straffbestämmelser gällande bl.a. folkmord och krigsförbrytelser föreslogs att den nuvarande lagen (1964:169) om straff för folkmord och bestämmelsen om folkrättsbrott i 22 kap. 6 § brottsbalken skulle upphävas.

Samtliga de remissinstanser som inkom med yttrande tillstyrkte eller lämnade förslaget till en lag om internationella brott utan erinran. Några instanser var emellertid kritiska till enskilda bestämmelser i lagförslaget. Betänkandet bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

7.3 **Brott i svensk rätt som innefattar eller kan innefatta uppsåtligt dödande**

Folkrättsbrott kan innefatta uppsåtligt dödligt våld. Härutöver finns i brottsbalken tre brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld, nämligen mord, dråp och barnadråp. I specialstraffrätten finns förutom folkmord, även terroristbrottet som kan innefatta uppsåtligt dödligt våld. Brotten mord och dråp är olika grader av samma gärning och vi har valt att beskriva dem i ett sammanhang.

7.3.1 **Mord och dråp**

För brottet att uppsåtligen beröva någon livet finns två beteckningar, mord och dråp. Enligt 3 kap. 1 § brottsbalken skall den som berövar annan livet dömas för mord. Om ett mord med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest är att anse som mindre grovt, döms gärningsmannen, enligt 3 kap. 2 § brottsbalken för dråp. Den svårare graden kallas alltså mord och den mindre grova graden dråp. Den brottsliga gärningen – att beröva annan livet – har graderats efter brottets svårhet med hänsyn till samtliga omständigheter vid denna.

Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid och straffet för dråp är fängelse i lägst sex år och högst tio år. Preskriptionstiden är tjugofem år för mord och femton år för dråp.

Gränsen mellan mord och dråp har genom tiderna dragits på olika sätt. I strafflagen skulle gärningen bedömas som mord om den skett med berått mod och som dråp om den skett i hastigt mod. Med berått mod har i allmänhet avsetts att gärningen varit överlagd eller att gärningsmannen haft tid till överläggning. Enligt Straffrättsutredningens förslag skulle uppsåtligt dödande betecknas som mord, om gärningen framstod som särskilt grov, och annars som dråp. I brottsbalken har detta jämkats så att gärningen normalt skall anses som mord och att dråp föreligger om gärningen med hänsyn till de omständigheter som föranlett den eller eljest är att anse som mindre grov.

Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda gjorde i betänkandet *Frigivning från livstidsstraff* en redovisning av rättspraxis avseende gränsdragningen mellan mord och dråp.³ Utifrån redovisningen drog utredningen slutsatsen att det är långt ifrån självklart när en gärning skall bedömas som mord eller som dråp. Utredningen konstaterade vidare följande.

Bedömningen av om gärningen skall bedömas som mord eller dråp skall ske med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet. Ser man till Högsta domstolens praxis synes den omständigheten att gärningen har utförts under inflytande av en plötslig, stark affekt som har kunnat förklaras av någon form av provokation tala för att gärningen skall bedömas som dråp (---). I ett par fall (---) har också framhållits att händelseförloppet får antas ha varit kortvarigt. Omständigheter som framhållits av domstolen för att en gärning skall vara att bedöma som mord synes vara att gärningen har varit oprovocerad, att offret har befunnit sig i en utsatt eller skyddslös situation, att offret har varit närstående till gärningsmannen och att händelseförloppet inte har varit kortvarigt.

7.3.2 Barnadråp

Enligt 3 kap. 3 § brottsbalken döms en kvinna som dödar sitt barn vid födelsen eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål för barnadråp till fängelse i högst sex år.

Sedan länge har det i svensk straffrätt funnits möjlighet till lindrigare bestraffning för uppsåtligt dödande i de fall där en nybliven moder dödar sitt barn. Brottet barnadråp är ett s.k. privilegierat brott med en mildare straffskala än mord och dråp. Preskriptionstiden för barnadråp är tio år.

³ SOU 2002:26 s. 67.

7.3.3 Terroristbrott

Europeiska unionens rambeslut om bekämpande av terrorism innehåller en definition av terroristbrott.⁴ I artikel 1.1 föreskrivs vilka handlingar, som enligt brottsbeskrivningen i nationell lagstiftning, skall betraktas som terroristbrott.

Genom lag (2003:148) om straff för terroristbrott, som trädde i kraft i juli 2003, har Sverige genomfört rambeslutet i svensk rätt. Enligt lagens 2 § skall, den som begår en gärning som anges i 3 § dömas för terroristbrott om gärningen allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation och avsikten med gärningen är att

1. injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp,
2. otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller
3. allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.

I 3 § anges vilka gärningar som, under de i 2 § angivna förutsättningarna, skall anses som terroristbrott. Det rör sig om totalt 19 brott, främst brottsbalksbrott men även brott enligt specialstraffrätten.

1. mord, 3 kap. 1 § brottsbalken,
2. dråp, 3 kap. 2 § brottsbalken,
3. grov misshandel, 3 kap. 6 § brottsbalken,
4. människorov, 4 kap. 1 § brottsbalken,
5. olaga frihetsberövande, 4 kap. 2 § brottsbalken,
6. grov skadegörelse, 12 kap. 3 § brottsbalken,
7. mordbrand och grov mordbrand, 13 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken,
8. allmänfarlig ödeläggelse, 13 kap. 3 § brottsbalken,

⁴ Rådets rambeslut 2002/475/RIF av den 13 juni 2002 om bekämpande av terrorism.

9. sabotage och grovt sabotage, 13 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken,
10. kapning och sjö- eller luftfartssabotage, 13 kap. 5 a § brottsbalken,
11. flygplatssabotage, 13 kap. 5 b § brottsbalken,
12. spridande av gift eller smitta, 13 kap. 7 § brottsbalken,
13. olovlig befattning med kemiska vapen, 22 kap. 6 a § brottsbalken,
14. uppsåtligt vapenbrott, 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67),
15. brott enligt 21 § tredje stycket lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor,
16. uppsåtligt brott enligt 25 och 26 §§ lagen (1992:1300) om krigsmateriel, som avser kärnladdningar, radiologiska, biologiska och kemiska stridsmedel, apparater och andra anordningar för spridning av radiologiska, biologiska eller kemiska stridsmedel samt speciella delar och substanser till sådant material,
17. brott enligt 18 och 20 §§ lagen (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd, som avser sådana produkter eller sådant tekniskt bistånd som kan användas för att framställa kärnladdningar, biologiska eller kemiska vapen,
18. smuggling och grov smuggling, 3 och 5 §§ lagen (2000:1225) om straff för smuggling, om brottet avser sådana varor som omfattas av 14–17,
19. olaga hot, 4 kap. 5 § brottsbalken, som innefattar hot om att begå någon av de gärningar som avses i 1–18.

Även olika grader av brotten anges. Uppräkningen är uttömmande och omfattar endast fullbordade brott. För försök, förberedelse eller stämpling till samt underlåtenhet att avslöja terroristbrott döms till ansvar enligt bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken.

Straffet för terroristbrott är fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst tio år, eller på livstid. Är brottet mindre grovt, är straffet fängelse, lägst två år och högst sex år. Terroristbrottet omfattar gärningar av vitt skilda slag, vars straffvärde varierar kraftigt och straffskalan har med hänsyn härtill utformats

förhållandevis vidsträckt. Detta innebär att minimistraffet är lägre än för en del av de enskilda brott som kan kvalificeras till terroristbrott, t.ex. mord. Därför föreskrivs särskilt att om ett högre lägsta straff föreskrivits i brottsbalken så gäller det.

Eftersom livstids fängelse kan följa som straff på terroristbrott är preskriptionstiden tjugofem år. Om terroristbrottet är mindre grovt kan högst sex års fängelse följa på brottet och preskriptionstiden är tio år.

8 Överväganden och förslag

8.1 Inledning

I vårt uppdrag anges främst tre anledningar för att göra en översyn av gällande preskriptionsbestämmelser.

1. Sverige har tillträtt Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen, enligt vilken stadgas att ett antal brott – folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser – inte skall preskriberas.
2. Endast ett fåtal länder i Europa föreskriver preskription för alla brott.
3. Polisens möjligheter att utreda gamla brott av allvarlig beskaffenhet torde ha förbättrats genom att nya tekniker utvecklats och arbetsmetoderna förändrats.

Vår huvuduppgift är att, mot bakgrund av denna utveckling, överväga om det finns skäl att förändra regler om preskription för vissa allvarliga brott, i första hand vissa internationella brott och brott som innefattar uppsåtligt dödande. Vi skall vidare analysera de följdfrågor som ändringar av preskriptionsbestämmelserna kan medföra.

Vi har funnit att de internationella brotten intar en särställning och vi har därför valt att behandla dem för sig. Därefter behandlar vi i tur och ordning frågorna om det finns skäl att förändra reglerna om preskription för andra allvarliga brott, hur preskriptionsreglerna i sådant fall bör förändras och vilka allvarliga brott som bör omfattas av en förändring. Vi analyserar

i det sammanhanget också de frågor som uppkommer till följd av våra ställningstaganden.

Vårt uppdrag är brett i den meningen att det är formulerat så att vi även har haft att undersöka om det finns andra bestämmelser rörande straffrättslig preskription som fungerar mindre väl och som därför bör bli föremål för förändringar. Mot denna bakgrund har vi funnit skäl att närmare granska de regler som gäller vid könsstympning av barn. Vi berör även vissa andra frågor om preskription vid idealkonkurrens och grov fridskränkning.

När vi i detta kapitel talar om preskriptionstid avses tid för åtalspreskription enligt 35 kap. 1 § brottsbalken.

8.2 Folkmord och allvarliga former av folkrättsbrott

Förslag: Folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, bör undantas från preskription.

8.2.1 Nuvarande ordning och Internationella straffrättsutredningens förslag

Vi har i kapitel 7 redogjort för de svenska bestämmelserna om folkmord och folkrättsbrott, liksom för det förslag till ny lagstiftning på området som Internationella straffrättsutredningen lade fram i november 2002.

Enligt nu gällande lag (1964:169) om straff för folkmord är straffet för folkmord fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst tio år eller på livstid. Preskriptionstiden är tjugofem år.

I Internationella straffrättsutredningens förslag till lag om internationella brott finns bestämmelser om folkmord. Förslaget omfattar samma gärningar som lagen om straff för folkmord. Den föreslagna straffskalan överensstämmer med vad som i dag gäller enligt lagen om straff för folkmord. Enligt förslaget skall inte folkmord omfattas av preskription.

Bestämmelsen om folkrättsbrott finns i 22 kap. 6 § brottsbalken. Straffet för folkrättsbrott är fängelse i högst fyra år. Är brottet grovt är straffet fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om många dödat eller skadat eller omfattande egendomsförlust uppkommit på grund av brottet. Preskriptionstiden är tio år för folkrättsbrott av normalgraden och tjugofem år för grovt brott.

I Internationella straffrättsutredningens förslag ersätts folkrättsbrottet med ett brott som benämns krigsförbrytelse. Enligt förslaget är straffet för krigsförbrytelse fängelse i högst sex år om brottet inte är att bedöma som grovt. För grovt brott är, enligt lagförslaget, straffet fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet ingått som ett led i en plan eller politik eller som en del av en omfattande brottslighet av samma slag. Enligt förslaget skall preskription inte tillämpas på brott för vilket är föreskrivet högre straff än fängelse i sex år. Det skulle innebära att grov krigsförbrytelse skulle undantas från preskription.

8.2.2 Överväganden

Som framgår av kapitel 7 har Sverige genom att ratificera Romstadgan gjort vissa åtaganden beträffande de brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. Vid lagföring inför Internationella brottmålsdomstolen skall enligt art. 29 i Romstadgan inga regler om preskription gälla. Redan i direktiven till Internationella straffrättsutredningen påpekades att det finns ett starkt svenskt intresse av att se till att den svenska lagstiftningen straffbelägger och medger lagföring för allvarliga brott på motsvarande sätt och i samma utsträckning som gäller enligt den internationella ordning som Sverige har verkat för. Utredningen konstaterade i sitt betänkande att möjligheterna att ställa enskilda personer till svars för vissa

allvarliga brott mot grundläggande folkrättsliga regler har kommit allt mer i fokus. Av särskild betydelse härför är antagandet av Romstadgan och inrättandet av den permanenta Internationella brottmålsdomstolen. Eftersom det enligt den s.k. komplementaritetsprincipen i första hand ankommer på de enskilda staterna att ansvara för lagföringen av brott mot stadgans straffbestämmelser var det, enligt utredningen, särskilt angeläget att den svenska lagstiftningen gör det möjligt att i Sverige lagföra personer som begått allvarliga brott mot folkrätten i samma utsträckning som vid den Internationella brottmålsdomstolen. Utredningen pekade också på att Sverige genom att tillträda stadgan får anses ha godtagit att någon preskriptionstid inte skall gälla för de brott som omfattas av stadgan.

De allra flesta europeiska länder torde redan ha anpassat sin lagstiftning till Romstadgan. I alla de länder som ingår i vår studie preskriberas, med ett undantag, inte de allvarligaste internationella brotten. Undantaget gäller Norge som har ett färdigt lagförslag på området, vilket emellertid inte trätt i kraft ännu. I det norska lagstiftningsarbetet har framförts att principen om att preskription inte skall omfatta de allvarligaste internationella brotten kan vara internationell sedvanerätt.¹

Vid våra kontakter med myndigheter och organisationer har många poängterat att det är angeläget att Sverige rättar sig efter Romstadgan och avskaffar preskription för de brott som omfattas av stadgan.

Vi ansluter oss till den uppfattning som det tycks råda stor enighet kring, nämligen att det är hög tid att även Sverige anpassar sin lagstiftning till Romstadgan. Det krävs då att folkmord och allvarliga former av folkrättsbrott undantas från preskription.

Straffskalan för det av Internationella straffrättsutredningen föreslagna grova krigsförbrytelsebrottet är i nära överensstämmelse med folkrättsbrottet, grovt brott, i brottsbalken. Enligt utredningens förslag skulle endast krigsförbrytelse, grovt

¹ Ot.prp.nr. 90(2003–2004), om lov om straff (straffeloven).

brott komma att undantas från preskription. I konsekvens härmed föreslår vi inga förändringar rörande folkrättsbrott av normalgraden. Vårt förslag innebär således att folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, undantas från preskription.

8.3 Skäl för och emot att utsträcka preskriptionstiden för allvarliga brott

Bedömning: Det finns skäl att utsträcka preskriptionstiden för de allra allvarligaste brotten.

Vi har i föregående avsnitt föreslagit att folkmord och allvarliga folkrättsbrott bör undantas från preskription. Motiven för detta är att Sverige bör rätta sig efter Romstadgan. Om Sverige i denna del anpassar sig till Romstadgan är det fråga om ett principgenombrott i de svenska preskriptionsbestämmelserna. För första gången i modern tid kommer då brott att undantas från preskription. Det är mot den bakgrunden lämpligt att överväga om det, utöver de internationella brotten, finns andra brott som är så allvarliga att tiden för åtalspreskription bör utsträckas för dem, eller om de helt bör undantas från preskription.

Enligt vårt uppdrag skall översynen, utöver de internationella brotten, omfatta de allra allvarligaste brotten, i första hand sådana uppsåtliga brott som innefattar dödligt våld. Som exempel på ett sådant brott nämns mord. Preskriptionstiden för mord är tjugofem år. En sådan preskriptionstid får anses tillräcklig för de allra flesta brott. Sällan finns ett allmänt eller enskilt intresse av att lagföra någon efter så lång tid.

I detta avsnitt diskuterar vi generellt skälen för och emot förändrade preskriptionstider. Vi tar i detta skede inte ställning till vilka allvarliga brott som eventuellt bör omfattas av förändrade bestämmelser, utan återkommer till denna fråga i ett senare avsnitt.

8.3.1 Ny syn på brott och straff

Som tidigare nämnts är de svenska straffrättsliga preskriptionsbestämmelserna närmare etthundra år gamla. Frågan är om de är anpassade till nutida förhållanden och dagens syn på brott och straff.

Synen på vilka brott som är särskilt allvarliga varierar över tiden. Efter andra världskriget riktades fokus mot brott mot mänskligheten. Internationellt har krigsbrott och folkmord uppmärksamrats under slutet av 1900-talet. I Sverige har på senare tid t.ex. integritetskränkande brott och narkotikabrott lyfts fram som särskilt allvarliga. Vi står också inför helt andra typer av kriminalitet än för ett sekel sedan. Nutidens grova, gränsöverskridande, organiserade brottslighet var helt okänd på 1920-talet då preskriptionsreglerna fick sin nuvarande utformning.

Preskription har genom tiderna motiverats med tankegångar som att allteftersom tiden går minskar såväl det allmännas som den enskildes intresse av att gärningen lagförs. I *Förslag till Strafflag* uttalade strafflagskommissionen.²

... den *huvudsakliga* grunden till preskription är att söka i den makt själva tiden äger att utplåna allt mänskligt. Tiden såsom sådan utplånar såväl hos förbrytaren som i det allmänna rättsmedvetandet minnet av förbrytelsen.

I kommentaren till brottsbalken uttrycks det på följande sätt.³

Ett är, att det från allmänpreventiv synpunkt inte är lika angeläget att gamla brott blir bestraffade som att så sker med brott som ännu är aktuella i människors medvetande.

Detta grundläggande motiv för preskription gäller fortfarande. Det är naturligt att bevekelsegrunderna för att en gärningsman skall straffas blir svagare allteftersom tiden går. Det är också självklart att bevekelsegrunderna för att en gärningsman skall straffas även sedan många år förflutit är starkare om det är fråga

² SOU 1923:9, *Förslag till Strafflag*, s. 432 f.

³ Berg m.fl. *Brottsbalken En kommentar, del III*, s. 35:1 f.

om ett mycket allvarligt brott. Detta synsätt är också grunden till preskriptionsinstitutet; ju svårare brott, desto längre preskriptionstid.

Däremot är det svårt, nästintill omöjligt, att avgöra hur en sådan avgränsning skall göras. När finns det inte längre skäl att lagföra en gärningsman? Hur finner man en rättvis avvägning mellan olika allvarliga brott?

Spekulationer kring att vi numera har en annan syn på tid och att minnen av brott bleknar långsammare vore kanske att föra för långt. Vi nöjer oss med att påpeka att det på 2000-talet finns helt andra möjligheter att dokumentera skeenden över tiden. Media är tillgängliga i princip överallt och för nästan alla människor dygnet runt. Inte bara genom TV, radio och tidningar, utan också via Internet. Redan samma dag som ett brott begås finns det information och spekulationer om händelseförlopp, gärningsmän, offer, polisarbete, m.m. i massmedierna. Tillgängligheten till kameror, mobiltelefoner, MP3-spelare, DVD-spelare och liknande utrustning med vilka man enkelt kan spela in och vidarebefordra ljud och bild är hög. Det förekommer att brott filmas och att filmerna därefter görs tillgängliga på Internet. En sådan åtgärd kan medföra att det finns en dokumentation av brottet som kan bevaras långt efter det att preskriptionstiden för brottet löpt ut. Den tekniska utvecklingen fortsätter och möjligheterna att i efterhand återge ljud och bild kommer att öka. Sådana förhållanden skulle kunna tala för att nutida och framtida människors minnen av brott varar längre. Vi konstaterar också att medellivslängden är längre nu än vid tiden för preskriptionstidernas bestämmande.

De senaste decennierna har brottsofferperspektivet lyfts fram i straffrättsliga sammanhang. I äldre motiv för preskription saknas ofta brottsoffrets syn på straffet. I den nutida debatten framförs emellertid allt oftare synpunkter om att det är viktigt för brottsoffret att gärningsmannen ställs till svars för sitt handlande. Många har poängterat att brottsoffrens rätt bör stärkas och att det är viktigt för den som utsatts för brott att

gärningsmannen ställs till svars för en gärning även om lång tid förflutit sedan den begicks.

Det framförs ofta att det är stötande om personer som begått allvarliga brott inte kan ställas till ansvar för gärningarna bara för att lång tid förflutit. Ytterligare ett skäl som har förekommit som ett argument för en förändring är att personer som tidigare misstänkts för brott får upprättelse om gärningsmannen döms för brottet. Slutligen har det uttalats att det är en viktig signal från samhället till brottslingar och allmänhet att allvarliga brott inte preskriberas.

8.3.2 Bättre förutsättningar att utreda gamla brott

Det mest framträdande argumentet för att förlänga eller avskaffa preskriptionstiderna för allvarliga brott är att polisen genom förnyade tekniker, framförallt DNA-tekniken, har bättre möjligheter att utreda gamla brott. Det är helt klart att modern kriminalteknik kommer att leda till att fler grova brott kommer att klaras upp. Det gäller även brott som begåtts många år tidigare, även om det är svårt att säga i vilken utsträckning det kommer att ske.

Brott som kan ge livstids fängelse har en preskriptionstid om tjugofem år och det är relativt ovanligt att polisen utreder brott som är uppåt tjugofem år gamla. Ett av de äldsta brott som för närvarande är föremål för polisutredning torde vara utredningen av mordet 1986 på Sveriges statsminister Olof Palme. Det är i dag ovanligt att det väcks åtal för gärningar som är äldre än femton år. Såvitt vi känner till är det tidigare omnämnda fallet där en man dömdes för mord på en flicka och en kvinna 16 år efter gärningarna (se avsnitt 6.3.2), de äldsta mord som klarats upp i Sverige. I Finland har en domstol prövat en gärning, ett påstått mord, som skulle vara begånget 44 år tidigare. Åtalet ogillades.

Kriminologer hävdar att dödligheten bland mördare är förhållandevis hög eftersom en andel av gärningsmännen är grovt kriminella eller missbrukare. Detta förhållande skulle tala mot att

polisen lägger resurser på att utreda gamla brott eftersom sannolikheten att gärningsmannen redan är död är förhållandevis hög. Frågan är om det är realistiskt att tro att förlängda preskriptionstider kommer att leda till att fler brott klaras upp. Som vi redogjort för i kapitel 6 har under senare år ett antal gamla brott klarats upp. Vid i vart fall tre fall av dödligt våld har gärningsmän dömts för brotten sedan tio – sexton år förflutit. I dessa fall har DNA-tekniken haft betydelse, dels i arbetet med att finna gärningsmannen, dels som bevismedel i domstolarna.

Som vi beskrivit i kapitel 6 är det naturligtvis förenat med svårigheter att utreda gamla gärningar. Bevisning försämras efter lång tid. Vittnen glömmet händelser eller hinner avlida, spår försvinner eller förstörs. Ju längre tiden går desto svårare är det att utreda brott. Å andra sidan har poliser berättat att tidens gång ibland leder till att vittnen som tidigare tigit plötsligt börjar att berätta, lojaliteter kan ha förändrats, unga människor mognar och får en annan syn på kriminalitet, någon kanske vill lätta sitt samvete efter många år, etcetera.

I våra kontakter med poliser som utreder gamla, ouppklarade fall av dödligt våld har framgått att man i ett antal fall har spår av teknisk natur som kan knytas till en misstänkt gärningsman. Det kan exempelvis röra sig om ett blodigt handavtryck som påträffats i direkt anslutning till en ihjälslagen person. Tekniska spår hade stor betydelse i två av de fall som beskrivs i kapitel 6. I det ena fallet hade man säkrat en DNA-profil utifrån sperma som hittats i det dödade barnets slida. I det andra fallet säkrades en DNA-profil utifrån blod som påträffades i närheten av den ihjälslagne mannen. Spår som kan antas ha stor betydelse för att klara upp ett brott gör det angeläget att gå vidare i en brottsutredning. Fingeravtryck, DNA-profiler och digitala media är exempel på spår som kan bevaras i princip hur länge som helst. Om sådana spår sparas och förvaras på ett riktigt sätt, kan de långt senare knytas till en plats eller person. Helt klart är också att det säkras betydligt fler tekniska spår vid dagens brottsplatsundersökningar än för bara ett tiotal år sedan.

Som framgår av vår redovisning i kapitel 6 trädde nya bestämmelser i kraft den 1 januari 2006 i rättegångsbalken och i polisdatalagen. Genom de nya reglerna, som syftar till att göra brottsbekämpning i Sverige effektivare, utvidgades möjligheterna att ta DNA-prov samt att registrera DNA-profiler i DNA-registret och i ett utredningsregister. Polisen menar att det kommer att dröja ytterligare en tid innan man fullt ut kan se effekterna av de nya bestämmelserna men räknar med att de kommer att innebära att betydligt fler brott kommer att klaras upp. Kanske kommer vi i framtiden inte att ha så många ouppklarade, gamla, allvarliga brott.

Övertro till DNA-tekniken?

På senare år har förekomsten av DNA som bevismedel i domstolarna ökat. Ofta kan DNA vara ett starkt bevis för att knyta en gärningsman till t.ex. ett vapen eller en plats. Frågan om DNA-bevisning är exklusiv har diskuterats.⁴ Sannolikt krävs det i de allra flesta fall ytterligare kompletterande bevisning, s.k. stödbevisning för att ett åtal skall anses styrkt.

I olika sammanhang har det pekats på en risk för en övertro till DNA-tekniken. Det är förhållandevis enkelt att plantera spår med DNA på brottsplatser, vilket förutom att det försvårar polisens brottsutredande verksamhet, kan leda till att oskyldiga misstänks för brott. Det kan inte heller helt uteslutas att det finns en risk för att DNA-prover kan manipuleras. Vidare har polisen emellanåt kritiserats för att ägna mycket arbete åt att söka efter DNA-spår och inhämta DNA-prov på bekostnad av traditionell utredningsverksamhet.

Som vi redovisat är DNA-spår beständiga över mycket lång tid. Mycket annan bevisning försämras däremot allteftersom tiden går. Bristfällig bevisning är oftast ett problem för åklagaren. Men även sådan bevisning som talar mot en påstådd gärningsmans skuld kan försvinna eller försämras allteftersom

⁴ Björkman, Diesen, *DNA-bevis är inte alltid starka*, Juridisk Tidsskrift, 2003–04 nr 4, s. 890.

tiden går. Om det finns gammal teknisk bevisning som talar för att en person är misstänkt för ett brott kan det uppstå en obalans i bevishänseende till den misstänktes nackdel. Det kan helt enkelt vara svårt att finna omständigheter som talar mot den misstänktes skuld, vittnen kan ha avlidit eller för länge sedan ha glömt bort händelser.

Åklagaren är skyldig att väcka åtal om han eller hon menar att bevismaterialet är sådant att åklagaren på objektiva grunder kan anta att den misstänkte blir fälld för brottet. Domstolen skall döma en person om åklagaren lyckats styrka åtalet. I svensk rätt råder en fri bevisprövning. Såväl åklagare som domstolar har att beakta samtliga de specifika omständigheter som kan komma att uppstå på grund av att prövningen rör gärningar som begåtts lång tid tillbaka.

8.3.3 Resurser

En faktor som inte framförs särskilt ofta i debatten om preskription, är i vilken utsträckning det är rimligt att rättsväsendets resurser används för att utreda gamla brott. Om preskriptionstiderna utsträcks eller avskaffas kommer ett antal förundersökningar att pågå under mycket lång tid. Möjligheten att åtal för brott så småningom kommer att väckas ökar också, åtminstone i viss mån. Ändringar i preskriptionsbestämmelserna kan alltså förväntas att i någon utsträckning öka antalet pågående ärenden hos polis- och åklagarmyndigheter. I någon mån kommer också antalet mål i domstolarna att öka. Det går inte att förutsäga omfattningen av detta. Helt klart är dock att ett antal ärenden kommer att handläggas under längre tid. Redan i dag finns det ärenden hos polisen som pågått under lång tid. Det behöver emellertid inte innebära att det kontinuerligt vidtas faktiska åtgärder i ärendet. Om det t.ex. saknas spår och spaningsuppslag ”vilar” ärendet för att återuppväckas om det inträffar något som för utredningen framåt. Förändrade preskriptionstider kommer alltså att, om än i mindre mån, innebära ökade kostnader för rättsväsendet.

8.3.4 Överväganden

Vi har under arbetets gång inte uppmärksammats på direkta brister i de nuvarande bestämmelserna. Varken från polis eller åklagarhåll har det gjorts gällande att bestämmelserna förhindrar en effektiv lagföring av brott. Det finns inte heller något som tyder på att det är vanligt att en person som kan knytas till ett allvarligt brott inte kan ställas till ansvar på grund av att reglerna om preskription förhindrar det. En analys av de argument som talar för att förlänga eller avskaffa preskription visar att dessa huvudsakligen grundas på rättspolitiska skäl.

Vi menar att de motiv som under lång tid utgjort grunden i preskriptionsinstitutet fortfarande gäller, men teknikens utveckling har medfört att det finns skäl att betrakta motiven i ett annat ljus.

Enligt gällande bestämmelser är de längsta preskriptionstiderna femton respektive tjugofem år. Vi har tidigare konstaterat att det inte är särskilt vanligt att så gamla brott utreds. Samtidigt visar vår granskning att det blir mer frekvent att polisen utreder och också klarar upp allvarliga brott som begåtts för länge sedan. Vi är övertygade om att tendensen kommer att fortsätta mot att fler gamla brott klaras upp.

Såväl DNA-tekniken som andra kriminaltekniker kommer att fortsätta att utvecklas. Rent tekniskt går det att säkra spår som är flera decennier gamla. Det kan enligt vår mening leda till otillfredsställande resultat, om rättsväsendet på grund av preskription är förhindrat att vidta åtgärder för att utreda ett allvarligt brott. Vi delar den uppfattning som ofta framförs att det är djupt stötande om preskriptionsreglerna förhindrar lagföring av en person som bevisligen gjort sig skyldig till ett så allvarligt brott som exempelvis mord. Det finns ett starkt allmänt intresse av att de som begår allvarliga brott inte förblir ostraffade. Anhöriga till den som berövats livet genom brott, upplever ofta att det är en extra psykisk påfrestning om brottet förblir ouppklarat. Många anhöriga menar att det i sådant fall är svårt att komma till den punkt då det som har hänt kan bearbetas och den anhörige därefter gå vidare. Att ett mord klaras upp och

att den skyldige döms är emellertid inte bara av stor betydelse för anhöriga till offret. Det kan också innebära en väldig lättnad för andra personer som varit misstänkta för brottet och som därigenom kan avföras från misstanke.

Preskription har bl. a. motiverats med att gärningsmannen efter lång tid inte skall behöva riskera att den tillvaro han eller hon har byggt upp skall raderas efter brottet på grund av en lagföring. Ett straff många år efter brottet kan tyckas drabba en person, som i övrigt levt skötsamt, onödigt hårt. Enligt vår uppfattning väger detta skäl mindre tungt ju allvarligare brott det är fråga om. När det rör sig om så allvarliga brott som exempelvis mord anser vi att den grova brottslingens intresse måste vika för de argument som talar för en lagföring. Dessutom finns det möjlighet att, med utnyttjande av bestämmelser om straffmätning, beakta bl.a. att det var länge sedan brottet begicks.

Av kapitel 6 framgår att det kan vara förenat med svårigheter att utreda gamla brott. Ett argument mot långa preskriptionstider är att bevisning försämras med tiden. Det förhållandet bör, enligt vår uppfattning, inte stå i vägen för de fall där det kan finnas övertygande bevisning för att en person begått ett allvarligt brott. Att svag bevisning skall leda till en ogillande dom – och inte en oriktig dom – är självklart.

Det står klart att utredningar av gamla brott kommer att ställa stora krav på samtliga aktörer i rättsväsendet. Enligt vår mening är de regler som styr åklagarnas och domstolarnas verksamhet betryggande för att processer rörande gamla gärningar kan hanteras på ett rättssäkert sätt. Det är likväl viktigt att alla aktörer i rättskedjan är uppmärksamma på de risker som kan komma att uppstå vid utredningar och rättegångar avseende gärningar som begåtts för länge sedan.

Vi har också pekat på att det finns anledning att vara uppmärksam på risken för att DNA-tekniken överskattas i den brottsutredande verksamheten eller som bevisning i domstol. Samtidigt kan konstateras att DNA-tekniken i många fall är ett utmärkt hjälpmedel i brottsbeivrande verksamhet. Det vore inte rationellt att inte tillvarata dess fördelar och vi utgår ifrån att

poliser, åklagare, advokater, domstolar och andra i rättsväsendet kontinuerligt följer upp de fördelar och nackdelar som DNA-teknikens utveckling innebär.

Även om flera gamla allvarliga brott klaras upp framöver, kommer det sannolikt inte att bli fråga om någon stor mängd brott som kommer att utredas sedan den nu gällande preskriptionstiden har löpt ut. De skäl som motiverar förändrade preskriptionstider är emellertid så starka att sådana förändringar bör genomgöras även om de endast kommer att ha betydelse i ett fåtal fall.

I någon mån kommer förändrade preskriptionsbestämmelser att medföra ökade kostnader för rättsväsendet. Det kommer emellertid för rättsväsendet som helhet endast att röra sig om marginella kostnader. Enligt vår uppfattning är det rimligt att prioritera resurser för att beivra så allvarlig brottslighet som det är fråga om.

Vi har i kapitel 5 berört vissa straffrättsliga frågor med internationell anknytning. Såvitt vi kan bedöma kommer förändrade preskriptionsbestämmelser varken att förhindra eller försvåra Sveriges straffrättsliga samarbete med andra stater.

Vår slutsats är således att det finns skäl att utsträcka preskriptionstiden för de allra allvarligaste brotten.

8.4 Hur skall preskriptionstiden utsträckas?

Bedömning: Om den tjugofemåriga preskriptionstiden skall förändras för något eller några allvarliga brott, bör den avskaffas.

I detta avsnitt försöker vi besvara frågan på vilket sätt preskriptionstiden skall utsträckas. Skall den förlängas – och i så fall med vilken tid – eller skall den avskaffas?

8.4.1 Överväganden

I förarbetena till 1926-års reform av strafflagen föreslogs en längsta preskriptionstid om tjugofem år. Ett skäl till att den längsta preskriptionstiden bestämdes till just tjugofem år var att benådning från livstids straffarbete normalt inte ägde rum förrän minst tjugo år av straffet hade förflutit. Det ansågs att preskriptionstiden inte borde vara kortare än den faktiska strafftiden.⁵

Rörande de internationella brotten är det självklart att preskription skall avskaffas, inte förlängas, i enlighet med Romstadgan. I den mån preskriptionsbestämmelser skall förändras beträffande andra allvarliga brott i svensk rätt, är det därför konsekvent om preskription avskaffas även för dessa. Dessutom är det svårt att annars finna en väl avvägd preskriptionstid. När är det inte längre skäligt eller rimligt att gärningsmannen skall ställas till ansvar för ett mord? Efter 30 år, 40 år, 45 år eller 50 år? Det är i princip omöjligt att finna en lämplig längsta preskriptionstid. Vi har vid vår jämförelse med hur preskriptionsreglerna ser ut i andra länder inte funnit preskriptionstider som är längre än trettio år. En trettioårig preskriptionstid kommer endast att innebära en marginell utvidgning av dagens regler.

Tjugofem år är en lång tid. Som nämnts tidigare blir de skäl som talar för preskription starkare ju längre tid som förflyter från gärningen. Vid de allra flesta brott får en så lång preskriptionstid anses tillräcklig. Om man finner att vissa brott är så allvarliga att en tjugofemårig preskriptionstid inte är tillfredsställande, menar vi att det är fråga om ett principiellt ställningstagande att gärningen inte bör omfattas av preskription överhuvudtaget. I praktiken blir det då gärningsmannens död som blir den yttersta gränsen för åtalspreskription.

⁵ SOU 1925:28, *Betänkande och förslag rörande ändring i strafflagens bestämmelser om preskription av straff*, s. 44.

8.5 Vilka brott bör undantas från preskription?

Bedömning och förslag: Utöver folkrättsbrott, grovt brott, och folkmord bör mord och dråp samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp undantas från preskription.

Samtliga brott med livstids fängelse i straffskalan bör inte undantas från preskription.

Det föreligger inte tillräckliga skäl för att utsträcka preskriptionstiden för våldtäkt, rån eller andra grova våldsbrott.

8.5.1 Utgångspunkter

Så som vi tidigare konstaterat bör bara de allra allvarligaste brotten undantas från preskription. Ett sätt att bedöma vilka brott som är allvarligast är att se till gärningarnas straffvärde. Lagstiftaren har genom straffskalorna gjort en bedömning av brottens straffvärde men det är självklart att det bland brott med samma straffskala finns kriterier som påverkar hur brotten kan graderas inbördes. Vidare måste varje enskild gärning bedömas individuellt. Genom brottsbalkens bestämmelser om straffvärde har domstolarna möjlighet att värdera varje gärning för sig.

Livstids fängelse är det strängaste straffet i svensk rätt och det är förbehållet de allvarligaste brotten. Utifrån denna lagstiftarens rangordning av brott kan det tyckas naturligt att undanta preskription för de brott som har livstids fängelse i straffskalan. Det är också denna modell som har valts i flera europeiska länder, t.ex. i Danmark och Finland. Det finns i Sverige närmare ett trettiotal brott som har livstids fängelse i straffskalan, se bilaga 3. Livstids fängelse kan utdömas för sjutton brott i fredstid och för ytterligare ett tiotal i krigstid.

Utöver straffvärdet kan uppsåtligt dödligt våld vara ett kriterium som gör att en gärning skall anses vara särskilt allvarlig. Förutom mord finns det ett antal brott som innefattar eller kan innefatta uppsåtligt dödligt våld, nämligen dråp, barnadråp,

folkmord, folkrättsbrott och terroristbrott.⁶ Preskriptionstiden för dessa brott är tio år för barnadrap, femton år för drap och tjugofem år för mord, folkmord och grovt folkrättsbrott. Eftersom livstids fängelse kan följa som straff på terroristbrott är preskriptionstiden för det brottet tjugofem år. Om terroristbrottet är mindre grovt kan högst sex års fängelse följa på brottet och preskriptionstiden är följaktligen tio år. Terroristbrott och folkmord är kvalificerade former av vissa brott som regleras i brottsbalken men de behöver inte innefatta uppsåtligt dödande. För uppsåtligt dödande som betraktas som mindre grovt finns särskilt s.k. privilegierade brott, nämligen drap och barnadrap.

Först och främst kan konstateras att alla brott som innefattar eller kan innefatta dödligt våld inte har ett lika högt straffvärde som mord. Av straffskalorna för de brott som innefattar uppsåtligt dödande följer att mord, folkmord och terroristbrott, som inte är mindre grovt, är svårare än drap och barnadrap. Brotten drap och barnadrap är brott som innefattar uppsåtligt dödande, men sett till straffvärdet är de lindrigare än en rad andra brott. Maximumstraffet är tio års fängelse för drap och sex års fängelse för barnadrap. Utifrån straffskalorna har alltså lagstiftaren rangordnat en mängd brott som inte innefattar uppsåtligt dödande som allvarigare än drap och barnadrap.

Drap är en gärning som alltid innefattar ett uppsåtligt dödande, men som med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller annars är att anse som mindre grovt. Straffvärdet för drap är betydligt lägre än för mord. Straffmaximum för drap är detsamma som straffminimum för mord.

Det torde vara relativt okontroversiellt att rangordna mord som ett av de allra svåraste brotten i svensk rätt. Vi inleder därför våra överväganden med att behandla mord. Därefter tar vi ställning till om det finns andra brott som är så allvarliga att de bör undantas från preskription. Bör samtliga brott som innefattar eller kan innefatta uppsåtligt dödande undantas? Eller

⁶ Om ett folkrättsbrott eller terroristbrott innefattar uppsåtligt dödande torde domstolen döma för den allvarigare graden av brott, varför de lindigare graderna av brotten inte bör kategoriseras bland brott som innefattar uppsåtligt dödande.

bör preskription avskaffas för de brott med det strängaste straffet, livstids fängelse, i straffskalan?

Vi konstaterar redan här att vi mot bakgrund av de särskilda omständigheter som gör att barnadråp har en mildare straffskala än mord och dråp, inte har funnit skäl att överväga förändrade bestämmelser om preskription för barnadråp.

8.5.2 Mord

Det torde råda en förhållandevis stor enighet om att mord är ett av de allra allvarligaste brotten i svensk rätt. Ett människoliv släcks ut och följderna av brottet kan aldrig återställas.

Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Endast ytterligare tre brott har tio års fängelse som straffminimum, nämligen uppror (18 kap. 1 § brottsbalken), högförräderi (19 kap. 1 § brottsbalken) och terroristbrott som innefattar mord (lagen om terroristbrott). Det stränga straffvärde som åsatts mord visar att lagstiftaren har funnit att det är ett av de allra allvarligaste brotten. Ett annat sätt att rangordna brott är att se till vilket straff som faktiskt döms ut sedan domstolarna bedömt gärningarnas straffvärde. En sådan jämförelse är naturligtvis svår att göra av flera skäl, framförallt därför att det är ovanligt med domar rörande uppror, högförräderi och många av de andra livstidsbrotten. Vi vill ändå peka på att i princip alla livstidsdomar i modern tid avser mord. Sedan brottsbalkens ikraftträdande har endast en person dömts till fängelse på livstid för annat brott, nämligen Stig Bergling som dömdes för grovt spioneri. I sammanhanget skall anmärkas att några personer har dömts såväl för mord som för grov mordbrand.⁷ Även grov mordbrand har livstids fängelse i straffskalan.

Mord är ett brott där en människa berövas livet. Det är ett brott med den allra strängaste straffskalan och i princip det enda brott i Sverige som domstolarna dömer till livstids fängelse för. I debatten om straffrättslig preskription framhålls ofta mord som

⁷ SOU 2002:26, *Frigivning från livstidsstraff*, s. 54.

ett brott som inte kan sonas. Det anses stötande att den som berövat annan livet inte skall kunna ställas till ansvar på grund av att gärningen har preskriberats. Sammantaget finns det alltså goda skäl för att påstå att mord är ett av de allra svåraste brotten i svensk rätt.

En anledning till att preskriptionsbestämmelserna nu ses över är, som nämnts, att polisens arbetsmetoder, t.ex. DNA-tekniken har utvecklats så att det finns större möjligheter att klara upp brott efter lång tid. Vid våra kontakter med de poliser som utreder gamla brott har vi upplysts om att det i fall med dödligt våld relativt ofta finns spår som med DNA-teknikens hjälp kan underlätta det brottsutredande arbetet. Framförallt har poliserna pekat på att det vid dagens brottsplatsundersökningar finns möjligheter att tillvarata spår i betydligt större utsträckning än för bara några år sedan. Vi har också, som framgår av kapitel 6, kunnat konstatera att polisen under senare år har klarat upp ett antal allvarliga gamla fall av dödligt våld. Visserligen har dessa brott inte varit äldre än att det har återstått en tid till preskription, men det visar ändå tydligt att möjligheterna att klara upp gamla brott har ökat. Vidare är DNA-tekniken förhållandevis ung och lagstiftningen med utökade möjligheter att ta DNA-prov samt registrering av DNA-profiler är helt ny. Dessa omständigheter i kombination med att polisens arbetsmetoder har utvecklats, framförallt beträffande hanteringen av spår vid brottsplatsundersökningar talar för att polisen i framtiden kan utreda gamla mord, även sådana som är äldre än tjugofem år.

Vi delar den uppfattning som framförs från många håll, att om det finns spår eller bevis som kan leda till att ett mord klaras upp är det stötande om reglerna om preskription förhindrar att gärningsmannen lagförs. Det är viktigt att samhället signalerar att den som begått ett mord inte skall kunna förbli ostraffad. Anhöriga till den som berövats livet genom brott har naturligtvis ett starkt intresse av att gärningsmannen lagförs. I sammanhanget är det också viktigt att påpeka att en brottsutredning efter lång tid inte bara kan leda till att åtal väcks mot

en gärningsman, utan också till att tidigare misstänkta kan uteslutas som gärningsman.

Vi tror inte att det kommer att bli fråga om många mordutredningar som är äldre än tjugofem år. Däremot kan de fall som kan komma att utredas ha stor betydelse såväl för allmänheten som för enskilda.

Mord är ett av de absolut svåraste brotten enligt svensk rätt. Det är också ett brott där tekniken kan leda till att fler gamla brott klaras upp. Dessa omständigheter talar enligt vår uppfattning starkt för att det är rimligt att särskilja mord från andra grova brott och undanta det från preskription.

8.5.3 Dråp

Mord och dråp är olika grader av samma brott. Gärningen – att uppsåtligen beröva annan livet – är densamma. Det mindre grova brottet, dråp, har en lägre straffskala och en kortare preskriptionstid, än det svårare brottet mord.

Vi har tidigare redogjort för att de nuvarande bestämmelserna om preskription bygger på principen om att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Det ligger därför nära till hands att föreslå att dråp även fortsättningsvis skall ha en kortare preskriptionstid än mord. Å andra sidan har vi konstaterat att *uppsåtligt dödande* är ett kriterium som gör en gärning särskilt allvarlig. Sett ur detta perspektiv finns det skäl att förorda att mord och dråp skall behandlas likvärdigt i preskriptionshänseende.

Vi har också övervägt om det är lämpligt att förorda en preskriptionstid om tjugofem år för dråp. Skillnaden i straffvärde mellan mord och dråp skulle då i någon mån återspeglas i preskriptionsbestämmelserna. Även en sådan ordning skulle emellertid innebära ett frångående av principen att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid.

Såväl det allmänna som det enskilda intresset av att förebygga och beivra uppsåtligt dödande torde vara lika starkt beträffande dråp som beträffande mord. För den som berövas livet saknar

det betydelse om gärningen rubriceras som mord eller dråp. Även för allmänheten och anhöriga till offret torde effekten av brottet ha större innebörd än gärningens rättsliga benämning. För dessa kan det därför vara svårt att motivera varför en form av uppsåtligt dödande skall preskriberas men inte den andra.

Gränsdragningen mellan mord och dråp avgörs genom rättsliga avvägningar. Av avsnitt 7.3.1 framgår att denna åtskillnad inte är helt enkel att göra. Det går inte att komma ifrån att likartade gärningar kan komma att rubriceras olika. Vid våra kontakter med polis och åklagare har det framgått att vid många brottsutredningar som avser dödligt våld, är det länge oklart hur gärningen kommer att rubriceras. Det står kanske inte klart förrän domstolen dömt i målet. Även om åklagaren åtalat för mord är det nämligen först genom domstolens dom som det slutligt avgörs hur en gärning skall rubriceras.

Gärningens rubricering har betydelse för preskriptionstidens längd. Redan med dagens bestämmelser kan man tänka sig att åklagaren väcker åtal för mord, att domstolen finner att gärningen skall rubriceras som dråp och att brottet därmed är preskriberat. Detta torde dock endast i undantagsfall förekomma eftersom det är förhållandevis ovanligt att brott leder till åtal efter så många år. I framtiden kommer det emellertid sannolikt att vara vanligare att allvarliga gärningar utreds och leder till åtal efter lång tid. Skillnaden i preskriptionstid mellan mord och dråp kommer då att få större betydelse än i dag. En bibehållen preskriptionstid om femton år för dråp och ingen preskriptionstid för mord kommer att leda till konsekvenser för utredningar av gamla brott med dödlig utgång. Det finns en risk för att polis och åklagarväsende lägger ned resurser på att utreda gamla brott med dödligt våld och att det först i domstol framkommer att gärningen skall rubriceras som dråp och därmed är preskriberad, vilket kan leda till onödiga rättegångar och olägenheter för misstänkta och målsägande. Det kan också tänkas att åklagaren inte tror sig kunna styrka mord och därför väljer att inte väcka åtal för en gärning som innefattar uppsåtligt dödande, trots att gärningen kanske skulle ha bedömts som mord av en domstol.

De poliser och åklagare som vi har talat med har också uttryckt att samma bestämmelser om preskription bör gälla för mord och dråp. Även om både mord och dråp undantas från preskription kommer nämnda problem i någon mån att kvarstå. Åklagaren kan t. ex. åtala för mord eller dråp, domstolen kan komma fram till att gärningen skall bedömas som vållande till annans död och därmed vara preskriberad.

De praktiska konsekvenser som vi har beskrivit kanske inte ensamma har en sådan tyngd att de motiverar ett frångående av principen om att gärningar med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Det finns emellertid ytterligare skäl som talar för att mord och dråp bör behandlas likvärdigt i preskriptionshänseende.

Ett brott där en människa uppsåtligen berövas livet är ett utomordentligt allvarligt brott. Enligt vår uppfattning är det viktigt att sträva efter en ordning där så många som möjligt av dessa brott klaras upp. Det är angeläget att samhället tydligt signalerar att det är oacceptabelt att uppsåtligen beröva någon annan livet.

För allmänheten och enskilda torde det vidare framstå som lika stötande att bestämmelser om preskription förhindrar att en person som uppsåtligen berövat en annan människa livet straffas, oavsett om brottet rubriceras som mord eller dråp.

Om uppsåtligt dödligt våld ställs upp som ett kriterium för att en gärning skall undantas från preskription bör det, enligt vår mening, med undantag för barnadrap, ske för samtliga gärningar som innefattar ett sådant uppsåt.

8.5.4 Terroristbrott

Terroristbrott är ett brott som i vissa fall består av uppsåtligt dödande. Mord och dråp kan nämligen, om vissa förutsättningar är uppfyllda, bedömas som terroristbrott. Förutom att gärningen allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation skall avsikten med gärningen vara att

1. injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp,
2. otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller
3. allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.

De skäl som tidigare anförts för att mord och dråp enligt 3 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken inte bör preskriberas gäller även för terroristbrott i de fall gärningen begås genom mord eller dråp. Vidare bör nämnas att terroristbrott riktas mot två skyddsintressen, dels den enskilde som berövas livet, dels en stat eller en mellanstatlig organisation. Detta kan anföras för att ett terroristbrott som begås genom mord eller dråp skall anses som svårare än mord och dråp enligt brottsbalken. I sammanhanget skall också anmärkas att det har diskuterats om terroristbrott skall omfattas av den Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. Det är möjligt att terroristbrotten framöver kommer att omfattas av domstolens jurisdiktion och därmed undantas från preskription.

En naturlig konsekvens av att slopa preskriptionstiden för mord och dråp är enligt vår mening att terroristbrott som begås genom mord eller dråp inte heller skall preskriberas.

8.5.5 Brott med livstids fängelse i straffskalan

Preskriptionsinstitutet bygger på tanken att *svårare* brott har längre preskriptionstid än mindre allvarliga brott. Såvitt vi känner till har denna princip inte kritiserats. Tvärtom har lagstiftaren och andra poängterat och understrukit vikten av principen i flera sammanhang. Brottets svårhet relateras enligt gällande preskriptionsregler till det straff som är stadgat för brottet.

Livstids fängelse är det strängaste straffet i svensk rätt och är förbehållet de allvarligaste brotten. Om man utgår ifrån denna lagstiftarens gradering av brott kan det tyckas naturligt att brott som kan straffas med livstids fängelse inte skall preskriberas. Det är också denna lösning som har valts i många av de länder som inte tillämpar preskription för alla brott. Det är viktigt att preskriptionsbestämmelserna är enkla och överskådliga. En modell där brott med livstids fängelse i straffskalan undantas från preskription har flera fördelar vad gäller den lagtekniska utformningen. Systematiken i 35 kap. brottsbalken kan behållas och det behövs inte några omfattande följdändringar.

Ett annat alternativ är att avskaffa preskription för de brott som har det högsta minimistraffet, nämligen tio års fängelse. De brott som då skulle undantas från preskription är mord, uppror, högförräderi samt terroristbrott där gärningen innefattar mord. Det skulle innebära att betydligt färre brott skulle undantas från preskription.

Vi har dock funnit att det finns skäl som talar emot att låta straffvärdet ensamt avgöra vilka brott som bör undantas från preskription. Som nämnts är det närmare ett trettiootal brott som har livstids fängelse i straffskalan. Flera av dessa brott har ett förhållandevis lågt straffminimum, t.ex. grovt sabotage och kapning, grovt brott, vilka båda har ett straffminimum om två års fängelse, medan andra brott som t.ex. mord och uppror har ett straffminimum om tio års fängelse. De flesta av gärningarna innefattar inte dödligt våld och många innefattar inte fysiskt våld över huvud taget. Det är vidare flera brott med livstids fängelse i straffskalan som sällan, eller i princip aldrig, förekommer. Beträffande de allra flesta brott med livstids fängelse i straffskalan saknas således skäl att förändra preskriptionstiderna. Det bör inte föreslås mer långtgående förändringar än det finns behov av. Vi förordar därför inte en modell där samtliga brott med livstids fängelse i straffskalan undantas från preskription.

En modell där de brott som har ett straffminimum om tio års fängelse undantas från preskription skulle omfatta endast fyra brott. Visserligen kan mord, uppror, högförräderi samt

terroristbrott som innefattar mord med fog anses som de allra allvarligaste brotten i svensk rätt. Som de främsta argumenten för att avskaffa preskriptionstiden för allvarliga brott anförs dock dels att det är stötande att den som berövar annan livet inte skall kunna lagföras, dels att DNA-tekniken och andra tekniker förbättrar förutsättningarna att klara upp gamla brott. Inga av dessa skäl lämpar sig särskilt väl för uppror eller högmålsbrott. Vi förespråkar därför inte heller en modell där de brott som har ett straffminimum om tio års fängelse skall undantas från preskription.

8.5.6 Andra allvarliga brott

När frågan om förändrade preskriptionsbestämmelser debatteras, nämns ofta våldtäkt, rån och grova våldsbrott som exempel på brott där det kan finnas anledning att förlänga eller avskaffa preskriptionstiderna. Vi har därför funnit att vi bör beröra dessa brott särskilt. Såsom vi har uppfattat det är det främst två argument som gör att just dessa brott förs fram. Ett argument är att brotten är integritetskränkande. Det andra skälet är att det är relativt vanligt med spår vid denna typ av brottslighet och att DNA-spår, framförallt vid våldtäkt, uppfattas som jämförelsevis tillförlitliga.

Våldtäkt

Bestämmelsen om våldtäkt finns i 6 kap. 1 § brottsbalken.

1 §

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av

medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgräpat sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Preskriptionstiden för våldtäkt av normalgraden och det mindre grova brottet är tio år. Grov våldtäkt har en preskriptionstid om femton år.

Våldtäkt är utan tvekan ett av de mest integritetskränkande brotten i svensk rätt. Ett typiskt spår vid våldtäkt är sädesvätska. Risker för att ett sådant spår planteras får betraktas som liten i jämförelse med vad som gäller för många andra spår. Utifrån sädesvätska finns goda möjligheter att säkra en DNA-profil.

I kapitel 6 har vi redogjort för att det sedan den 1 januari 2006 finns utökade möjligheter att ta DNA-prov samt att registrera dem i DNA-registret och utredningsregistret. Bestämmelserna antas medföra att fler brott kommer att klaras upp. Det förekommer redan nu att när nytagna DNA-profiler förs in i DNA-registret, dessa matchar spår från våldtäkter. Sådana sammanträffanden kan förväntas öka allteftersom de nya reglerna tillämpas fullt ut och det kan tyckas otillfredsställande om regler om preskription förhindrar lagföring i sådana fall.

Rörande brott som innefattar uppsåtligt dödande har vi funnit att det finns skäl att frånga principen om ett samband mellan brottens straffvärde och preskriptionstidens längd. Vår uppfattning är emellertid att sådana undantag bör präglas av restriktivitet. Att kriminaltekniken medfört att möjligheten att klara upp vissa brott har ökat, är inte ensamt ett berättigat skäl för att frånga den grundläggande principen. Att det rör ett

särskilt integritetskränkande brott utgör inte heller, enligt vår mening, ett så tungt skäl att gällande preskriptionstider bara av den anledningen bör förlängas. Det finns många andra brott mot person som kan uppfattas som mycket integritetskränkande. Inte heller brottets straffvärde talar för att just våldtäkt bör särregleras. Vi förordar därför inte några förändrade preskriptionstider för våldtäkt. I sammanhanget bör påpekas att om våldtäkt begås mot ett barn eller en omyndig person så börjar preskriptionstiden att löpa först då denne fyllt arton år (35. kap. 4 § andra stycket brottsbalken), vilket i många fall medför att preskriptionstiden är betydligt längre än tio respektive femton år. I vissa fall, om brottet begås mot ett litet barn, kan den till och med vara längre än tjugofem år.

Grova våldsbrott och rån

Bestämmelser om misshandel finns i 3 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken. Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel.

Straffet för misshandel är fängelse i två år, eller om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader. För grov misshandel är straffet fängelse i lägst ett år och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Preskriptionstiden för misshandel är fem år och för grov misshandel femton år.

I 8 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken finns bestämmelser om rån. Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, döms för rån. Detsamma skall gälla om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och

skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Straffet för rån är fängelse, lägst ett och högst sex år. Straffet för grovt rån är fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller om han eljest visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning. Preskriptionstiden för rån är tio år och för grovt rån femton år.

Misshandel och rån leder, liksom våldtäkt, i många fall till långvariga, allvarliga psykiska men för den som drabbas. Typiska spår vid rån kan vara saliv eller hår på rånarluva eller andra klädesplagg, men även film från en övervakningskamera. Vid våldsbrott kan det förekomma blodspår eller fingeravtryck på gärningsplatsen och på vapen och andra tillhyggen. Utifrån hår, blod och saliv kan, som vi tidigare redogjort för, en DNA-profil fastställas. Även en filminspelning av ett brott eller fingeravtryck kan vara ett bra spår och bevismedel.

Som vi tidigare poängterat bör principen om ett samband mellan brottens straffvärde och preskriptionstidens längd frångås endast i undantagsfall och om det föreligger goda skäl. Det finns annars en risk att det sedan lång tid tillbaka gällande och i normalfallet väl fungerande systemet luckras upp allt för mycket. Samma argument som talar mot att särreglera våldtäktsbrott i preskriptionshänseende talar mot att särreglera misshandel och rån. Att det är fråga om allvarliga brott där det kan förekomma bra spår och goda bevis utgör, enligt vår uppfattning, inte tillräckliga skäl för att förlänga preskriptionstiderna. Vi har inte heller funnit några andra skäl som talar för att utsträcka preskriptionstiderna för misshandel och rån.

Avslutande synpunkter

Vi har inte funnit skäl att föreslå utsträckta preskriptionstider för andra brott än de s.k. internationella brotten och brott som innefattar uppsåtligt dödande. Våldtäkt, rån och misshandel är visserligen allvarliga brott som kan leda till svåra följder för den som drabbas. Det finns också en mängd andra allvarliga brott som är så svåra att det vid en första anblick kan tyckas finnas skäl för förlängda preskriptionstider, t.ex. människorov eller vållande till annans död. Det är emellertid mycket svårt att vikta olika typer av brott mot varandra och det är därför som den nuvarande principen att brottets straffvärde bestämmer preskriptionstidens längd bör bibehållas i största möjliga utsträckning. Vi har därför begränsat våra förslag i denna del till brott som innefattar uppsåtligt dödande.

Det kan tyckas att en sådan avgränsning kan leda till otillfredsställande resultat, eftersom det finns flera andra allvarliga uppsåtliga brott som kan leda till många människors död, t.ex. grov mordbrand och grovt sabotage. Vid den s.k. diskoteksbranden i Göteborg 1998 avled 63 ungdomar. Det kan uppfattas som stötande att ett sådant brott skall preskriberas tidigare än t.ex. ett dråp av en person. Den avgörande skillnaden mellan brotten i exemplet är emellertid gärningsmannens uppsåt. Uppsåt att döda eller uppsåt att anlägga brand som innebär *fara* för annans liv eller hälsa. Skillnaden kan uppfattas som oklar. I uppsåtet för grov mordbrand ligger ju att gärningsmannen insett *risken* för att människors liv kan komma att spillas. Men vid grov mordbrand når man inte fram till eventuellt uppsåt eller likgiltighetsuppsåt i förhållande till den dödliga utgången. Vi menar att uppsåtet i förhållande till effekten bör ha betydelse för brottets *svårhet*. Om åklagaren kan styrka att den som anlade branden hade uppsåt att döda kan gärningsmannen med de föreslagna reglerna åtalas för mord även efter tjugofem år. Om det däremot inte kan styrkas att det funnits något uppsåt att döda så blir det fråga om grov mordbrand och gärningen kan komma att preskriberas. Samma gränsdragning kan bli aktuell

mellan dråp å ena sidan och grov misshandel och vållande till annans död å andra sidan.

Man kan vidare tänka sig att exempelvis mord ingår som ett led i uppror eller högförräderi. I sådana fall föreligger brottskonkurrens. Om mord är undantaget från preskription kan emellertid åtal väckas för mord efter tjugofem år, även om det andra brottet är preskriberat. Om det är fråga om s.k. ideal brottskonkurrens kan påföljd, enligt den nuvarande bestämmelsen i 35 kap. 1 § andra stycket brottsbalken, dömas ut även för det andra brottet.

8.6 Försök, förberedelse och stämpling till brott m.m.

Bedömning och förslag: Försök till mord, dråp, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp bör inte preskriberas.

Förberedelse och stämpling till sådana brott bör dock preskriberas på samma sätt som i dag.

De s.k. osjälvständiga brottsformerna försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott samt underlåtenhet att avslöja eller hindra brott behandlas i 23 kap. brottsbalken. Bestämmelserna utvidgar det straffbara området utöver de gränser som följer av brottsbeskrivningarna i de särskilda straffstadgandena. Försök, förberedelse och stämpling är straffbara då det särskilt anges. Bestämmelsen om medverkan i 4 § gäller alla brottsbalksbrott samt de brott i specialstraffrätten för vilka fängelse är föreskrivet. I 6 § föreskrivs att underlåtenhet att avslöja eller hindra brott är straffbar i de fall där det särskilt anges.

Beträffande mord, dråp, folkmord och terroristbrott finns särskilda stadganden som föreskriver att försök, förberedelse, stämpling samt underlåtenhet att avslöja brotten är straffbart. Försök, förberedelse och stämpling till folkrättsbrott är däremot inte straffbart.

Av 23 kap. 1 § andra stycket brottsbalken framgår att straff för försök får bestämmas till högst vad som gäller för fullbordat brott. Även för medhjälp och anstiftan kan dömas till samma straffmaximum som för fullbordat brott. Vad gäller förberedelse och stämpling, däremot, framgår av 2 § tredje stycket samma kapitel att straffet skall bestämmas under den högsta gräns som gäller för fullbordat brott. Som tidigare nämnts innebär formuleringarna *ej kan följa å brottet* respektive *kan följa å brottet* i 35 kap. 1 § brottsbalken att straffskalorna skall korrigeras med de allmänna bestämmelser som utvidgar eller inskränker straffskalorna. Det innebär att för försök, medhjälp och anstiftan till t.ex. mord kan dömas till livstids fängelse varför preskriptionstiden för dessa brott kan uppgå till tjugofem år. Eftersom straff för förberedelse och stämpling alltid skall bestämmas under den högsta gränsen för fullbordat brott kan inte livstids fängelse följa på t.ex. förberedelse till mord och preskriptionstiden kan därför som längst uppgå till femton år.

Enligt nuvarande bestämmelser är preskriptionstiden för försök, medhjälp och anstiftan till mord, folkmord och terroristbrott tjugofem år, dvs. lika lång som för fullbordat brott av gärningsman, medan förberedelse och stämpling till nämnda brott har en preskriptionstid om femton år. Detta följer, som sagt, av principen om ett samband mellan straffskalan och preskriptionstidens längd som uttrycks i 35 kap. 1 § brottsbalken. Om vissa brott undantas från preskription enligt vårt förslag utesluts de från denna ordning och det krävs då särskild reglering beträffande de osjälvständiga brottsformerna. Frågan uppkommer i sådant fall om försök, medhjälp och anstiftan till mord, dråp, folkmord och terroristbrott också bör undantas från preskription eller om dessa brott även framöver bör preskriberas. I sammanhanget bör påpekas att Internationella straffrättsutredningen inte särskiljde de osjälvständiga brottsformerna i preskriptionshänseende. Enligt förslaget till lag om internationella brott undantas samtliga de brott för vilket högre straff än fängelse sex år är föreskrivet från preskription.

Bestämmelsen om medverkan i 23 kap. 4 § brottsbalken är tillämplig även utan att det uttrycks särskilt. Det medför således att medverkan till sådana brott som är undantagna från preskription inte heller kommer att preskriberas.

För underlåtenhet att avslöja eller hindra brott kan dömas till fängelse i högst två år och preskriptionstiden är således fem år. Vi föreslår inte några ändringar i detta avseende.

8.6.1 Försök

23 kap. 1 § brottsbalken

Har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Straff för försök bestämmes högst till vad som gäller för fullbordat brott och må ej sättas under fängelse, om lägsta straff för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver.

Vi har tidigare konstaterat att endast de allra allvarligaste brotten bör undantas från preskription och att denna bedömning bör göras restriktivt. Med en sådan utgångspunkt ligger det nära till hands att föreslå att det även fortsättningsvis skall finnas en preskriptionstid för de osjälvständiga brottsformerna. Det skulle, beträffande försök, ligga i linje med uttalanden i förarbetena om att huvudprincipen är att straffet för försök skall sättas lägre än det straff som skulle följa på det fullbordade brottet. Enligt den tidigare gällande Strafflagen skulle straff för försök sättas under det straff som gällde för fullbordat brott. Straffsatsen för försöksbrott stäckte sig fram till ett maximum som låg närmast under straffmaximum för det fullbordade brottet. I förarbetena till brottsbalken föreslog Straffrättsutredningen att denna huvudprincip skulle gälla även fortsättningsvis, men att möjlighet skulle finnas att i undantagsfall döma till ett lika strängt straff som för det fullbordade

brottet.⁸ Utredningen resonerade kring att den omständigheten att ett brott inte fullbordats ofta är ett indicium på en mindre samhällsfarlighet hos gärningsmannen – denne har t. ex. saknat det förutseende eller den kallblodighet som krävts för att kunna genomföra brottsplanen. Å andra sidan konstaterade utredningen att omständigheterna i vissa fall kunde vara sådana att försökshandlingen framstår som lika allvarlig som det fullbordade brottet. Det kan t. ex. vara fallet om fullföljandet hindras av helt tillfälliga omständigheter. Utredningen kom därför fram till att straffet för försöksbrotten borde kunna uppgå högst till vad som är stadgat för det fullbordade brottet. Regeringen tillstyrkte förslaget och bestämmelsen fördes in i andra stycket.

Det ligger i sakens natur att ett försök till brott oftast inte är att betrakta som lika allvarligt som ett fullbordat brott, effekten har ju inte inträffat. De uttalanden som gjorts i förarbetena rörande försök talar också för att försöksbrott skall anses som mindre allvarliga än fullbordade brott. Samtidigt finns det, som Straffrättsutredningen anförde, försöksbrott som kan framstå som i princip lika allvarliga som ett fullbordat brott. Det kan t.ex. vara fråga om ett långt framskridet försök till mord som innebär att målsäganden får livsvariga invalidiserande skador, eller ett försök till mord där det endast är rena tillfälligheter, utanför gärningsmannens kontroll, som gör att målsäganden inte avlider.

Enligt nuvarande bestämmelser har försöksbrotten samma straffmaximum och preskriptionstid som de fullbordade brotten. Vi har funnit att det finns skäl att bibehålla den ordningen, vilket medför att försök till mord, dråp, folkmord och terroristbrott som innefattar uppsåttligt dödande också bör undantas från preskription. Skälen för detta är främst att det i vissa fall finns anledning att bedöma försöksbrotten som lika allvarliga som de fullbordade brotten. Att det sedan ofta finns omständigheter som gör att försöksbrotten skall bedömas som mindre allvarliga

⁸ SOU 1953:14, *Förslag till brottsbalk*, s. 359 f.

än fullbordade brott har domstolen att ta hänsyn till vid straffmätningen.

8.6.2 Förberedelse och stämpling

23 kap. 2 § brottsbalken

Den som, med uppsåt att utföra eller främja brott,

1. tar emot eller lämnar pengar eller annat som betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförande av ett brott, eller

2. skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott, skall i de fall det särskilt anges dömas för förberedelse till brottet, om han inte gjort sig skyldig till fullbordat brott eller försök.

I de fall det särskilt anges döms för stämpling till brott. Med stämpling förstås, att någon i samråd med annan beslutar gärningen eller att någon söker anstifta annan eller åtar eller erbjuder sig att utföra den.

Straff för förberedelse eller stämpling skall bestämmas under den högsta och får sättas under den lägsta gräns som gäller för fullbordat brott. Högre straff än fängelse i två år får bestämmas endast om fängelse i åtta år eller däröver kan följa på det fullbordade brottet. Om faran för att brottet skulle fullbordas var ringa, skall inte dömas till ansvar.

Eftersom straffet för förberedelse och stämpling skall sättas under det högsta straff som gäller för det fullbordade brottet kan aldrig livstids fängelse följa på förberedelse eller stämpling. Följaktligen är den längsta preskriptionstiden för brotten femton år. Förberedelse och stämpling anses vara ett första stadium på vägen fram mot ett fullbordat brott. De ligger tidigare än försöksstadiet och i konsekvens härmed får inte straffet sättas lika högt som för fullbordat brott. Vi har tidigare understrukt att man bör inta en restriktiv hållning vad gäller att utsträcka preskriptionstiderna. Mot bakgrund härav har vi inte funnit skäl att föreslå ändrade bestämmelser beträffande förberedelse och stämpling.

8.7 Påföljdspreskription och s.k. absolut preskription

Förslag: De brott som undantas från åtalspreskription bör även undantas från påföljdspreskription och s.k. absolut preskription.

Påföljdspreskription innebär att ett ådömt straff bortfaller om straffet inte börjar verkställas inom viss tid från det att domen vann laga kraft. Av bestämmelsen, som finns i 35 kap. 8 § brottsbalken, följer att tiden för påföljdspreskription är trettio år när livstids fängelse ådömts. Det vore, enligt vår mening, stötande om den som begått ett brott som undantagits från åtalspreskription kan undgå straff genom att under viss tid hålla sig undan verkställighet. De brott som enligt vårt förslag bör undantas från preskription är i och för sig av den art att gärningsmannen torde vara frihetsberövad vid tiden för domslutet. Gärningsmannens möjligheter att hålla sig undan verkställighet får därför bedömas som relativt små. Inte desto mindre kan det inte uteslutas att det kan finnas situationer då gärningsmannen är på fri fot då domen vinner laga kraft. Av 35 kap. 9 § brottsbalken följer att om verkställighet av ett fängelsestraff avbryts blir bestämmelsen om påföljdspreskription i 35 kap. 8 § tillämplig beträffande den tid som återstår av straffet. Utöver detta är det fråga om en princip som bör upprätthållas. Om ett brott bedöms som så allvarligt att det bör undantas från åtalspreskription bör det också undantas från påföljdspreskription.

Av samma skäl bör inte bestämmelsen om s.k. absolut preskription i 35 kap. 6 § brottsbalken upprätthållas för de brott som undantas från åtalspreskription.

8.8 Ungdomar

Förslag: Den längsta preskriptionstiden för brott som någon begår innan han eller hon fyllt tjuogoett år bör fortfarande vara femton år.

För brott som någon begått innan han eller hon fyllt femton år får inte dömas till påföljd. Detta framgår av 1 kap. 6 § brottsbalken. Av 30 kap. 5 § brottsbalken framgår att för brott som någon begått före arton års ålder får dömas till fängelse endast om det finns synnerliga skäl och för brott som någon begått efter arton års ålder men före tjuogoett års ålder får dömas till fängelse bara om det finns särskilda skäl. Enligt nuvarande ordning är den längsta preskriptionstiden femton år för ett brott som någon begått efter femton års ålder, men innan han eller hon har fyllt tjuogoett år. Detta följer av 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken och 35 kap. 1 § samma balk. I det förstnämnda lagrummet stadgas att ingen får dömas till livstids fängelse för brott som han eller hon begått före tjuogoett års ålder. Eftersom livstids fängelse således inte kan följa på brottet får 35 kap. 1 § första stycket 5 brottsbalken inte tillämpas. Såvitt vi känner till har det inte riktats någon kritik mot den nuvarande ordningen.

Som framgår av avsnitt 5.1.1 preskriberas inte brott med livstids fängelse i straffskalan i Danmark. För den som begått brott innan arton års ålder finns dock särskilda bestämmelser som medför att den längsta preskriptionstiden för brottet är tio år. Internationella brottmålsdomstolen har inte jurisdiktion över personer under arton år och i Internationella straffrättsutredningens förslag till lag om internationella brott föreslogs inte någon särskild reglering med anledning av gärningsmannens ålder. Enligt förslaget skulle således även brott som någon begått mellan femton och tjuogoett års ålder komma att undantas från preskription.

Mot bakgrund av att gällande svensk straffrätt föreskriver lindrigare bestämmelser om preskription för unga personer, ligger det nära till hands att förorda att detta bör gälla även i fortsättningen. De skäl som talar för att unga personer skall

särregleras i detta hänseende måste emellertid vägas mot de skäl som talar för att preskription bör slopas för vissa brott. Som vi har konstaterat tidigare finns det starka motiv för att brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld utreds och beivras. Det är rimligt att detta synsätt återspeglas i preskriptionstiderna för brott som begås även av unga personer.

Redan med nuvarande ordning blir det en betydande skillnad i preskriptionstid för t.ex. ett mord som begås av en tjuugoåring och ett mord som begås av en person som fyllt tjuogoett år. Tjuugoåringens brott preskriberas efter femton år, medan det brott som den som fyllt tjuogoett år begått preskriberas först efter tjugofem år. Denna skillnad kan komma att bli än mer markant, om det mord tjuogoettåringen begått inte preskriberas. Vi har därför övervägt om det bör konstrueras en särskild ordning för de fall när ett brott som är undantaget från preskription begås av en person som inte fyllt tjuogoett år. Man skulle kunna tänka sig en preskriptionstid om exempelvis tjugofem år i dessa fall. En sådan ordning skulle utjämna den "tröskeeffekt" som nämnts.

Enligt nu gällande rätt har en persons ungdom betydelse vid val av påföljd, straffmätning och för preskriptionstidens längd. Det finns inga tecken på att denna ordning inte är tillfredsställande. Frågan uppkommer då om de skäl som talar för att vissa brott helt bör undantas från preskription är så starka att de bör gälla även för brott som begås av personer mellan femton och tjuogoett år. Vi har vid denna avgängning slutligen stannat för att de skäl som talar för att barn och unga vuxna särregleras beträffande påföljd och straffmätning bör ha företräde även vid preskription. Vi har inte funnit skäl att föreslå någon annan åldersgräns än tjuogoett år.

Den föreslagna ordningen medför att polisen kan komma att utreda allvarliga brott som är äldre än femton år och där det senare visar sig att en misstänkt gärningsman vid gärnings-tillfället var under tjuogoett år varför brottet är preskriberat. Så kan ske redan i dag men de föreslagna reglerna kan komma att medföra att mer utredningsresurser läggs ned i onödan. Denna

olägenhet blir emellertid en oundviklig konsekvens av att unga gärningsmän särregleras i preskriptionshänseende.

8.9 Absolut åtalsplikt⁹

Bedömning: Det finns inte skäl att ändra nuvarande bestämmelser om åtalsplikt och åtalsunderlåtelse i 20 kap. 6 och 7 §§ rättegångsbalken.

I vårt uppdrag har ingått att överväga om gällande bestämmelser om åtalsunderlåtelse är tillräckliga för att beakta de särskilda problem som kan uppkomma om preskription avskaffas för vissa brott.

8.9.1 Nuvarande ordning

Åklagaren har en skyldighet att väcka åtal

I 20 kap. 6 § rättegångsbalken finns en bestämmelse om åklagarens skyldighet att väcka åtal. Enligt paragrafen skall åklagaren, om inte annat är stadgat, väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal. Principen innebär att åklagaren är skyldig att väcka åtal så snart bevismaterialet är sådant att åklagaren på objektiva grunder kan anta att den misstänkte blir fälld.

Bestämmelsen, som fick sin nuvarande lydelse vid tillkomsten av brottsbalken, ger uttryck åt den i svensk rätt sedan gammalt upprätthållna principen om *obligatoriskt åtal* (ofta betecknat som absolut åtalsplikt). I förarbetena till rättegångsbalken diskuterades om man borde hålla fast vid grundsatsen om obligatoriskt åtal eller om man skulle gå över till ett system med *fakultativt åtal* (förr benämnt relativ åtalsplikt). Processkommissionen förde bl.a. följande resonemang.¹⁰ Det finns otvivelaktigt ett

⁹ Beskrivningen av gällande rätt bygger i huvudsak på Fitger, *Rättegångsbalken, del 2* samt *Riksåklagarens cirkulär*, RÅC I:124.

¹⁰ SOU 1926:32, *Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Andra delen. Rättegången i brottmål*, s. 35.

behov av att i speciella fall kunna avvika från en strikt tillämpning av ett straffbud. Det kan nämligen under vissa omständigheter inträffa att straff för en handling som av lagen betecknas som brottslig inte kan anses påkallat av det allmännas intresse. Att då utkräva straff måste anses som en onödig och olämplig hårdhet. Sådana överväganden är enligt sakens natur aktuella vid företrädesvis mindre brott. Åtskilliga fördelar står att nå, om man medger åklagaren rätt att underlåta att väcka åtal i sådana fall där han eller hon anser att det allmännas intresse inte påkallar bestraffning av den som efter lagens bokstav har begått ett brott. Det möter emellertid "allvarsamma betänkligheter" att ge åklagaren en sådan befogenhet. Det material som åklagaren har tillgång till är ofta inte av beskaffenhet att utgöra fullt tillfredställande grund för frågans bedömning. Tillämpningen kan befaras bli ojämn, så att åtal ibland väcks och ibland underlåts i väsentligen likartade fall. Även om objektiva och fullt giltiga grunder alltid blir bestämmande för åklagarens beslut, skulle en misstanke om motsatsen kunna uppkomma, när det visar sig att ett notoriskt brott åtalas i det ena fallet och lämnas obeivrat i det andra. Processkommissionens resonemang mynnade ut i slutsatsen att man borde behålla systemet med obligatorisk åtalsplikt.

Frågan om den absoluta åtalsplikten bör behållas som grundregel har aktualiserats också i samband med senare reformer. I sitt betänkande *Färre brottmål* ägnade Åtalsrättsutredningen frågan om absolut åtalsplikt åtskillig uppmärksamhet.¹¹ Utredningen stannade för att föreslå att ordningen med absolut åtalsplikt som grundregel skulle behållas. Även Åklagarutredningen kom fram till att den grundläggande regeln om åtalsplikt borde behållas.¹²

Principen om absolut åtalsplikt är således gammal och har stått sig genom ett antal reformer.

Den i 20 kap. 6 § rättegångsbalken intagna reservationen "om ej annat är stadgat" rymmer ett antal undantag. Dels kan

¹¹ SOU 1976:47, *Färre brottmål*.

¹² SOU 1992:61, *Ett reformerat åklagarväsende*.

lindrigare brottslighet beivras genom strafförelägganden, dels kan åtal underlåtas med stöd av reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. 7 § rättegångsbalken eller enligt föreskrift i annan författning.

Åtalsunderlåtelse

I 20 kap. 7 § rättegångsbalken regleras åklagarens möjligheter att underlåta att väcka åtal för brott. För misstänkta som inte fyllt arton år finns särskilda bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Ett beslut om åtalsunderlåtelse innefattar ett konstaterande av åklagaren att den misstänkte har begått ett visst brott för vilket åtal inte skall väckas. I princip förutsätter därför ett beslut om åtalsunderlåtelse att utredningen är fullständig och att det är klarlagt att den misstänkte har begått brottet. Eftersom det måste stå helt klart att den misstänkte verkligen har begått brottet krävs det i praktiken normalt att denne har erkänt. Är bevisningen otillräcklig skall ett beslut att inte väcka åtal motiveras med hänsyn till det och inte med hänsyn till reglerna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken. Det får inte heller föreligga någon tveksamhet i rubriceringsfrågan. Ibland kan därför åtal vara motiverat för att undanröja ovisshet om hur gärningen skall bedömas. Målsägandens inställning i åtalsfrågan saknar avgörande betydelse, vilket inte hindrar att åklagaren kan vara lyhörd för målsägandens inställning i saken, t.ex. i sådana fall där denne har utsatts för en inte ringa integritetskränkning.

Beslut om åtalsunderlåtelse får meddelas även sedan åtal har väckts, om det kommer fram sådana förhållanden som, om de förelegat vid tiden för åtalet, skulle ha föranlett åtalsunderlåtelse, 20 kap. 7 a § rättegångsbalken. Ett beslut om åtalsunderlåtelse berövar inte målsäganden dennes åtalsrätt, 20 kap. 8 § samma balk.

Det s.k. grundrekvisitet

I 20 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken anges fyra olika grunder för åtalunderlåtelse. Som en gemensam förutsättning för åtalunderlåtelse i dessa fall gäller att något *väsentligt allmänt eller enskilt intresse* inte åsidosätts, det s.k. grundrekvisitet. Bestämmelsen betyder att åklagaren skall göra en bedömning av om de intressen, som bär upp den grundläggande bestämmelsen om åtalsplikt, åsidosätts om åtal inte kommer till stånd.

Vad gäller hänsyn till *väsentligt allmänt intresse* har regeringen tidigare uttalat följande.¹³

Av stor och avgörande betydelse när det gäller att bedöma om ett viktigt allmänt intresse kräver åtal blir naturligtvis brottets svårhet och omständigheter i övrigt kring detta. Allmänpreventiva synpunkter kan emellertid ibland tala för att ett domstolsförfarande kommer till stånd även vid mycket lindriga brott. Det kan sålunda vara nödvändigt att särskilt markera att en viss brottstyp inte accepteras av samhället, t.ex. om en viss brottslighet har börjat förekomma i besvärande omfattning.

Ett annat väsentligt allmänt intresse som talar för åtal kan vara att den misstänkte tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Vad gäller *väsentligt enskilt intresse* avses i första hand målsägandens intresse av att åtal väcks så att han eller hon inte behöver föra skadeståndstalan själv. Regeringen uttalade bl.a. följande.¹⁴ Endast väsentliga målsägandeintressen bör beaktas. Omständigheter som bör beaktas i sammanhanget är skadans storlek och parternas ekonomiska förhållanden. Om en försäkring täcker skadan får t.ex. målsägandens intresse av att rättegång förs mot gärningsmannen anses begränsat. Vid grövre brott anses det viktigt att även den ekonomiska konsekvensen av brottet inskräps hos lagöverträdaren. Även vid brott som innebär en grov kränkning av målsäganden finns ett självständigt intresse av att gärningsmannen fälls till ansvar (t.ex. våldtäkt, andra sexualbrott och kvinnomisshandel). Vid brott av sådant slag

¹³ Prop. 1984/85:3 s. 22.

¹⁴ A. prop. s. 23.

aktualiseras normalt över huvud taget inte frågan om åtalsunderlåtelse.

Bestämmelserna om åtalsunderlåtelse har reviderats vid ett antal tillfällen. Syftet med reformerna har, mer eller mindre uttalat, varit processekonomiska och motiverats med att rättsväsendets resurser bör koncentreras på den grövre brottsligheten och andra från samhällssynpunkt särskilt angelägna uppgifter som övervakning av trafiken, allmän ordning och säkerhet.

Åtalsunderlåtelse i extraordinära fall

Enligt 20 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken får åtal underlåtas i andra fall än som nämns i första stycket, om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet. Bestämmelsen kan tillämpas även vid allvarlig brottslighet och grundrekvisitet behöver inte vara uppfyllt.

Åtalsunderlåtelse enligt detta stycke får tillämpas endast i extraordinära fall och sådana beslut får bara fattas av riksåklagaren, vice riksåklagaren, överåklagare, vice överåklagare, chefsåklagare och vice chefsåklagare. Möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse enligt denna regel skall korrespondera med domstolarnas möjligheter att enligt 29 kap. 6 § brottsbalken meddela påföljdseftergift. Enligt den bestämmelsen får domstol meddela påföljdseftergift om det med hänsyn till de omständigheter som nämns i 29 kap. 5 § brottsbalken, är uppenbart oskäligt att döma till påföljd. En sådan omständighet är t.ex. att det har förflutit lång tid sedan brottet begicks.

Omständigheterna bör vara sådana att det inte bara är uppenbart att domstolen, om åtal väcks skulle komma att meddela påföljdseftergift utan det bör även vara uppenbart att man bör dispensera också från själva lagföringen. Utrymmet för åtalsunderlåtelse enligt denna bestämmelse är således snävare än domstolens möjlighet att meddela påföljdseftergift. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas enbart i fall där skuldfrågan är uppenbar och där en lagföring skulle vara förbunden med

särskilda nackdelar som inte kan undanröjas genom ett beslut om påföljdseftergift efter en rättegång. En offentlig domstolsprövning skulle endera åsamka gärningsmannen svårt lidande eller också te sig anstötlig ur allmänhetens synvinkel. Processekonomiska skäl saknar således betydelse och åtalsunderlåtelse kan ske för hur grova brott som helst, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. Det krävs dock en god prognos för att gärningsmannen i fortsättningen avhåller sig ifrån brott.

Fram till år 1985 var det en exklusiv uppgift för Riksåklagaren att besluta om åtalsunderlåtelse i extraordinära fall. Tillämpningen har präglats av stor restriktivitet. Under perioden 1980–1984 prövades 103 ärenden, ca 20 per år. 58 av dem ledde till beslut om åtalsunderlåtelse.

Exempel på fall som lett till åtalsunderlåtelse:

- Gärningsmannen har lidit av obotlig cancer eller kraftig diabetes som lett till blindhet eller kraftig hjärnskada med omfattande förlamning. Gärningsmannen har blivit psykiskt sjuk efter gärningen eller varit utvecklingsstörd, men förutsättningar för sluten vård har inte förelegat. Dessa fall har rört mindre egendomsbrott.
- Gärningsmannen har blivit bestående förlamad vid en trafikolycka i samband med rattfylleribrott.
- Enbart hög eller låg ålder har inte ansetts tillräckligt. Men i kombination med t.ex. bräcklig hälsa har det lett till åtalsunderlåtelse för en 76-årig kvinna misstänkt för skattebedrägeri.
- När gärningsmannen orsakat anhörigs död genom trafikolycka.
- Värnpliktigs lydnadsbrott. En värnpliktig hade vägrat att delta i en gaskammarövning. Han kunde sedan visa att han led av klaustrofobi.

8.9.2 Överväganden

Av de förarbeten som behandlar frågan om åtalsunderlåtelse framgår att avsikten inte är att bestämmelsen i 20 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken skall tillämpas vid allvarlig brottslighet. Detta har uttryckts i det s.k. grundrequisitet. Utrymmet för åklagaren att underlåta att väcka åtal vid allvarlig brottslighet är tämligen begränsat. Lagstiftaren har inte avsett att åklagare i någon större utsträckning skall ha möjlighet att avgöra om åtal bör underlåtas eller inte. Skälen för detta är bl.a. att det skulle kunna leda till en ojämn, eller rent av godtycklig, tillämpning. Åklagare har dock en möjlighet att i s.k. extraordinära fall besluta att underlåta att väcka åtal om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet. Frågan är om denna möjlighet bör utvidgas med hänsyn till att åtal kan komma att väckas beträffande gärningar som begåtts för länge sedan. I sammanhanget bör nämnas att Internationella straffrättsutredningen övervägde om det skulle vara motiverat med någon särskild åtalsprövningsregel beträffande de brott som skulle omfattas av lagen om internationella brott, men kom fram till att bestämmelsen i 20 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken fick anses vara tillräcklig.

Det framförs ibland att det inte är till nytta för målsäganden att gärningsmannen lagförs efter lång tid. Anhöriga till ett mordoffer vill kanske sätta punkt för en händelse när lång tid förflutit, även om inte gärningsmannen har ställts till svars. Sådana argument kan föra tanken till att målsäganden skall ha en möjlighet att påverka åklagarens beslut om åtalsunderlåtelse i det enskilda fallet. Ett sådant förfarande skulle vara främmande för svensk straffprocessrätt. Vi förordar inte heller en ordning där målsäganden ges möjlighet att påverka om en misstänkt skall lagföras eller inte.

Vi har kommit fram till att en utvidgning av åklagarnas möjligheter att besluta om åtalsunderlåtelse skulle motverka syftet med att vissa brott undantas från preskription. Syftet är nämligen att dessa brott skall utredas och att en gärningsman

skall ställas till svars även om lång tid förflutit från brottet. Bestämmelsen i 20 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken kan också användas i de fall där det är uppenbart att det föreligger särskilda skäl mot att väcka åtal. Det kan naturligtvis finnas tillfällen då det finns omständigheter, särskilt beträffande gärningar som begåtts för länge sedan, som gör att det får anses orimligt eller otillfredsställande att döma en person till ett föreskrivet straff. Straffskalan för mord är visserligen utformad så att utrymmet för att variera straffets längd är begränsat, men när det föreligger sådana omständigheter har domstolen möjlighet att beakta dem enligt bestämmelserna om straffmätning och påföljdseftergift. Mot bakgrund härav har vi funnit att det inte finns skäl att ytterligare utvidga bestämmelserna om åtalsunderlåtelse även om preskriptionstiderna för vissa allvarliga brott avskaffas.

8.10 Lagteknisk lösning

Bestämmelser om folkmord och terroristbrott finns i särskilda lagar, medan mord, dråp, och folkrättsbrott regleras i brottsbalken. Bestämmelser om preskription finns i 35 kap. brottsbalken, men även i andra lagar, t.ex. skattebrottslagen (1971:69). Det är viktigt att bestämmelser om preskription är tydliga och överskådliga. Regler om preskription bör därför så långt det är möjligt samlas i 35 kap. brottsbalken.

Det kan tyckas vara naturligt att allra först i 35 kap. brottsbalken ange vilka brott som helt undantas från preskription. Vi har efter överväganden emellertid valt att föreslå att de nya bestämmelserna förs in i första paragrafens andra stycke. Ett skäl till detta är att nuvarande bestämmelse i första stycket utgör huvudregeln för åtalspreskription. Ett annat skäl är att det i en rad författningar finns hänvisningar till 35 kap. 1 § brottsbalken. Vi kan inte utesluta att det bland dessa finns hänvisningar till första stycket. En omflyttning av styckena skulle därför kunna medföra att följdändringar skulle behöva göras.

Vi föreslår således ett nytt andra stycke där de brott som undantas från preskription räknas upp. Dessa anges i punkterna 1–5. För tydlighetens skull anges såväl brott som lagrum. Av punkten 6 bör framgå att även försöksbrotten undantas. Den föreslagna formuleringen innebär att de uppräknade brotten vare sig blir föremål för åtalspreskription, påföljdspreskription eller s.k. absolut preskription.

Enligt nuvarande ordning framgår inte direkt av 35 kap. brottsbalken att den längsta preskriptionstiden är femton år för brott som någon begått innan han eller hon fyllt tjuogoett år. Enligt vårt förslag kommer det att framgå direkt av 35 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken att brott som någon begått före tjuogoett års ålder inte undantas från preskription.

Vårt förslag innebär att nuvarande bestämmelse om s.k. ideal brottskonkurrens flyttas till ett fjärde stycke. Vi har inte funnit att det finns andra bestämmelser med hänvisningar till denna regel, varför det inte torde bli nödvändigt med följdändringar i andra författningar.

Som tidigare nämnts bereds Internationella straffrättsutredningens betänkande för närvarande i Justitiedepartementet. För det fall att deras förslag genomförs bör punkterna 3 och 4 i andra stycket i vårt förslag utgå.

8.11 Följdändringar

Bedömning och förslag: Det finns inte skäl att för närvarande förändra tiderna för sekretess i brottmål.

Uppgifter i spårregister som hänför sig till mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp skall gallras senast 70 år efter registreringen.

Enligt vårt uppdrag skall vi analysera om våra förslag medför behov av följdändringar i annan lagstiftning. Vi har därför undersökt närmare vad som gäller beträffande sekretess i

brottmål och uppgifter i polisens register. Vi berör också kort frågor om beslag.

8.11.1 Sekretess i brottmål¹⁵

Om vissa allvarliga brott undantas från preskription kan polisutredningar och förundersökningar pågå under mycket lång tid. Vidare kan utredningar och förundersökningar inledas många år efter gärningen. Det händer att en nedlagd förundersökning återupptas om det framkommer nya uppgifter. Om våra förslag genomförs kan det komma att ske även sedan lång tid förflutit. Frågan är om de bestämmelser som reglerar sekretess i brottmål behöver förändras om vissa brott undantas från preskription. Bestämmelser om sekretess i brottmål finns bl. a i 5 kap. 1 § sekretesslagen som skyddar det allmännas brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet samt i 9 kap. 17 § sekretesslagen som skyddar den enskildes intresse.

Allmän handling

Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) har svenska medborgare rätt att ta del av allmänna handlingar. Rätten att ta del av allmänna handlingar får i vissa fall begränsas, t.ex. om det behövs med hänsyn till intresset att förebygga eller beivra brott.

Av 2 kap. 3 § TF följer att en handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och är att anse som inkommen till eller upprättad där. Handlingen anses upprättad när det ärende som den hänför sig till har slutbehandlats hos myndigheten eller, om handlingen inte hänför sig till visst ärende, när den har expedierats, när den har justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts. Det räcker inte att handlingen utarbetats på myndigheten, utan handlingen blir allmän först när den *föreligger i sitt definitiva* skick. Dessförinnan utgör den myndighetens

¹⁵ Uppgifterna om gällande rätt bygger i huvudsak på Regner m.fl., *Sekretesslagen* En kommentar.

arbetsmaterial. Handlingar som upprättats i en polisutredning eller i en förundersökning torde inte anses utgöra allmänna handlingar så länge utredningen pågår. Först när förundersökningen avslutats eller, om handlingarna ingår i förundersökningsprotokollet, detta har färdigställts, anses handlingarna utgöra allmänna handlingar.¹⁶

I de fall handlingar i en pågående förundersökning överlämnas till en annan myndighet, kan de bli att betrakta som inkomna till denna myndighet enligt 2 kap. 6 § TF och på denna grund utgöra allmänna handlingar. Så ansågs vara fallet när en åklagare i egenskap av förundersökningsledare erhöll material från polisen.¹⁷ På samma sätt kan handlingar som kommer att ingå i en förundersökning, t.ex. rättsintyg, att bli allmänna handlingar redan när de ges in till polis- eller åklagarmyndigheten.

Sekretess till skydd för brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet

Enligt 5 kap. 1 § 1, 2 och 4 sekretesslagen gäller sekretess för uppgifter som hänför sig till förundersökning i brottmål, angelägenheter som avser tvångsmedel i sådant mål eller i annan verksamhet för att förebygga brott, eller i åklagarmyndighets, polismyndighets, Skatteverkets, Tullverkets eller Kustbevakningens verksamhet i övrigt för att förebygga uppdaga, utreda eller beivra brott. Med förundersökning avses förundersökning enligt rättegångsbalken.

Sekretess gäller endast om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs. Härmed åsyftas åtgärder och verksamhet för att på olika stadier bekämpa brottsligheten. Med "åtgärder" förstås främst beslut och ingripanden som hänför sig till ett särskilt ärende. En uppgift, vars röjande t.ex. kan försvåra en pågående brottsutredning, kan alltså hållas hemlig. Regeringsrätten har i ett flertal ärenden

¹⁶ Bohlin, *Allmänna handlingar 1988*, s. 150 f., samt RÅ 1989 not 97, RÅ 1991 not 490.

¹⁷ RÅ 1987 not 273.

prövat huruvida bl.a. 5 kap. 1 § sekretesslagen är tillämplig på uppgifter i handlingar i utredningen angående mordet på statsministern Olof Palme och funnit att så har varit fallet.¹⁸ Såsom skaderekvisitet är utformat kommer, sedan åtal väckts, sekretess endast att gälla för uppgifter som har generell betydelse för brottspaning och brottsutredning.

Rättspraxis tycks ge stöd för att uppgifter i en avslutad förundersökning kan hemlighållas med stöd av 5 kap. 1 § sekretesslagen. I ett fall framhöll Regeringsrätten att sekretess enligt lagrummet är tänkbar även beträffande en nedlagd förundersökning, om de i lagrummet föreskrivna förutsättningarna är för handen.¹⁹ Det är vidare enligt Regeringsrätten inte uteslutet att en nedlagd förundersökning återupptas. Även för en sådan situation kan sekretess enligt 5 kap. 1 § sekretesslagen komma i fråga. Däremot har Regeringsrätten funnit att enbart det förhållandet att en förundersökning som lagts ned med motiveringen att det inte fanns spaningsresultat, skulle kunna komma att återupptas om nya uppgifter kommer fram och att ett återupptagande av utredning i sådant fall skulle försvåras av ett utlämnande av aktuella uppgifter, inte utgjorde tillräcklig grund för hemlighållande av uppgifterna.²⁰ Kammarrätten i Stockholm fann att sekretess gällde enligt 5 kap. 1 § sekretesslagen för uppgifter i en obduktionsrapport, som förekom i en nedlagd förundersökning rörande mord, hos Rättsmedicinalverket. Kammarrätten hänvisade bl.a. till att förundersökningen kan komma att tas upp så länge brottet inte är preskriberat.²¹

¹⁸ Se t.ex. RÅ 1991 not 43, 44, 158, 159, 289, 415–419, 423–426, 428, 490 samt 1994 not 510.

¹⁹ RÅ 1992 ref 15.

²⁰ RÅ 2003 not 174.

²¹ Kammarrättens dom den 11 maj 2004 i mål nr 944–04.

Sekretess till skydd för enskilda

I 9 kap. 17 § sekretesslagen finns regler om sekretess till skydd för enskildas intressen. I bestämmelsen föreskrivs att sekretess, om inte annat följer av 9 kap. 18 § sekretesslagen, gäller i ett antal myndigheters olika verksamheter, som har anknytning till brottsutredningar av olika slag, för uppgifter om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden.

Sekretesstiden

Sekretesstiden för uppgifter i allmänna handlingar är högst 40 år enligt 5 kap. 1 § sekretesslagen och högst 70 år enligt 9 kap. 17 § sekretesslagen. Beträffande skydd för enskildas personliga förhållanden hänvisades i förarbetena till medellivslängden i Sverige.²² Av 1 kap. 10 § sekretesslagen följer att tiden skall räknas från det att handlingen tillkom, i första hand handlingens datum. Handlingar hos polisen som ingår i en polisutredning eller en förundersökning, torde som tidigare nämnts, inte anses som *upprättade* och därmed allmänna förrän förundersökningen avslutats.

Överväganden

De allra flesta handlingar i en pågående polisutredning eller förundersökning är att betrakta som arbetsmaterial och inte som allmänna handlingar. En handling i en polisutredning eller förundersökning blir allmän om handlingen *överlämnas* till en annan myndighet, t.ex. Åklagarmyndigheten, när förundersökningsprotokollet *färdigställts*, eller när förundersökningen *avslutas* eller *läggs ned*. När någon av dessa förutsättningar har uppfyllts börjar sekretesstiden att löpa – 40 år till skydd för brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet respektive 70 år till skydd för den enskilde.

²² Prop. 2001/02: 191, s. 78.

Vi tror att en sekretesstid om 40 år till skydd för brottsbeivrande verksamhet är tillräcklig i de allra flesta fall. Det är också viktigt att allmänna handlingar inom en överskådlig tid blir offentliga för att garantera medborgarna insyn i myndigheternas arbete.

Vad gäller allmänna handlingar i en *pågående* förundersökning kan tänkas att det blir problem om handlingarna inte kan skyddas efter 40 år. Det kan naturligtvis vara olyckligt om polisen måste lämna ut material som ingår i utredningen samtidigt som den pågår. Här bör återigen påpekas att inte alla handlingar i förundersökningen blir allmänna. Under en pågående utredning är det endast de handlingar som överlämnats till en annan myndighet och sådana handlingar som inkommit till polismyndigheten från andra myndigheter som blir allmänna, vilket inte hindrar att det ändå kan försvåra polisens och åklagarnas arbete. I de situationer när en förundersökning har lagts ned är det redan i dag oklart huruvida en allmän handling kan skyddas. Våra förslag kommer inte att påverka det förhållandet. Slutligen kan vissa uppgifter skyddas av sekretess även *sedan åtal väckts*, nämligen uppgifter som har generell betydelse för brottsspaning och brottsutredning.

Vi kan inte utesluta att den nuvarande sekretesstiden om 40 år i några fall kan komma att försvåra polis och åklagares arbete. Det är emellertid svårt att för närvarande förutse om det finns ett reellt behov av att förlänga sekretesskyddet för allmänna handlingar. I den mån det visar sig att de nuvarande bestämmelserna förhindrar en effektiv brottsbekämpning bör bestämmelserna bli föremål för utvärdering i framtiden.

Vad gäller den 70-åriga sekretesstiden till skydd för enskilda har vi inte funnit skäl att föreslå en förlängd sekretesstid. Den enskilde hamnar i detta hänseende inte i ett sämre läge för att vissa brott undantas från preskription.

Vi lämnar således inte något förslag till förändrade bestämmelser i sekretesslagen.

8.11.2 Polisens register

Bestämmelser om, de i kapitel 6 beskrivna, DNA-registret, utredningsregistret och spårregister finns i polisdatalagen(1998:622). Dessa register förs av Rikspolisstyrelsen, som även för ett flertal andra register, varav en del med Datainspektionens tillstånd. I vissa av dem sker behandling av personuppgifter för att förebygga brott, för att övervaka den allmänna ordningen och säkerheten eller för att bedriva spaning och utredning i fråga om brott. Av punkten 2 i övergångsbestämmelserna till polisdatalagen följer att de personregister som förs med Datainspektionens tillstånd får föras till och med den 31 december 2007.

Det finns skilda bestämmelser för när uppgifter i olika register skall gallras. Av 27 § polisdatalagen följer att uppgifter i DNA-registret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade gallras ur belastningsregistret enligt lagen (1998:620) om belastningsregister. Enligt 18 § andra stycket sistnämnda lag skall en uppgift gallras senast 20 år efter den dom eller det beslut som föranledde att uppgiften fördes in i registret. Uppgifter i utredningsregistret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade får föras in i DNA-registret eller när förundersökning eller åtal läggs ned, åtal ogillas, åtal bifalls men påföljden bestäms enbart till böter eller när den registrerade godkänt ett strafföreläggande som avser enbart böter. Uppgifter i spårregister skall gallras senast 30 år efter registreringen. Beträffande de register som förs med Datainspektionens tillstånd kan Datainspektionen fatta särskilda beslut om när uppgifter skall gallras. Gallringsbestämmelser i flera register överensstämmer med vad som gäller för gallring ur belastningsregistret.

Vi har funnit att gallringsbestämmelsen avseende spårregister bör bli föremål för ändringsöverväganden. Med hänsyn till den tid som har varit avsatt för vårt uppdrag och till hur uppdraget formulerats har vi dock vare sig haft möjlighet eller ansett det lämpligt att göra en mer fullständig översyn av samtliga de register som förs av Rikspolisstyrelsen. Vi har emellertid varit i kontakt med företrädare för Rikspolisstyrelsen som uppgett att

det enligt deras uppfattning inte torde finnas något direkt behov av att förändra bestämmelser om gallring om vissa brott undantas från preskription. Vidare har vi upplysts om att det för närvarande pågår en översyn av polisdatalagen i Justitiedepartementet. Mot denna bakgrund har vi inte funnit skäl att överväga ändrade bestämmelser för andra register än spårregister.

Spårregister

Spårregister får innehålla uppgifter om DNA-analyser som har gjorts under utredning av brott och som inte kan hänföras till en identifierbar person. Som tidigare nämnts, skall uppgifter i spårregister gallras senast 30 år efter registreringen. Den trettioåriga fristen föreslogs av Registerutredningen som valde fristen med hänsyn till bestämmelsen om påföljdspreskription i 35 kap. 6 § brottsbalken.²³ Registerutredningen ansåg att om ett brott förblir ouppklarat bör spåranalyser som härrör från brottet kunna få förbli registrerade under ganska lång tid. Eftersom spårregister inte var avsett att innehålla uppgifter om enskilda personer borde gallringstiden, enligt utredningen, få kunna vara betydligt längre än vad som borde gälla för uppgifter i personregister. Utredningen konstaterade också att enligt punkt 8 i Europarådets rekommendation om användningen av personuppgifter inom polissektorn, följde att uppgifter om DNA-analys som inte kan hänföras till en identifierbar person får sparas under längre tid än vad som gäller i fråga om personuppgifter.²⁴ Regeringen biföll förslaget och konstaterade bl.a. följande.²⁵

Uppgifter i spårregistret bör för det första gallras så snart förutsättningarna för registrering inte längre föreligger. Det innebär att uppgifter i spårregistret skall tas bort så snart det finns information som visar vem ett analyserat spår härrör från. Det är viktigt att registret byggs upp på ett sådant sätt att det inte finns

²³ SOU 1996:35, *Kriminalunderrättelseregister DNA-register*, s. 146.

²⁴ Recommendation No. R (87) 15 of the Committee of Ministers to member states regulating the use of personal data in the police sector.

²⁵ Prop. 1997/98:97 s. 142.

någon risk för att uppgifter om ett spår kan komma att stå kvar i spårregistret trots att det finns information om vem som har avsatt spåret.

För det andra skall uppgifter i spårregistret gallras så snart de inte längre behövs för ändamålet. Det innebär att alla registrerade spår som härrör från ett och samma brott skall gallras när brottet har klarats upp eftersom uppgifterna då inte längre behövs.

Regeringen delar utredningens bedömning att uppgifterna i spårregistret bör få stå kvar i registret under trettio år om ett brott förblir ouppklarat. Detta överensstämmer med den preskriptionstid som gäller enligt 35 kap. 6 § 3 brottsbalken.

Vi har varit i kontakt med Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) och upplysts om följande. På myndigheten har det ifrågasatts om det är befogat att den trettioåriga fristen i spårregister gäller samtliga brott. Framförallt anses det orimligt att spara prov som rör lindrig brottslighet i så många år. Sortering av spår sker efter brottskoder och utifrån dem skulle fristen kunna graderas. Att lagra prov under lång tid med möjlighet att söka efter sammanträffanden efter många år ställer stora krav på de datasystem som används. Problem i hanteringen kan uppstå redan efter 10–15 års lagring. Att vissa prover skulle sparas under längre tid än 30 år bedöms emellertid inte försvåra hanteringen ytterligare.

Överväganden

Vi har föreslagit att mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp skall undantas från preskription. Det innefattar även påföljds-preskription och s.k. absolut preskription enligt 35 kap. 6 och 8 §§ brottsbalken.

Ett tungt vägande skäl för att vissa brott bör undantas från preskription är att modern kriminalteknik kan leda till att allvarliga brott klaras upp även sedan lång tid förflutit. För att utredningar skall kunna bedrivas så effektivt som möjligt krävs att spår som analyserats under utredning av brott sparas i princip

så länge som det kan antas att någon kan ställas till ansvar för en gärning. Det är naturligtvis svårt att bestämma en sådan tidsgräns. Ytterst avgörs det av hur länge gärningsmannen är i livet. Vi bedömer att en frist om 70 år bör vara tillräcklig. Eftersom spårregister inte rör uppgifter om personer bör inga hinder från integritetssynpunkt föreligga. Fristen bör inte utsträckas generellt utan bör begränsas till de brott som undantas från preskription. Den förlängda tidsgränsen kommer då att gälla för ett begränsat antal brott. Vi har tidigare uppgett att det inträffar ca 100 fall av dödligt våld i Sverige varje år och att 80 procent av dem klaras upp. Uppskattningsvis kommer det att röra sig om ett tjugotal fall per år där uppgifter skall sparas i enlighet med den längre tidsgränsen, vilket torde vara hanterbart för SKL. Vi föreslår således att uppgifter från utredningar som rör dödligt våld skall gallras ur spårregister senast efter 70 år.

8.11.3 Frågor om beslag

Som vi redogjort för i kapitel 6 finns det vid polismyndigheterna i Stockholms län, Västra Götaland och Skåne särskilda arbetsgrupper som arbetar med ouppklarade fall av dödligt våld. Vid våra kontakter med arbetsgrupperna har poliserna påtalat att de anser att det finns brister i de nuvarande bestämmelserna om beslag. De har beskrivit att de ibland har behov av att behålla beslag under längre tid än vad nuvarande bestämmelser medger. Det kan också, enligt polisen, försvåra utredningar om beslag hävs i samband med att åtal ogillas beträffande en misstänkt. I vissa situationer kan det beslagtagna materialet behövas för att knyta andra misstänkta till brottet. Det gäller främst sådant material som med ny teknik i framtiden kan tillföra en utredning viktig information. Liknande synpunkter har framförts från SKL som anser att den nuvarande regleringen inte tar hänsyn till de möjligheter som kriminaltekniken kan bidra med i bevishänseende.

Bestämmelser om beslag finns i 27 kap. rättegångsbalken. Vi har inom ramen för vårt uppdrag varken haft möjlighet eller

mandat att göra en översyn av bestämmelserna. Vi har dock upplysts om att Rikspolisstyrelsen har gjort en framställning till Justitiedepartementet i frågan.²⁶ I framställningen föreslår Rikspolisstyrelsen att det tillsätts en utredning med uppdrag att se över beslagsreglerna i rättegångsbalken och vissa närliggande frågor. Enligt Rikspolisstyrelsen bör en sådan utredning särskilt överväga de frågor som uppkommer avseende föremål som tas i beslag i syfte att säkra bevisning.

Vi har som nämnts inte granskat om det finns skäl att förändra bestämmelserna om beslag för det fall att våra förslag genomförs. Vi har dock fått indikationer på att det kan behövas en översyn, oavsett om bestämmelserna om preskription förändras eller inte.

8.12 Andra frågor

Bedömning: Det finns inte skäl att i övrigt förändra preskriptionsfristerna i 35 kap. 1 § brottsbalken.

Bestämmelsen i 35 kap. 1 § andra stycket brottsbalken som rör s.k. ideal brottskonkurrens bör inte ändras.

Det finns inte heller skäl att förändra bestämmelser om preskription beträffande grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning.

I vårt uppdrag har ingått att överväga om det finns ett behov av att göra ändringar beträffande övriga preskriptionsfrister i 35 kap. 1 § första stycket brottsbalken. Även bestämmelsen i 35 kap. 1 § andra stycket samma balk om s.k. ideal brottskonkurrens har ingått i vår översyn. Uppdraget har utöver detta varit formulerat så att vi har haft att undersöka om det finns behov av andra förändringar rörande preskription. Vi har med anledning härav närmare granskat de regler som gäller vid könsstympning av barn och grov fridskränkning. Framställningen beträffande könsstympning av barn är relativt omfattande och

²⁶ Rikspolisstyrelsen, Diariennr. RÅS 102-0909-05.

redovisas därför i ett särskilt avsnitt (avsnitt 8.13). Övriga frågor behandlas här.

8.12.1 Det finns inte skäl att i övrigt förändra preskriptionsfristerna i 35 kap. 1 § brottsbalken

Vi har under arbetets gång inte uppmärksammat några direkta tecken på att de nuvarande bestämmelserna om preskription inte skulle fungera väl. Så som vi tidigare konstaterat menar vi att principen om ett samband mellan brottets straffskala och preskriptionstidens längd bör behållas så långt det är möjligt. Om vi hade föreslagit att preskription skulle undantas för samtliga brott med livstids fängelse i straffskalan hade frågan uppkommit om den längsta preskriptionstiden efter en sådan ändring borde vara femton eller tjugofem år. Det hade då kunnat vara motiverat att överväga justerade preskriptionstider.

Enligt vår bedömning bör graderingen med fem olika preskriptionsfrister bibehållas, även om våra förslag att avskaffa preskription för de allra allvarligaste brotten går igenom. Vi har mot denna bakgrund inte funnit skäl att föreslå förändrade preskriptionsfrister.

8.12.2 Ideal brottskonkurrens

I vårt uppdrag har ingått att överväga om det finns skäl att göra ändringar i den bestämmelse i 35 kap. 1 § andra stycket brottsbalken som rör s.k. ideal brottskonkurrens. Bestämmelsen lyder.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

Om flera brott begås genom skilda gärningar, s.k. realkonkurrens, är det klart att det löper en preskriptionstid för varje brott. Om däremot en gärning innefattar flera brott, s.k. idealkonkurrens, löper preskriptionstiden för samtliga brott så

länge den löper för det allvarligaste eller det senast fullbordade brottet. Detta innebär att om en person genom en gärning gjort sig skyldig till t.ex. misshandel och vållande till annans död, grovt brott kan denne dömas för misshandeln även om den sett för sig skulle vara preskriberad så länge vållandet till annans död inte har preskriberats.

På Strafflagens tid var inte frågan reglerad, men det ansågs att preskriptionstid löpte för varje brott för sig, även om de begåtts genom en och samma handling. I förarbetena till brottsbalken ansågs inte detta ändamålsenligt.²⁷ Strafflagberedningen fann att det skulle vara svårt att, vid bestämmande av påföljd för en gärning, bortse från ett annat genom samma handling förövat brott. Att i domen ange att påföljden enbart avsåg det grövre brottet ansågs konstlat. Frågan om en brottslighet som begåtts genom en handling skulle bedömas som ett eller flera brott skulle vid straffmätningen få en underordnad betydelse jämfört med de andra omständigheter som domstolen skulle beakta. Strafflagberedningen konstaterade att ett visst straff kunde vara motiverat med hänsyn till den gärning som den tilltalade begått, oavsett om denna var att beteckna som ett eller flera brott. Mot bakgrund härav föreslog beredningen att i de fall en gärning innefattar flera brott, så skulle den preskriptionstid som var stadgad för det svåraste brottet gälla för samtliga brott. Regeringen ansåg att den föreslagna bestämmelsen i princip borde godtas.²⁸ Det framhölls att betydelsen av bestämmelsen ökade när de s.k. objektiva överskotten fränkandes betydelse för brottsbegreppens utformning i och med införandet av brottsbalken. Här åsyftades den situation att någon genom ett uppsåtligt brott av oaktsamhet vållade större skada än han eller hon avsett, t. ex. att någon genom misshandel orsakar annans död, utan att den dödliga utgången omfattats av uppsåtet. Enligt Strafflagen betecknades en misshandel med dödlig utgång som dråp, även om uppsåtet inte omfattade den dödliga utgången. Enligt brottsbalken, däremot, skall dömas för två brott, nämligen

²⁷ SOU 1953:17, *Enhetligt frihetsstraff m.m.* s.148.

²⁸ Prop. 1962:10 C, s. 413 f.

misshandel och vållande till annans död. Denna tekniska omläggning av brottsbegreppen borde inte, enligt regeringens mening, leda till att gärningsmannens handlande på grund av preskription av en del av gärningen inte skulle kunna bedömas i ett sammanhang. Regeringen valde dock att omformulera bestämmelsen så att om en handling innefattar flera brott så får påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd får ådömas för något av dem.

Bestämmelsen har kritiserats av Jareborg som anser att det är rena tillfälligheter som avgör om åtal kan ske för ett brott där ordinarie preskriptionstid har löpt ut.²⁹ Jareborg har exemplifierat detta på följande sätt.

Om någon med ett pistolskott träffar två personer och därigenom förövar både ett mord och ett vållande till kroppsskada, så kan åtal ske för båda brotten så länge mordet inte är preskriberat. Om han eller hon däremot begår samma brott genom att med någon sekunds mellanrum avlossa två skott, anses två olika handlingar vara utförda och preskriptionstid löper separat.

Vi har under vår översyn inte observerat någon annan kritik mot bestämmelsen. Tvärtom har de vi talat med ansett att bestämmelsen bör vara kvar. Det är i och för sig riktigt att regeln kan tyckas leda till ologiska resultat. Å andra sidan menar vi att det ligger mycket i det resonemang som fördes vid bestämmelsens tillkomst. Det är definitivt otillfredsställande om det vid straffmätningen av en gärning endast kan tas hänsyn till en del av gärningen. Vid en avvägning av för- och nackdelar har vi funnit att den nu gällande ordningen får anses mest lämplig och föreslår därför inga ändringar.

För övrigt kan noteras att det i den danska straffeloven (93 § fjärde stycket) och i den norska straffeloven (67 § fjärde stycket) finns bestämmelser som säger att då någon genom en handling begått flera lagöverträdelse med olika lång preskriptionstid, så gäller den längsta preskriptionstiden för alla lagöverträdelse.

²⁹ Jareborg, *Straffrättens påföljdslära*, 2000, s. 22.

8.12.3 Grov fridskränkning m.m.

Vi har, som tidigare nämnts, inte funnit några direkta brister i gällande preskriptionsbestämmelser. Det har dock vid något tillfälle påpekats för oss, att tillämpningen av reglerna om preskription kan medföra otillfredsställande resultat när det gäller grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

I 4 kap. brottsbalken finns bestämmelser om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

4 a § brottsbalken

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

Eftersom det är fråga om brott som består av *flera brottsliga gärningar* kan det tyckas svårt att bestämma tidpunkten för när preskriptionstiden börjar att löpa. Brottet är vidare konstruerat så att det kan innefatta flera brott med sinsemellan olika preskriptionstider. Det torde inte vara helt ovanligt att åklagare och domstolar skall ta ställning till ett stort antal gärningar, varav några kan vara preskriberade. Det kan då inträffa att den brottslighet som återstår sedan ett antal gärningar preskriberats inte anses vara tillräckligt många för att gärningarna skall anses *utgöra ett led i en upprepad kränkning*. Detta kan i sin tur medföra att gärningarna skall bedömas som t.ex. misshandel och olaga hot i stället för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning.

I lagrummet talas om brottsliga *gärningar*, olika självständiga straffbelagda handlingar. Det poängterades särskilt i förarbetena att det inte är fråga om ett perdurerande brott, som t.ex. olaga frihetsberövande och Lagrådet uttryckte att brottet torde

preskriberas särskilt för varje gärning som ingår i åklagarens gärningsbeskrivning.³⁰ Att Lagrådet valt formuleringen *torde* kan möjligen leda tankarna till att preskriptionstiden för brottet skulle börja löpa först när den senast begångna gärningen fullbordats. En sådan tolkning skulle kunna finna visst stöd i regeringens uttalande i samma förarbeten.³¹

Gärningarna skall självfallet ha skett under viss tid. Den yttersta gränsen för denna tid är givetvis preskriptionstiden för det nya brott, vilken med hänsyn till bestämmelserna i 35 kap. 1 § brottsbalken är tio år.

Det står helt klart att grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning inte är perdurerande brott. I konsekvens härmed löper preskriptionstid för varje gärning för sig och gärningar som preskriberats kan inte ingå i brotten grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Mot bakgrund härav framstår uttalandet att brottens preskriptionstid är tio år som närmast hypotetiskt.

Att överväga ändrade regler om preskription för brotten, som att den första gärningen som är ett led av den upprepade kränkningen skulle preskriberas först när den senaste gärningen fullbordats, skulle kunna medföra orimliga konsekvenser. Sådana regler torde vara olämpliga ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Till skillnad från den ovan beskrivna situationen med ideal brottskonkurrens är det ju fråga om *skilda* handlingar. Åklagaren har naturligtvis också möjlighet att åtala för de icke preskriberade brotten var för sig, även om de inte kvalificerar till grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Att reglerna om preskription emellanåt kan tyckas leda till otillfredsställande resultat beträffande nämnda brott, får tillskrivas brottens lagtekniska konstruktion snarare än preskriptionsbestämmelserna. Vi har inte funnit skäl att föreslå ändrade bestämmelser.

³⁰ Prop. 1997/98:55, s. 132 och 209.

³¹ A. prop. s. 131.

8.13 Könstympling av barn

Förslag: Preskriptionstiden för könstympling som begås mot barn förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år.

Sedan 1982 finns i Sverige en särskild lag med förbud mot könstympling av kvinnor. Preskriptionstiden för könstympling är tio år vid brott av normalgraden och femton år vid grovt brott. Preskriptionstiden räknas från den dag då brottet begås. Könstympling sker oftast på flickor eller unga kvinnor vilket kan medföra att preskriptionstiden för brottet kan ha löpt ut innan kvinnan är myndig. På senare tid har frågan aktualiserats om preskriptionstiden för brottet bör utsträckas.

För vissa sexualbrott mot barn finns en särbestämmelse i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken som föreskriver att preskriptionstiden skall räknas från den dag då målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Regeln motiveras med att sexualbrott mot barn på grund av sin starka integritetskränkande karaktär intar en särställning och att sådana brott ofta uppdagas först sedan lång tid förflutit eftersom barnet i många fall inte förmår att berätta om vad som skett förrän det kommit upp i de övre tonåren.

Liksom sexualbrott är könstympling ett mycket integritetskränkande brott och i detta avsnitt behandlas frågan om de skäl som motiverar en särreglering beträffande sexualbrott mot barn också gäller när flickor eller unga kvinnor som inte nått myndig ålder könstympas.

8.13.1 Kvinnlig könsstymning – en sedvänja³²

Könsstymning är en uråldrig sedvänja där kvinnans yttre könsorgan skärs bort. Det är vanligt att könsstymning motiveras av religiösa skäl, men sedvänjan har inte stöd i vare sig Bibeln, Koranen eller andra religiösa dokument. Könsstymning förekommer i ett trettiotal länder, men är framförallt koncentrerad till afrikanska länder. I t.ex. Sudan, Egypten, Guinea, Mali, Somalia och Eritrea är upp till 90–100 procent av flickorna och kvinnorna könsstympade. Enligt WHO:s, Världshälsoorganisationens, beräkningar är 100–140 miljoner flickor och kvinnor könsstympade.

Könsstymning har troligen sitt ursprung i patriarkala samhällssystem där könsstymning ansågs vara ett sätt att kontrollera kvinnans sexualitet. En anledning till att traditionen lever vidare kan vara att en könsstympad kvinna i vissa kulturer anses ha större möjlighet att bli gift. Äktenskapet anses utgöra en förutsättning för att få barn och särskilt i fattigare länder utgör barnen en trygghet och garanti för att bli försörjd på ålderdomen. Vidare förekommer det vanföreställningar om att flickor som inte könsstympats inte utvecklas till kvinnor, föder missbildade barn osv. Föräldrar som lever i exil väljer ofta att könsstymma sina döttrar. De hoppas att de skall kunna återvända till hemlandet och vill att döttrarna då skall ha samma möjligheter som andra flickor i hemlandet.

Enligt WHO:s definition förekommer det fyra olika typer av kvinnlig könsstymning. Indelningen är teoretisk. I praktiken kan det vara svårt att skilja typerna åt.

Typ 1: Förhuden på klitoris tas bort och ibland även hela eller delar av klitoris.

Typ 2: Klitoris skärs bort och delar av eller hela de inre blygdläpparna.

³² Framställningen bygger huvudsakligen på Nationell Handlingsplan mot kvinnlig könsstymning, Socialdepartementet Artikelnr. S2003:026 samt Uppdrag att förebygga kvinnlig könsstymning i Sverige. Återrapportering, Socialstyrelsen, Artikelnr. 2006-107-10.

Typ 3: Alla yttre delar av könsorganen, dvs. klitoris samt inre och yttre blygdläppar, skärs bort. Därefter sys slidöppningen ihop så att slidöppningen täcks. Denna typ kallas infibulation eller faraonisk omskärelse.

Typ 4: Oklassificerade former. Till denna kategori hänförs övriga former av ingrepp, t.ex. prickning eller rispning av klitoris med ett vasst föremål.

Könsstympning genomförs någon gång från det att flickan är nyfödd till strax före puberteten, men oftast när flickan är mellan fem och femton år gammal. Ingreppet sker ofta utan bedövning och vanligtvis under primitiva förhållanden. Könsstympning medför många gånger svåra medicinska besvär. Direkt efter ingreppet kan det t.ex. uppstå chock, blodförlust, stelkramp och underlivsinfektioner. Det förekommer att flickor dör i samband med stympningen. På längre sikt förekommer komplikationer som cystor, ständiga urinvägsinfektioner, svårigheter att urinera, smärtsamma menstruationer m.m. Normala gynekologiska undersökningar försvåras, vilket kan leda till komplikationer under graviditet. Könsstympning kan vidare begränsa kvinnans möjligheter till ett normalt sexualliv. Många kvinnor får dessutom psykiska problem.

I Sverige aktualiseras frågan om könsstympning framförallt därför att människor från länder där könsstympning är sedvänja har invandrat till Sverige. Det fanns år 2004 i Sverige ca 28 000 kvinnor födda i Somalia, Egypten, Etiopien, Eritrea eller Gambia eller med minst en förälder från dessa länder. Av dessa kvinnor var ca 12 000 under arton år, varav ca 5 000 var under sju år (SCB 2004).

8.13.2 1989 års FN konvention om barnets rättigheter

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling en konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen. Sverige undertecknade konventionen den 26 januari 1990 och den trädde ikraft i september samma år. Barnkonventionen har tillkommit för att stärka barns rättigheter i världen. Den bygger

på fyra grundläggande principer som genomsyrar alla särskilda rättigheter i konventionen – principen om barnets bästa, om vikten av att lyssna till barnet, om dess rätt till liv och utveckling samt varje barns rätt att utan diskriminering få del av sina rättigheter.

Barnkonventionens artikel 24.3 ålägger staterna att vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Med ”traditionella sedvänjor” avses i första hand könsstymning av flickor. Med ”effektiva åtgärder” avser konventionen lagstiftning som förbjuder sådana sedvänjor samt informationskampanjer som syftar till att skapa medvetenhet om sedernas negativa konsekvenser för barnets fysiska och psykiska hälsa. Ytterligare en artikel i barnkonventionen som är relevant i sammanhanget är artikel 37 (a) som säger att inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Enligt konventionens artikel 1 är varje människa under arton år barn om inte barnet har blivit myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet.

8.13.3 Lag (1982:316) med förbud mot könsstymning av kvinnor

Sedan 1982 finns i Sverige en särskild lag (1982:316) med förbud mot könsstymning av kvinnor. Även innan lagens tillkomst var könsstymning, eller kvinnlig omskärelse som det tidigare kallades, straffbart enligt brottsbalkens bestämmelser om misshandel. Enligt lagens 1 § får ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstymning) inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Den som bryter mot bestämmelsen kan dömas till fängelse i högst fyra år. Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. Straffet för grovt brott är fängelse lägst två år och högst tio år. Även försök, förberedelse, stämpling

samt underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart enligt bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken.

Regleringen skärptes fr.o.m. den 1 juli 1998 då begreppet könsstympning ersatte begreppet omskärelse i lagen. Straffskalan skärptes genom att böter utmönstrades och straffmaximum för brott av normalgraden höjdes från två års fängelse till fyra års fängelse samtidigt som minimistraffet för grovt brott höjdes från ett års fängelse till två års fängelse.

År 1999 infördes en ny paragraf, 3 §, av vilken följer att könsstympning är undantaget från principen om krav på dubbel straffbarhet. Det innebär att en person som gjort sig skyldig till könsstympning utomlands kan dömas vid en svensk domstol även om gärningen är straffri i det land där den begicks. Syftet med bestämmelsen var att lagen inte skall kringgå genom att flickor och unga kvinnor könsstympas i länder där könsstympning inte är straffbart.

I det ovan nämnda lagstiftningsarbetet uttalade regeringen följande rörande brottets preskriptionstid.³³

BRIS har anfört att preskriptionsbestämmelserna kan medföra att föräldrar väntar med ingreppet till efter BVC-tiden och att ingreppet kommer att upptäckas först på ungdomsmottagningen eller liknande, och förespråkar därför en lång preskriptionstid. Preskriptionstiden för brottet könsstympning följer de allmänna regler, som framgår av 35 kap. 1 § brottsbalken. Det innebär att för normalbrottet gäller en preskriptionstid om tio år, och för det grova brottet femton år. Detta torde tillgodose det syfte som BRIS eftersträvar.

Såvitt vi har funnit finns det två fall av kvinnlig könsstympning som har lett till åtal i Sverige. I båda fallen har det rört sig om flickor som förts till Somalia och där könsstympats enligt typ 2 efter WHO:s skala.

Göteborgs tingsrätt dömde i juni 2006 en man för egenmäktighet med barn och brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor till fyra års fängelse.³⁴ Mannen hade rest

³³ Prop. 1998/99:70, s. 13.

³⁴ Göteborgs tingsrätts dom den 26 juni 2006 i mål B 3206-06.

till Somalia med två av sina barn och kvarhållit dem där mot moderns vilja under flera år. I januari 2005, under vistelsen i Somalia, könsstympades dottern som då var tretton år gammal. Sedan flickan rymt från fadern och tagit sig till Sverige, väcktes åtal mot fadern i juni 2006. Tingsrättens domslut har fastställts av Hovrätten för Västra Sverige.³⁵ Högsta domstolen har inte meddelat prövningstillstånd beträffande den del som avsåg könsstympning. Hovrättens dom i den del den avsåg att mannen gjort sig skyldig till könsstympning står alltså fast.³⁶

Mölnåls tingsrätt dömde i oktober 2006 en kvinna för grov fridskränkning och brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor till tre års fängelse.³⁷ Tingsrätten fann att kvinnan under en resa till Somalia 2001 låtit utföra en könsstympning av sin dotter, då nio eller tio år gammal. Flickan anförtrodde sig åt en skolkurator fem år senare och åtal väcktes mot modern i september 2006. Domen har överklagats till Hovrätten för Västra Sverige. I tingsrättens dom förekommer uppgifter om att ytterligare två döttrar till kvinnan har könsstympats vid samma tillfälle. Åklagaren har emellertid inte åtalat för brott beträffande dem.

8.13.4 Överväganden

Könsstympning är en allvarlig kränkning av flickors och kvinnors rätt till integritet, hälsa och sexualitet. Utöver att själva ingreppet är både smärtsamt och traumatiskt leder stympningen ofta till bestående fysiska och psykiska men. Dessutom kan kvinnans möjligheter till ett normalt sexualliv påverkas. Könsstympning som utförs på barn uppvisar många likheter med sexualbrott mot barn. Brottet är starkt integritetskränkande, det utförs eller sanktioneras ofta av en närstående till barnet och leder till livsvariga fysiska och psykiska skador.

³⁵ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 4 oktober 2006 i mål B 3153–06.

³⁶ Högsta domstolens dom den 22 december 2006 i mål 4407–06.

³⁷ Mölnåls tingsrätts dom den 2 oktober 2006 i mål B 854–06.

Straffvärdet av brott mot lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor är förhållandevis högt. Det motsvarar straffskalan för *sexuellt utnyttjande av barn*, 6 kap. 5 § brottsbalken och har en strängare straffskala än *utnyttjande av barn för sexuell posering*, 6 kap. 8 § brottsbalken, vilka båda omfattas av den utvidgade preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken.

Många av de flickor som könsstympas inser sannolikt inte att ingreppet är olagligt. Först när barnet har uppnått en viss ålder och mognad kan det förväntas förstå innebörden av könsstympling. Såvitt vi förstår sker könsstympling ofta inom familjen eller i vart fall i en miljö som barnet är hänvisat till. Barnets möjligheter att förstå att det blivit utsatt för ett brott begränsas inte bara av dess ålder och mognad utan också just av att det befinner sig i en omgivning där könsstympling betraktas som legitimt. De flickor som könsstympas står alltså ofta i en beroendeställning till den eller dem som utför gärningen. Att ingreppet ofta utförts, eller i vart fall sanktionerats, av nära anhöriga till barnet minskar naturligtvis också barnets vilja och förmåga att anmäla brottet. Man kan utgå ifrån att många flickor inte kommer att anmäla brottet så länge de lever tillsammans med sin familj. Det krävs ett stort mått av såväl mognad som självständighet hos det barn som berättar om könsstympling.

Till skillnad från många sexualbrott finns det alltid vid könsstympling fysiska skador som visar att barnet utsatts för ett brott. Av naturliga skäl uppmärksammas emellertid inte sådana skador av personer i barnets omgivning. Det krävs i princip en gynekologisk undersökning för att skadan skall upptäckas. De flesta flickor undersöks inte gynekologiskt förrän tidigast i tonåren. Många kvinnor genomgår en sådan undersökning först i vuxen ålder. Att könsstympling är fysiskt påvisbar saknar alltså i de allra flesta fall betydelse för att brottet skall uppmärksammas av utomstående.

Det finns således flera omständigheter som talar för att många fall av könsstympling upptäcks först sedan en viss tid förflutit efter gärningen. I de fall brottet bedöms som grovt är

preskriptionstiden visserligen femton år, men de allra flesta fall kommer sannolikt att bedömas som brott av normalgraden. Den nuvarande tioåriga preskriptionstiden innebär att brottet i många fall kommer att vara preskriberat när flickan är vuxen. För att brott mot lagen med förbud mot könsstypning av kvinnor skall kunna lagföras effektivt krävs att brotten kommer till åklagarens kännedom innan de preskriberas. Hittills har endast två fall lett till åtal, men det är rimligt att anta att det finns ett stort mörkertal. Socialstyrelsen har under senare år arbetat med att förebygga kvinnlig könsstypning bland annat genom informations- och utbildningsinsatser till olika yrkesgrupper och berörda folkgrupper. Allteftersom frågor kring könsstypning uppmärksammas i Sverige kommer troligen unga kvinnors benägenhet att anmäla brott att öka. En förlängd preskriptionstid kommer att öka könsstypade kvinnors möjligheter till upprättelse och skadestånd. Det är vidare i överensstämmelse med tankegångarna i barnkonventionen.

Det finns mot denna bakgrund starka skäl för att förlänga preskriptionstiden för könsstypning i de fall brott begås mot barn.

I det lagstiftningsarbete som låg till grund för den första utvidgningen av preskriptionstiden vid sexualbrott pekades på att sexualbrott mot barn är förenade med särskilda bevissvårigheter, vilket skulle kunna leda till omfattande och upprivande förundersökningar och få fällande domar. Denna risk är betydligt mindre beträffande brott mot lagen med förbud mot könsstypning av kvinnor. Det förhållandet att det finns fysiska bevis för att könsstypning har skett torde nämligen innebära att risken för att åklagaren väcker åtal i ett fall där kvinnan inte har blivit könsstypad får betraktas som närmast obefintlig. Detta utesluter naturligtvis inte att det kan vara svårt att bevisa vem som utfört brottet.

Mot att förlänga preskriptionstiderna talar att principen om ett samband mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd frångås. I det lagstiftningsarbete som låg till grund för den första utvidgningen av preskriptionstiden vid sexualbrott mot

barn anmärkte Lagrådet bl.a. att det finns andra brott än sexualbrott som riktar sig mot barn och som i praktiken ofta inte blir kända förrän barnet nått en ålder då det självt kan göra en anmälan om brottet, t.ex. barnmisshandel eller när föräldrar försöker ett barns förmögenhet.³⁸ Lagrådet ansåg att en farlig väg skulle beträdas om man luckrade upp principen om att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Det fanns, enligt Lagrådet, en risk att helheten skulle gå förlorad om olika särintressen kräver förlängda preskriptionstider för brott av skilda slag. Som framgår av kapitel 4 har lagstiftaren vid flera tillfällen frångått principen om ett samband mellan brottets svårhet och preskriptionstidens längd. Förutom beträffande sexualbrott mot barn och bokföringsbrott har det t.ex. skett för att underlätta lagföringen av skattebrott. Även om den grundläggande systematiken frångåtts tidigare krävs det att man vid varje enskild brottstyp gör en grundlig analys av behovet av en särreglering. Vi menar att man vid en sådan analys kan konstatera att samma argument talar för en särreglering av könsstympning av barn som vid sexualbrott mot barn.

Det finns en risk att föräldrar till en könsstympad flicka avstår från att söka sjukvård för barnet av rädsla för att sjukvårdspersonal anmäler förhållandet till socialnämnden. Även en vuxen könsstympad kvinna kan undvika kontakter med hälso- och sjukvård av liknande skäl. Sådana negativa effekter följer redan av att gärningen är kriminaliserad och kan i viss mån förvärras av att preskriptionstiden sträcks ut. Vår uppfattning är emellertid att sådana argument inte är av sådan art att de bör ställas i vägen för en effektiv lagföring av så allvarliga brott som det här är fråga om.

Det finns några olika alternativ som kan komma ifråga om man vill förlänga preskriptionstiden för ett brott. Genom att skärpa straffskalan kan man uppnå att preskriptionstiden förlängs. Lagstiftaren kan också bestämma att ett brott skall ha en längre preskriptionstid än andra brott med samma straffvärde. Denna väg har t.ex. valts för bötesbrott i skattebrottslagen som

³⁸ Prop. 1994/95:2, bilaga 6.

har en femårig preskriptionstid, trots att bötesbrotten enligt huvudregeln i 35 kap. brottsbalken preskriberas efter två år. I skattebrottslagen finns också bestämmelser om att en domstol under vissa förutsättningar kan förlänga en preskriptionstid. En sådan förlängning kan t.ex. bli aktuell om en misstänkt inte kan delges stämning och det finns anledning att anta att han håller sig undan. Det finns vidare en möjlighet att fixera utgångspunkten för när preskriptionstiden skall börja löpa till en annan tidpunkt än tiden för gärningen. Detta alternativ har valts för bokföringsbrott och vissa sexualbrott mot barn. I den finska strafflagen finns ytterligare ett alternativ, där preskriberas vissa sexualbrott tidigast när målsäganden fyller tjuugoåta år.

Det allmänna straffvärdet kommer till uttryck i brottets straffskala och att skärpa straffet för att uppnå en längre preskriptionstid är inte en lämplig väg att gå. Vi anser också att en tioårig respektive femtonårig preskriptionstid är tillräcklig när könsstympling begås mot en vuxen kvinna. I stället är det barnens intressen som bör tillvaratas. Det är helt enkelt inte rimligt att preskriptionstiden löper under en period när det utsatta barnet inte har förmåga, förstånd, eller förutsättningar att påtala att hon utsatts för ett brott. Därför är det lämpligt att på motsvarande sätt som vid vissa sexualbrott mot barn bestämma att preskriptionstiden börjar löpa först när målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. En förlängd preskriptionsbestämmelse bör också omfatta försök till brott.

Lagtekniskt görs en ändring med det föreslagna innehållet enklast genom ett tillägg i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken.

9 Ikraftträdande m.m.

9.1 Ikraftträdande och övergångsregler

Bedömning och förslag: Lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2008.

Den nya bestämmelsen i 35 kap. 1 § andra stycket brottsbalken bör endast gälla för gärningar som begås efter lagändringen.

Bestämmelsen om att preskriptionstid vid könsstympling löper från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken bör gälla också för brott som vid lagens ikraftträdande ännu inte har preskriberats.

De föreslagna ändringarna bör kunna träda i kraft den 1 juli 2008.

Om inte annat föreskrivs kommer förslagen till förändrade preskriptionsbestämmelser att bli tillämpliga endast för brott som begås efter det att ändringarna trätt i kraft. Av bestämmelsen i 12 § Lag (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP) följer att en lagändring som medför att preskriptionstiden för ett brott blir förlängd inte skall tillämpas på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Bestämmelsen avser visserligen formellt endast brottsbalkens ikraftträdande men har ansetts analogt tillämplig i den mån inte annat föreskrivits. Enligt vårt uppdrag skall dock våra överväganden avse möjligheten att förlänga eller avskaffa preskription för redan begångna brott som

inte har preskriberats än. Frågan om preskription kan förändras för redan preskriberade brott är inte föremål för vår bedömning.

9.1.1 Utgångspunkter

I kapitel 3 har vi konstaterat att varken legalitetsprincipen, regeringsformen eller Europakonventionen förbjuder att nya bestämmelser om preskription görs tillämpliga på brott som begås innan de nya bestämmelserna träder i kraft under förutsättning att brottet inte redan preskriberats enligt tidigare bestämmelser.

Som vi redogjort för i kapitel 4 har preskriptionsbestämmelser i brottsbalken tidigare givits retroaktiv verkan. Beträffande vissa sexualbrott mot barn har reglerna om preskription ändrats genom att utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden har bestämts till den tidpunkt då målsäganden fyllt femton respektive arton år istället för från tidpunkten för brottet. Vid båda förändringarnas ikraftträdande, 1995 respektive 2005, föreskrevs att bestämmelserna skulle tillämpas även för brott som hade begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd hade bortfallit dessförinnan. Att bestämmelserna härigenom kommit att gälla även för brott begångna innan ändringarna trätt i kraft har skett med frångående av den princip som formulerats i 12 § BrP. Trots det har inte bestämmelsernas retroaktiva verkan analyserats närmare i de lagstiftningsärenden som legat till grund för ändringarna.

I kapitel 7 har vi redogjort för Internationella straffrättsutredningens förslag att införa en särskild strafflag som skulle omfatta de i Romstadgan behandlade brotten folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Utredningen föreslog att de brott som vid lagens ikraftträdande ännu inte hade preskriberats, skulle kunna undantas från preskription om gärningen skulle ha utgjort ett brott enligt den nya lagen om den hade begåtts efter ikraftträdandet. Utredningens förslag bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

I samband med att Internationella straffrättsutredningens förslag remissbehandlades uttryckte flera remissinstanser stark kritik mot förslaget i den del det avsåg retroaktiv tillämpning av de förslagna preskriptionsbestämmelserna, se avsnitt 3.4. Flera remissinstanser menade att en retroaktiv tillämpning av bestämmelserna skulle strida mot principen om förbud mot retroaktiv strafflagstiftning (RF 2:10).

Frågan om retroaktiv tillämpning av preskriptionsbestämmelser har också analyserats och diskuterats i Svensk Juristtidning av två rättschefer inom Regeringskansliet.¹ Abrahamsson har, som tidigare nämnts, kritiserat att preskriptionsbestämmelser i några fall har givits retroaktiv verkan. Han menar att det inte förelegat skäl att frångå kravet på förutsägbarhet inom straffrätten. Perklev, å sin sida, kommer fram till följande.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det i vart fall inte längre anses strida mot några grundläggande rättsliga principer att utsträcka preskriptionstiden för redan begångna gärningar, om dessa inte redan är preskriberade enligt äldre rätt. Detta får ses som en omsvängning i förhållande till tidigare rättspolitiska ställningstaganden i Sverige. Skälen för detta torde vara att de intressen som uppbär preskriptionsinstitutet anses väga lättare än de intressen som talar för att lagföring ändå bör kunna ske. Detta ligger väl i linje med den allmänna utvecklingen inom kriminalpolitiken, där både brottsoffrets intresse av att lagföring kommer till stånd och intresset av att internationellt straffrättsligt samarbete kommit alltmer i fokus.

9.1.2 Överväganden

Det skall först och främst konstateras att det är både möjligt och förenligt med gällande rätt att besluta att nya bestämmelser om preskription även skall gälla för redan begångna, men inte preskriberade gärningar. Huvudregeln är dock enligt 12 § BrP att

¹ Abrahamsson, *Förlängning av preskriptionstider – fakta och åsikter med utgångspunkt i en debatt om nazistförbytarnas ansvarighet*, SvJT 2005 s. 1025.

Perklev, *Några frågor om retroaktivitet inom straffrätten*, SvJT 2005 s. 1039.

ändrade regler om preskription inte skall gälla för brott som begåtts innan de nya reglerna trätt i kraft. Det måste understrykas att det från många håll uttryckts en stark önskan om en restriktiv hållning mot att ge preskriptionsbestämmelser retroaktiv verkan. Enligt vår uppfattning finns det grund för denna restriktiva inställning. Möjligheten att ge en bestämmelse retroaktiv tillämpning till den enskildes nackdel bör tillämpas med återhållsamhet. För att frångå huvudregeln bör det, enligt vår mening, finnas goda skäl. Principen om förutsebarhet inom straffrätten får vägas mot de skäl som talar för att de nya bestämmelserna skall gälla för redan begångna brott. En sådan intresseavvägning bör göras i varje enskilt fall. Vi behandlar därför lagförslagen var för sig.

Den föreslagna bestämmelsen i 35 kap. 1 § andra stycket brottsbalken där vissa brott undantas från preskription

Bestämmelsen gäller dels folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, dels brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld.

Skälet till att de förstnämnda brotten bör undantas från preskription är att Sverige bör anpassa sin lagstiftning till Romstadgan. Internationella straffrättsutredningen konstaterade att om inte preskription avskaffas för redan begångna brott kan dessa preskriberas tidigare enligt svensk rätt än enligt Romstadgan. Utredningen uttryckte samtidigt en tveksamhet för om detta kunde anses vara ett tillräckligt skäl för att ge bestämmelsen retroaktiv verkan. Utredningen valde slutligen att föreslå att bestämmelsen om preskription skulle gälla även för brott som vid lagens ikraftträdande ännu inte preskriberats. Den retroaktiva tillämpningen skulle sträcka sig till tidpunkten för Romstadgans ikraftträdande, dvs. den 1 juli 2002.

Av vår redogörelse i kapitel 5 framgår att flera länder valt att ge motsvarande bestämmelser retroaktiv verkan.

För vår del uppkommer frågan om vi bör föreslå att bestämmelsen avseende folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, skall ges retroaktiv tillämpning, och i så fall om den skall

omfatta samtliga ännu inte preskriberade brott, eller endast de som vid tiden för Romstadgans ikraftträdande ännu inte var preskriberade. Det förra förslaget kommer att leda längre än Internationella straffrättsutredningens förslag. Som tidigare nämnts möttes utredningens förslag i denna del, av ett starkt motstånd från ett flertal remissinstanser. Mot bakgrund av principen om förutsebarhet inom straffrätten är det, som vi tidigare nämnt, inte utan att goda skäl föreligger, lämpligt att förslå en retroaktiv tillämpning av bestämmelserna. Vi har inte funnit några sådana skäl, framförallt eftersom det inte förefaller finnas något framträdande reellt behov av en sådan bestämmelse. Såvitt vi kan bedöma torde det i praktiken högst komma att röra sig om något eller några fall där en bestämmelse om retroaktiv verkan får betydelse. I sammanhanget bör anmärkas att den som inte kan lagföras för de s.k. internationella brotten enligt svensk rätt för att bestämmelser om preskription förhindrar det, ändå kan lagföras vid den Internationella brottmålsdomstolen förutsatt att brottet begåtts efter stadgans ikraftträdande den 1 juli 2002.

Frågan är då om det föreligger skäl som talar för att bestämmelsen skall ges retroaktiv verkan vad avser mord, dråp och terroristbrott. Uppskattningsvis finns det ca 400–500 ouppklarade, ännu inte preskriberade, fall av dödligt våld i Sverige. Det rör sig om gärningar som kan komma att rubriceras som mord eller dråp. Som framgår av kapitel 5 finns det särskilda arbetsgrupper vid polismyndigheterna i storstadsregionerna som arbetar med ouppklarade brott, s.k. kalla fall. Det går inte att förutse hur många av dessa fall som skulle kunna klaras upp sedan den ordinarie preskriptionstiden löpt ut. Klart är emellertid att om tiden för åtalspreskription löpt ut för ett brott så avslutar polisen aktuell utredning. Av kapitel 6 framgår att det under senare tid vid några tillfällen förekommit att personer dömts för gärningar som ligger 10–15 år tillbaka i tiden. Det kan tänkas att polisen har förutsättningar att klara upp något eller några av de s.k. kalla fallen, men att den ordinarie preskriptionstiden kommer att förhindra lagföring, om inte redan begångna

brott omfattas av undantaget från preskription. Särskilt kan det bli aktuellt för gärningar som kommer att rubriceras som dråp, eftersom dessa preskriberas efter 15 år.

Eftersom det är fråga om allvarliga brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld finns ett starkt allmänt intresse av att gärningsmannen skall lagföras. De skäl som talar för att brotten bör undantas från preskription talar i någon mån också för att ändringarna skall gälla även för redan begångna gärningar.

I avsnitt 3.5 har vi redogjort för de överväganden som gjordes i Tyskland efter andra världskriget. Där stod man inför utsikten att ett antal utpekade personer som kunde misstänkas för krigsförbrytelser inte skulle kunna lagföras på grund av att preskription förhindrade det. Liknande starka skäl är enligt vår uppfattning inte nödvändiga för att motivera en retroaktiv reglering. Däremot bör bestämmelsen i någon utsträckning få praktisk betydelse. Vi bedömer att en bestämmelse om retroaktiv verkan sannolikt inte skulle komma att få betydelse i mer än ett ytterst fåtal fall. Mot denna bakgrund väger skälen som talar mot en retroaktiv tillämpning enligt vår uppfattning tyngre.

Vi vill återigen understryka att det inte föreligger något direkt hinder mot att ge bestämmelsen retroaktiv verkan. Vi menar dock att de skäl som kan göras gällande för en retroaktiv tillämpning beträffande de nu behandlade brotten inte är så starka att de motiverar en avvikelse från den huvudregel som uttrycks i 12 § BrP.

Bestämmelsen om förlängd preskriptionstid för könsstympling i vissa fall i 35 kap. 4 § brottsbalken

Som framgått tidigare har motsvarande bestämmelse avseende sexualbrott mot barn givits retroaktiv tillämpning vid två tillfällen. Redan mot bakgrund härav ligger det nära till hands att föreslå det samma beträffande nu aktuellt förslag. Det kan naturligtvis invändas att intresset av att lagföra personer som begått brott av, i någon mån kulturella skäl, är svagare än

intresset av att lagföra personer som begått sexualbrott. Enligt vår uppfattning väger emellertid målsägandens intresse tyngre än gärningsmannens i detta avseende. En retroaktiv tillämpning av den föreslagna lagändringen skulle komma att få betydelse för de flickor som könsstympats innan lagens ikraftträdande. Det finns då en möjlighet till lagföring för brott (av normalgraden) fram till dess att de fyller tjuugoått år. Det är omöjligt att uppskatta hur många fall det kan röra sig om. Som vi redogjort för i avsnitt 8.13 finns det troligen ett ganska stort mörkertal. Könsstympning är ett allvarligt brott som kan leda till svåra fysiska och psykiska följder för flickor och unga kvinnor. De flickor som utsätts för könsstympning får leva med verkningarna av den i återstoden av sina liv. Det måste vidare beaktas att nuvarande bestämmelser sannolikt medför att vissa fall av könsstympning preskriberas innan målsäganden inser, eller förmår att påtala att hon utsatts för ett brott. Dessa skäl i kombination med att motsvarande bestämmelser tidigare givits retroaktiv verkan väger enligt vår uppfattning så tungt att det finns skäl att, med frångående av huvudregeln i 12 § BrP, förordna att bestämmelsen skall gälla även för gärningar som har begåtts före ikraftträdandet, förutsatt att brottet inte preskriberats enligt äldre bestämmelser.

Vi är medvetna om att det kan tyckas inkonsekvent att förorda retroaktivitet för könsstympning, men inte för mord, dråp, folkrättsbrott, grovt brott, folkmord och terroristbrott som samtliga är betydligt svårare brott än könsstympning. En avgörande skillnad är emellertid att det beträffande de svårare brotten i princip alltid står klart att brott har begåtts relativt omgående, medan det vid könsstympning ofta inte framkommer att ett brott har begåtts förrän en del av – eller hela – preskriptionstiden har förflutit. Det är vidare mindre radikalt att förlänga preskriptionstiden än att helt avskaffa den. Dessutom har förändringar, motsvarande de vid könsstympning, givits retroaktiv verkan tidigare.

10 Ekonomiska konsekvenser

Genom de föreslagna ändringarna avskaffas preskription för vissa allvarliga brott. Vidare förlängs preskriptionstiden för brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor i de fall brottet begås mot ett barn under 18 år. Slutligen ändras genom förslaget gallringsbestämmelserna avseende spårregister på så sätt att uppgifter i spårregister som hänför sig till brottsutredningar som avser sådana brott som undantas från preskription får sparas i 70 år i stället för som nu i 30 år.

Eftersom vi har föreslagit att bestämmelserna rörande avskaffande av preskription inte bör ges retroaktiv verkan kommer ändringarna i realiteten inte att medföra några ökade kostnader för rättsväsendet förrän då femton år förflutit efter ikraftträdandet. Redan i dag lägger polis och åklagare, av naturliga skäl, ned betydligt mindre tid på att vidta utredningsåtgärder i en brottsutredning som har pågått under många år. I sådana utredningar torde det främst röra sig om att åtgärder vidtas som en följd av att nya tips kommer in eller att något annat inträffar som motiverar ytterligare utredningsåtgärder. Detta kommer sannolikt i än högre grad att gälla för de brottsutredningar som till följd av våra förslag inte kan avslutas på grund av att preskription aldrig inträder. Arbetsbördan för polis och åklagare kommer således i normalfallet att öka endast i marginell omfattning. I ett fåtal fall kommer dock även mycket gamla brottsutredningar att bli mer omfattande och kanske leda fram till att åtal väcks. Sådana fall är naturligtvis förenade med vissa kostnader. Vår bedömning är emellertid att kostnadsökningarna till följd av vårt förslag i denna del torde vara så pass

måttliga att de bör kunna finansieras inom ramen för de budgetramar som fastställs framöver.

När det gäller den föreslagna förlängningen av preskriptionstiden för brott mot lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor i vissa fall konstaterar vi att ändringarna sannolikt kommer att leda till att fler sådana brott utreds och lagförs. Arbetsbördan för polis, åklagare och domstolar kommer därför i någon mån att öka. Det torde emellertid endast vara fråga om sådana kostnadsökningar som bör kunna finansieras inom ramen för befintliga resurser.

Inte heller den föreslagna ändringen i gallringsbestämmelserna för spårregister torde föranleda sådana kostnadsökningar att de inte kan rymmas inom befintliga budgetramar.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

35 kap. 1 §

Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,
5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Bestämmelserna om preskription i detta kapitel tillämpas inte på följande brott

1. mord, 3 kap. 1 § denna balk,
2. dråp, 3 kap. 2 § denna balk,
3. folkrättsbrott, 22 kap. 6 § andra stycket denna balk,
4. folkmord, 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord,
5. terroristbrott, 2 § och 3 § 1 eller 2, lagen (2003:148) om straff för terroristbrott eller
6. försök till ett sådant brott som avses i 1, 2, 4 eller 5.

Har någon begått brott som avses i andra stycket innan han eller hon fyllt tjuogoett år skall vad som sägs i första stycket tillämpas.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

Paragrafen innehåller den grundläggande bestämmelsen om åtalspreskription. Andra och tredje styckena är nya. Det andra stycket i nu gällande lydelse kommer i enlighet härmed att bli det fjärde stycket. Bestämmelsernas placering har behandlats i avsnitt 8.10.

I enlighet med de överväganden som vi har gjort i kapitel 8 skall vissa allvarliga brott undantas från preskription. Brotten som undantas är dels de s.k. internationella brotten folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, dels brott som innefattar uppsåtligt dödligt våld. Endast den grova graden av folkrättsbrott undantas. Preskription kan således inträda för folkrättsbrott av normalgraden. Terroristbrott undantas i de fall brottet begås genom mord eller dråp. Andra former av terroristbrott kan preskriberas.

Även försök till mord, dråp, folkmord samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp undantas. Bestämmelsen om medverkan i 23 kap. 4 § brottsbalken är tillämplig även utan att det uttrycks särskilt. Det innebär att i den mån någon kan dömas för medverkan till brotten i andra stycket 1–5, även dessa brott är undantagna från preskription. De, i lagrummet, uppräknade brotten undantas också från påföljdspreskription och s.k. absolut preskription.

I tredje stycket anges att första stycket skall tillämpas för brott som någon begått innan han eller hon fyllt tjuogoett år. Härigenom klargörs att ett brott som någon begår innan tjuogoett års ålder alltid omfattas av preskription.

35 kap. 4 §

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ *samt vid brott som avses i 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av*

kvinnor eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

I paragrafen finns bestämmelser om utgångspunkten för när tiden för preskription skall räknas. Genom ett tillägg i andra stycket, andra meningen har preskriptionstiden förlängts beträffande brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor, i de fall brottet begås mot barn. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 8.13. Bestämmelsen omfattar också försöksbrott.

Av en särskild övergångsbestämmelse framgår att den nya bestämmelsen skall tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit enligt äldre bestämmelser.

11.2 Förslaget till lag om ändring i polisdatalagen

27 §

Uppgifter i DNA-registret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade gallras ur belastningsregistret enligt lagen (1998:620) om belastningsregister.

Uppgifter i utredningsregistret skall gallras senast när uppgifterna om den registrerade får föras in i DNA-registret eller när förundersökning eller åtal läggs ned, åtal ogillas, åtal bifalls men påföljden bestäms till enbart böter eller när den registrerade godkännt ett strafföreläggande som avser enbart böter.

Uppgifter i spårregister som rör utredningar om

- 1. mord, 3 kap. 1 § brottsbalken,*
 - 2. dråp, 3 kap. 2 § brottsbalken,*
 - 3. folkrättsbrott, 22 kap. 6 § andra stycket brottsbalken,*
 - 4. folkmord, 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord,*
 - 5. terroristbrott, 2 § och 3 § 1 eller 2, lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, eller*
 - 6. försök till ett sådant brott som avses i 1, 2, 4 eller 5*
- skall gallras senast sjuttio år efter registreringen. Övriga uppgifter i spårregister skall gallras senast trettio år efter registreringen.*

I paragrafen regleras när uppgifter skall gallras ur DNA-registret, utredningsregistret och spårregister. Tredje stycket har ändrats. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 8.11.2. Uppgifter som rör spår från utredningar om brott som undantas från preskription skall kunna sparas under en längre tid än vad som gäller enligt nuvarande ordning. Sådana uppgifter skall gallras ur spårregister senast efter 70 år.

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2006-01-04

Ju2006/93/P

Justitiedepartementet

Straffrättsenheten

En översyn av reglerna om preskription för vissa allvarliga brott

Bakgrund och behovet av översyn

Nu gällande straffrättsliga preskriptionsregler innebär att alla brott preskriberas. Rättspolitiskt brukar åtalspreskription motiveras bl.a. med att statens straffanspråk inte bör upprätthållas under obegränsad tid. Även humanitära skäl brukar anföras. Dessa skäl för preskription blir dock svagare ju allvarligare brott som avses. Slutligen brukar även som skäl för preskription nämnas risken för oriktiga domar till följd av att bevisningens tillförlitlighet minskar med tiden och svårigheterna att utreda gamla brott.

Utvecklingen inom folkrätten kan dock sägas ha gått mot att preskription inte skall gälla för de allvarligaste internationella brotten. I den i juli 1998 antagna stadgan för den Internationella brottmålsdomstolen (Romstadgan) finns i art. 29 en bestämmelse om att de brott som domstolen får döma över – folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser – inte skall bli föremål för preskription. Även om Romstadgan inte innehåller någon förpliktelse för anslutande stater att införliva denna bestämmelse kan det sägas föreligga ett intresse av att se till att lagföring för de brott som kan komma under Interna-

tionella domstolens prövning kan ske i motsvarande mån enligt svensk rätt (jfr SOU 2002:98).

I Europa är det endast ett fåtal länder som föreskriver preskription för alla brott.

Polisens möjligheter att utreda gamla brott av allvarlig beskaffenhet torde också ha förbättrats de senaste årtiondena genom att nya tekniker utvecklats och arbetsmetoderna förändrats.

Mot denna bakgrund finns anledning att göra en översyn av nu gällande preskriptionsbestämmelser i vissa hänseenden.

Överväganden

Åtalspreskription

Det finns ett flertal tänkbara sätt att avgränsa den brottskatalog som bör bli föremål för en översyn i detta hänseende. Mot bakgrund av bl.a. den internationella rättens utveckling bör dock översynen i vart fall omfatta brott som kan komma under Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion, dvs. folkmord och folkrättsbrott. Vad gäller andra brott bör – med hänsyn till de skäl som bär upp preskriptionsinstitutet – endast de allvarligaste brotten bli föremål för överväganden, dvs. i första hand sådana uppsåtliga brott som innefattar dödligt våld, som t.ex. mord. Det bör dock även övervägas om det finns andra gärningar som kan anses så allvarliga att det finns skäl att förändra preskriptionstiden för dem. Därvid bör även analyseras möjligheten att låta förändringar i reglerna om preskription få retroaktiv verkan, dock inte för brott som redan preskriberats enligt gällande bestämmelser.

En annan särskild fråga som bör övervägas är om det bl.a. med beaktande av internationella hänsynstaganden och landvinningar

inom polisens brottsutredande verksamhet är tillräckligt att förlänga preskriptionstiden eller om preskription helt bör slopas för vissa brott.

En översyn av reglerna om åtalspreskription bör även omfatta reglerna om absolut åtalspreskription och påföljdspreskription. Frågan hur preskriptionstiderna för de osjälvständiga brottsformerna påverkas vid olika ändringsalternativ bör också bli föremål för en analys.

Andra frågor som bör bli föremål för övervägande är behovet av att göra ändringar i fråga om övriga preskriptionsfrister 35 kap. 1 § första stycket brottsbalken och bestämmelsen i andra stycket om handlingar som innefattar flera brott, s.k. ideal brottskonkurrens. Även i övrigt bör analyseras vilka följdändringar som kan behöva göras i annan lagstiftning.

Unga lagöverträdare

Enligt 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken får den som var under 21 år vid gärningstillfället inte dömas till livstids fängelse. Vid tillämpning av preskriptionsbestämmelserna innebär regeln att den längsta preskriptionstid som kan komma ifråga för en ung lagöverträdare blir 15 år. Skälen för eller mot att behålla nuvarande reglering av preskription av unga lagöverträdares brott måste övervägas.

Konsekvenser för åtalsplikten

Enligt svensk rätt råder i princip en absolut åtalsplikt. Åtalsplikten innebär bl.a. att det i princip bara är när brottet är preskriberat som en åklagare kan låta bli att åtala för ett brott med hänvisning till att det är länge sedan det begicks. I 20 kap. 7 § rättegångsbalken finns dock särskilda regler för när åtalsunderlåtelse kan ske. Beträffande unga lagöverträdare finns

kompletterande regler om åtalsunderlåtelse i 17–22 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Vid förlängda eller helt slopade preskriptionstider för vissa brott torde oftare än i dag kunna förekomma att sådana omständigheter föreligger att åtal inte bör eller kan komma till stånd. Det bör därför övervägas om dagens regler om åtalsunderlåtelse är tillräckliga för att kunna beakta de särskilda problem som kan uppkomma vid förlängd eller slopad preskriptionstid.

Uppdragets innehåll

Utifrån ovannämnda utgångspunkter lämnas följande uppdrag.

- Att överväga ändrade regler om preskription för vissa allvarliga brott, i första hand vissa internationella brott och brott som innefattar uppsåtligt dödande.
- Att analysera hur sådana regler bör utformas.
- Att analysera de följdfrågor som ändring av preskriptionsbestämmelserna för vissa brott medför.
- Att lämna konkreta författningsförslag utifrån dessa överväganden och redovisa kostnadskonsekvenser och förslag till finansiering av lämnade förslag.

Uppdraget skall redovisas senast den 4 januari 2007.

Internationella straffrätts- utredningens förslag till Lag om internationella brott

Författningsförslag

1 Förslag till Lag (0000:000) om internationella brott

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna lag är tillämplig på brott som svensk domstol, enligt allmän folkrätt eller en överenskommelse med annan stat eller mellanfolklig organisation som är bindande för Sverige, är behörig att döma för även om gärningen saknar särskild anknytning till Sverige.

2 § Vid tillämpning av denna lag skall, inom de ramar som följer av svenska bestämmelser, de principer och den praxis som är vägledande för och har utvecklats inom den enligt Romstadgan den 17 juli 1998 inrättade Internationella brottmålsdomstolen särskilt beaktas.

2 kap. Folkmord

Allmän definition

1 § Med *folkmord* avses gärningar som anges i 2 § och som begås i syfte att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk eller rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp som sådan och som antingen ingår som ett led i ett uppenbart mönster av liknande

gärningar riktade mot folkgruppen eller som i sig är ägnade att medföra en sådan förintelse.

Straffbara gärningar

2 § För folkmord döms den som dödar en medlem av folkgruppen eller tillfogar en sådan person en svår kroppslig eller psykisk skada.

Detsamma gäller den som i annat fall

1. påtvingar medlemmar av folkgruppen levnadsvillkor som är ägnade att medföra att folkgruppen förintas helt eller delvis,
2. vidtar åtgärder i avsikt att förhindra att barn skall födas inom folkgruppen eller
3. genom olaga tvång för över barn från folkgruppen till en annan grupp.

Straff

3 § Straffet för folkmord är fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid.

3 kap. Brott mot mänskligheten

Allmän definition

1 § Med *brott mot mänskligheten* avses gärningar som anges i 2 § och som ingår som ett led i ett omfattande eller systematiskt angrepp riktat mot en grupp av civila.

Straffbara gärningar

2 § För brott mot mänskligheten döms den som dödar någon som ingår i gruppen eller som genom tortyr eller på annat sätt tillfogar en sådan person en svår kroppslig eller psykisk skada eller svårt lidande.

Detsamma gäller den som i annat fall

1. påtvingar personer som ingår i gruppen levnadsvillkor som är ägnade att medföra att gruppen förintas helt eller delvis (*förintelse*),

2. genom tvång eller allvarligt missbruk av beroende ställning hos någon som ingår i gruppen förorsakar att han eller hon kommer i tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd (*förlavning*),

3. i strid med allmän folkrätt deporterar eller på annat sätt tvångsförflyttar personer som ingår i gruppen från ett område där de lagligen uppehåller sig (*tvångsförflyttning*),

4. i strid med allmän folkrätt frihetsberövar någon som ingår i gruppen (*olaga frihetsberövande*),

5. utsätter någon som ingår i gruppen för allvarligt sexuellt övergrepp genom våldtäkt, påtvingad prostitution, påtvingat havandeskap, påtvingad sterilisering eller annan motsvarande gärning (*sexuellt övergrepp*),

6. i samband med annat brott mot denna paragraf eller i strid med folkrätten berövar personer som ingår i gruppen grundläggande rättigheter på grund av politiska, rasmässiga, nationella, etniska, kulturella, religiösa, könsmissiga eller andra enligt allmän folkrätt otillåtna motiv (*diskriminering*),

7. för en stats eller politisk organisations räkning, eller med dess tillstånd, stöd eller samtycke, griper, fängslar eller för bort någon som ingår i gruppen i syfte att undandra honom eller henne rättsligt skydd under en längre tid eller, sedan ett frihetsberövande har skett, vägrar att erkänna frihetsberövandet eller lämna information om personens öde eller uppehållsort (*påtvingat försvinnande*) eller

8. inom ramen för och i syfte att upprätthålla en institutionaliserad ordning av systematiskt förtryck och dominans av

en rasgrupp över en eller flera andra rasgrupper begår andra gärningar av liknande slag (*apartheid*).

Straff

3 § Straffet för brott mot mänskligheten är fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid.

4 kap. Krigsförbrytelser

Allmän definition

1 § Med *krigsförbrytelser* avses gärningar som anges i 3-7 §§ och som ingår som ett led i eller på annat sätt står i samband med en väpnad konflikt eller ockupation.

Skyddad person

2 § Med *skyddad person* avses den som såsom sårad, sjuk, skeppsbruten, krigsfånge, civil eller i annan egenskap åtnjuter särskilt skydd enligt 1949 års fyra Genèvekonventioner om skydd för krigets offer eller 1977 års första tilläggsprotokoll till dessa eller annars enligt allmän folkrätt i väpnad konflikt eller under ockupation.

Krigsförbrytelse mot person

3 § För krigsförbrytelse döms den som dödar en skyddad person eller som genom tortyr eller annan grym eller omänsklig behandling tillfogar en skyddad person en svår kroppslig eller psykisk skada eller svårt lidande.

Detsamma gäller den som i annat fall

1. utsätter en skyddad person för medicinsk behandling eller vetenskapliga experiment som inte sker i personens intresse och som innebär allvarlig fara för hans eller hennes liv eller hälsa,

2. i strid med allmän folkrätt deporterar eller på annat sätt tvångsförflyttar en skyddad person från ett område där han eller hon lagligen uppehåller sig,

3. utsätter en skyddad person för allvarligt sexuellt övergrepp genom våldtäkt, sexuellt slaveri, påtvingad prostitution, påtvingat havandeskap, påtvingad sterilisering eller annan motsvarande gärning,

4. verkställer eller dömer ut ett straff mot en skyddad person utan att han eller hon först fått en rättvis rättegång inför en opartisk domstol,

5. genom förödmjukande eller nedsättande behandling kränker en skyddad persons personliga värdighet,

6. tar en skyddad person som gisslan,

7. dödar eller skadar en kombattant som är försatt ur stridbart skick eller

8. till de väpnade styrkorna tar ut eller i strid använder barn som inte fyllt femton år.

Vid internationell väpnad konflikt och under ockupation döms för krigsförbrytelse även den som

1. låter förflytta en del av egen civilbefolkning till ockuperat område,

2. tvingar en medborgare i stat som är motpart i konflikten att delta i stridshandling mot den egna staten,

3. tvingar en skyddad person att tjänstgöra i en fientlig makts väpnade styrkor eller

4. utan laga stöd frihetsberövar en skyddad person eller på ett oförsvarligt sätt dröjer med att sända hem en krigsfånge eller civil som lagligen berövats friheten.

Krigsförbrytelse mot egendom och civila rättigheter

4 § För krigsförbrytelse döms den som plundrar en stad eller plats eller, utan att detta är nödvändigt av militära skäl, i stor omfattning förstör, konfiskerar eller beslagtar annans egendom.

Vid internationell väpnad konflikt och under ockupation döms för krigsförbrytelse även den som helt eller i betydande omfattning förklarar motpartens medborgares civila rättigheter eller deras rätt att få dessa prövade i domstol för slutligt eller tillfälligt upphävida.

Krigsförbrytelse mot särskilt skyddade insatser eller kännetecken

5 § För krigsförbrytelse döms den som

1. riktar ett anfall mot personal, anläggningar, material, enheter eller fordon som deltar i en humanitär biståndsinsats eller i en fredsbevarande insats i överensstämmelse med principerna i Förenta nationernas stadga så länge som insatserna är berättigade till det skydd som tillkommer civila eller civil egendom enligt allmän folkrätt eller en överenskommelse med annan stat eller mellanfolklig organisation som är bindande för Sverige,

2. riktar ett anfall mot personal, byggnader, utrustning, medicinska enheter eller transporter som i överensstämmelse med folkrätten bär Röda korsets, Röda halvmånens eller någon annan av de av 1949 års fyra Genèvekonventioner och 1977 års första tilläggsprotokoll särskilt skyddade kännetecknen eller

3. missbrukar ett kännetecken som avses under 2 eller parlamentärflagga eller Förenta nationernas eller fiendens flagga eller militära beteckningar och uniform på ett sätt som leder till att någon döer eller drabbas av allvarlig skada.

Krigsförbrytelse genom användning av förbjudna stridsmetoder

6 § För krigsförbrytelse döms den som

1. med användning av förrädiskt förfarande dödar eller sårar någon som tillhör motpartens väpnade styrkor,

2. beordrar eller hotar med att pardon inte kommer att ges,

3. använder en skyddad person för att genom hans eller hennes närvaro motverka att motparten går till angrepp mot vissa platser, områden eller väpnade styrkor,

4. riktar ett anfall mot ett militärt mål i medvetande om att anfallet också kommer att leda till att civila kommer att dödas eller skadas eller civil egendom förstöras i en omfattning som saknar proportion i förhållande till den konkreta och omedelbara övergripande militära fördel som kan förväntas,

5. riktar ett anfall mot en civilbefolkning som sådan eller enskilda civila som inte deltar i stridigheterna,

6. i avsikt att utnyttja utsvältning av en civilbefolkning som stridsmetod berövar denna förnödenheter som är nödvändiga för dess överlevnad eller i strid med folkrätten förhindrar hjälpsändningar,

7. riktar ett anfall mot städer, byar, bostäder eller byggnader som inte försvaras och som inte utgör ett militärt mål eller

8. riktar ett anfall mot byggnader som är avsedda för religion, undervisning, konst, vetenskap eller välgörande ändamål, mot historiska minnesmärken, kulturegendom, sjukhus eller uppsamlingsplatser för sjuka och sårade eller mot annan civil egendom som inte utgör ett militärt mål.

Vid internationell väpnad konflikt döms för krigsförbrytelse även den som anfaller ett militärt mål i medvetande om att anfallet också kommer att leda till vidsträckta, långvariga och allvarliga skador på den naturliga miljön i en omfattning som saknar proportion i förhållande till den konkreta och omedelbara övergripande militära fördel som kan förväntas.

Krigsförbrytelse genom användning av förbjudna stridsmedel

7 § För krigsförbrytelse döms den som

1. använder gift eller giftiga vapen,
2. använder biologiska eller kemiska vapen eller
3. använder annat stridsmedel av sådan beskaffenhet som kan

förorsaka överflödigt skada eller onödigt lidande eller som är urskillningslöst och vars användande står i strid med allmän folkrätt eller en överenskommelse med annan stat eller mellanfolklig organisation som är bindande för Sverige.

Straff

8 § Straffet för krigsförbrytelse är fängelse i högst sex år om brottet inte är att bedöma som grovt.

För grovt brott är straffet fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet ingått som ett led i en plan eller politik eller som en del av en omfattande brottslighet av samma slag.

5 kap. Ansvar för förmän*Utvidgat gärningsmannaskap*

1 § En militär eller civil förmän skall anses som gärningsman om han eller hon underlåter att vidta de för honom eller henne möjliga åtgärder som är nödvändiga och skäligen för att förhindra folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse som begås av en underlydande som står under förmännens omedelbara lydning och kontroll.

Underlåtenhet att utöva kontroll

2 § En militär eller civil förman som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet underlåter att utöva särskild tillsyn över en underlydande som står under hans eller hennes omedelbara lydnad och kontroll skall dömas för *underlåtenhet att utöva kontroll* om den underlydande begår folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse som förmannen borde ha förutsett och har kunnat förhindra.

Underlåtenhet att anmäla brott

3 § En militär eller civil förman som underlåter att för undersökning och lagföring anmäla skälig misstanke om att en underlydande som står under hans eller hennes omedelbara lydnad och kontroll har begått folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse skall dömas för *underlåtenhet att anmäla brott*.

Straff

4 § Straffet för underlåtenhet att utöva kontroll eller att anmäla brott är böter eller fängelse i högst ett år eller, om brottet är grovt, fängelse i högst fyra år.

6 kap. Övriga bestämmelser*Försök m.m.*

1 § För försök, förberedelse eller stämpling till och underlåtenhet att avslöja folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelse döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. brottsbalken.

Gemensamt straff

2 § Om en tilltalad döms för flera gärningar som innefattar folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse gäller bestämmelserna i 26 kap. 2 § brottsbalken med den avvikelsen att fängelse på viss tid får överskrida det svåraste straffet med upp till tio år om gärningarna utgjort led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll.

Preskription

3 § Bestämmelserna om preskription i 35 kap. brottsbalken tillämpas inte på brott enligt denna lag för vilket högre straff än fängelse i sex år är föreskrivet.

Förverkande

4 § I fråga om förverkande tillämpas bestämmelserna i 36 kap. brottsbalken.

1. Denna lag träder i kraft ...

2. Bestämmelsen i 6 kap. 3 § tillämpas även för gärning som har begåtts före ikraftträdandet om påföljd inte bortfallit dessförinnan och gärningen skulle ha utgjort brott enligt denna lag om den begåtts efter ikraftträdandet.

Brott som kan leda till fängelse på livstid

Mord

3 kap. 1 § brottsbalken

Tio år eller på livstid

Folkmord

1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Terroristbrott

2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Människorov

4 kap. 1 § brottsbalken

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Grov mordbrand

13 kap. 2 § brottsbalken

Lägst sex och högst tio år, eller på livstid

Allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott
13 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken
Lägst sex och högst tio år, eller på livstid

Grovt sabotage
13 kap. 5 § brottsbalken
Lägst två och högst tio år, eller på livstid

Kapning, grovt brott
13 kap. 5 a § första och tredje stycket brottsbalken
Lägst två och högst tio år, eller på livstid

Sjö- eller luftfartssabotage, grovt brott
13 kap. 5 a § andra och tredje stycket brottsbalken
Lägst två och högst tio år, eller på livstid

Flygplatssabotage, grovt brott
13 kap. 5 b § andra stycket brottsbalken
Lägst två och högst tio år, eller på livstid

Spridande av gift eller smitta, grovt brott
13 kap. 7 § andra stycket brottsbalken
Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Myteri, grovt brott
16 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Uppror

18 kap. 1 § brottsbalken

Tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år

Högförräderi

19 kap. 1 § brottsbalken

Tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år

Trolöshet vid förhandling med främmande makt

19 kap. 3 § brottsbalken

Lägst två och högst tio år, eller på livstid

Egenmäktighet vid förhandling med främmande makt (om riket var i krig)

19 kap. 4 § andra stycket brottsbalken

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Grovt spioneri

19 kap. 6 § brottsbalken

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Brottsbalkens 21 kapitel handlar om brott av krigsmän och träder i kraft när riket kommer i krig. Regeringen får även föreskriva att kapitlet skall tillämpas om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i (21 kap. 1 § brottsbalken).

Grovt lydnadsbrott
21 kap. 6 § brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Rymning, grovt brott
21 kap. 7 § andra stycket
I högst tio år eller på livstid

Undergrävande av stridsviljan
21 kap. 10 § brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Försummande av krigsförberedelse
21 kap. 11 § brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Obehörig kapitulation
21 kap. 12 § brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Stridsförsumlighet
21 kap. 13 § brottsbalken
I högst tio år eller på livstid

Brottsbalkens 22 kapitel innehåller bestämmelser som främst har det gemensamt att de inte äger tillämpning under vanliga fredsförhållanden.

Landsförräderi

22 kap. 1 § brottsbalken

Lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

Folkrättsbrott, grovt brott

22 kap. 6 § andra stycket brottsbalken

I högst tio år eller på livstid

Olovlig befattning med kemiska vapen, grovt brott

22 kap. 6 a § tredje stycket brottsbalken

I högst tio år eller på livstid

Olovlig befattning med minor, grovt brott

22 kap. 6 b § fjärde stycket brottsbalken

I högst tio år eller på livstid

Olovlig kärnsprängning, grovt brott (träder i kraft den dag som regeringen bestämmer)

22 kap. 6 c § andra stycket brottsbalken

I högst tio år eller på livstid

Departementsserien 2007

Kronologisk förteckning

1. Preskription vid allvarliga brott. Ju.

Departementsserien 2007

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Preskription vid allvarliga brott. [1]